

СОДРЖИНА

на

Иницијалниот извештај на Република Македонија по Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства

Дел I

страни:

1. Политиката на државата во врска со националните малцинства	03
1.1 Изјава за политиката на Владата на Република Македонија во врска со националните малцинства	03
2. Информација за статусот на меѓународното право во домашниот правен поредок	05
3. Информација за природата на државата	06
3.1. Начело на поделба на власта	06
3.2. Облици преку кои граѓаните ја остваруваат власта	07
4. Главни историски настани	08
5. Информација за демографската состојба во земјата	09
5.1. Населението во Република Македонија според националната припадност и неговите структури	09
5.2. Нупцијалитет и диворцијалитет на населението според националната припадност	11
5.3. Миграции на населението	12
6. Информација дали постојат ситуации на постоење на т.н. малцинства во малцинствата	14
7. Основни економски показатели	15
7.1. Работна сила според националната припадност	15
7.2. Основни економски индикатори за Република Македонија за периодот од 1994 до 2001 година	18

Дел II

Член 1-----	20
Член 2-----	21
Член 3-----	22
Член 4-----	24
Член 5-----	29
Член 6-----	34
Член 7-----	37
Член 8-----	42
Член 9-----	46
Член 10-----	51
Член 11-----	57
Член 12-----	58
Член 13-----	63

Член 14-----	63
Член 15-----	66
Член 16-----	76
Член 17-----	79
Член 18-----	81
Член 19-----	82
Член 20-----	83
Член 21-----	83
Член 22-----	83
Член 23-----	84
Член 30-----	84

Дел III

ПРИЛОГ I -----	85
ПРИЛОГ II -----	102
5.2. Компоненти на демографскиот развој	
5.2.1 Наталитет, фертилитет и репродукција на населението	
5.2.2 Морталитет на населението	
5.2.3 Структура на умрените според возраста и националната припадност	

ПРИЛОГ III

Прилози за извештајот по рамковната Конвенција за заштита на националните малцинства, по дејности во културата-----	107
---	-----

Иницијален извештај на Република Македонија по Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства

Дел I

1. Политиката на државата во врска со националните малцинства

Во Република Македонија постои повеќедецениска традиција на уживање и на унапредување на малцинските права. Една од основните стратешки определби и цели на Република Македонија е унапредување на односите меѓу македонскиот народ и граѓаните кои се дел од албанскиот, турскиот, влашкиот, српскиот, ромскиот и бошњачкиот народ како и другите граѓани, при што посебно внимание се посветува на целосното остварување на уставно загарантираните права на припадниците на сите заедници.

Заштитата на малцинските права се темели врз длабоката вкоренетост на чувството но и потребата за меѓусебно разбирање и толеранција која историски постои меѓу македонскиот народ и припадниците на заедниците кои живеат на овој простор, но и врз почитувањето и имплементацијата на стандардите согласно меѓународните конвенции и праксата во оваа област.

Може да се констатира дека Република Македонија во заштитата и унапредувањето на малцинските права е на повисоките скалила од меѓународните и европските стандарди во оваа област.

Спроведувањето на обмислена политика за унапредување на заштитата на правата на припадниците на националните малцинства во Република Македонија е определба од долгорочен карактер чија основна цел е развивање на општество со високо изразено чувство на интегрираност и припадност на сите граѓани од една страна и со развиено чувство на индивидуална слобода и почитување на сите индивидуални културни, јазични, верски и други посебности.

Припадниците на различни заедници треба да придонесуваат но и да претставуваат мост за градење пријателски и добрососедски односи како и за креирање конструктивна соработка меѓу државите во регионот. Почитувањето на правата на лицата кои припаѓаат на националните малцинства треба да придонесуваат за стабилноста и мирот, не само во Република Македонија, туку и во целиот регион на Југо-Источна Европа.

1.1. Изјава за политиката на Владата на Република Македонија во врска со националните малцинства

Извадоци од Програмата за работата на Владата 2002-2006 година¹ презентирани во Собранието на РМ при изборот на новата Влада на Република Македонија на 31 октомври 2002 година:

Меѓу приоритетните задачи и цели на Владата на Република Македонија ќе бидат:

¹ Извадоците се однесуваат само на темата релевантна за овој извештај.

- целосно и доследно имплементирање на Рамковниот договор од Охрид;
- враќање на довербата меѓу граѓаните од различна етничка припадност и елиминирање на евентуалното чувство на дискриминираност, страв и недоверба;
- одбраната на човековите права и слободи и уставно загарантираната рамноправност на граѓаните независно од нивната етничка, верска или идеолошка припадност.

Во програмата се идентификувани мерки и активности за нејзината реализација во различни сфери.

Во сферата на образованието, меѓу другото предвидено е: Зајакнување на интегративните капацитети на образованието низ функционирање на единствен образовен систем како и образовни форми од видот: работилници за градење меѓуетничка доверба и разбирање, толеранција, граѓанска свест, негување на култура на мирот.

Усогласување на законската основа во образованието со одредбите од Рамковниот договор и со Законот за локална самоуправа односно Законот за финансирање на локалната самоуправа.

Во сферата на културата и културното наследство предвидено е:

Итно донесување на Националната (државна) програма за култура која е стратегија за развојот на културата во земјата и со која се утврдува националниот интерес во областа на културата на државно и на локално ниво.

Создавање на стабилни правни, организациони и материјални претпоставки за развој и зачувување на културните и традиционални вредности на македонскиот народ и на деловите од другите народи кои живеат во Македонија.

Основање и поддршка на институции за негување и заштита на културниот идентитет на граѓаните од различно етничко потекло и со различна вероисповест.

Заштита на културното наследство на македонскиот народ и на деловите од другите народи кои живеат во Македонија, а особено на спомениците на културата од уништување, несовесна конзервација и оштетување.

Водење грижа за македонскиот јазик и за јазиците на припадниците на другите етнички заедници во Македонија како за најважен сегмент од културниот идентитет на граѓаните и како дел од националното богатство на Македонија.

Финансирање и реализација на проекти во областа на културата за поттикнување и охрабрување на меѓуетничката соработка во Македонија и за зголемување на меѓусебното разбирање и доверба.

Афирмација на културата на македонскиот народ и културата на другите етнички заедници кои живеат во Македонија и во странство и интензивирање на меѓународната и регионална културна соработка.

Во сферата на добро управување со државата и децентрализација на власта и развој на локалната самоуправа се предвидува, меѓу другото:

Издигање на институциите на државата и на локалната самоуправа на ниво на партиски, идеолошки и етнички непристрасен

сервис на граѓаните во функција на заштита и остварување на нивните права и интереси.

Усогласување на Законот за државјанство со ратификуваните меѓународни конвенции од страна на Република Македонија, а особено со Европската конвенција за државјанството и создавање услови за брзо регулирање на државјанството во согласност со тие измени.

Укинување на партиските монополи врз јавните сервиси во информативната сфера и создавање услови за нивно претворање во јавен сервис на граѓаните независно од нивната идеолошка, политичка или етничка припадност.

Изработување и реализација на акционен план со јасно утврдени рокови за донесување на преостанатите закони во функција на децентрализација на власта и развојот на локалната самоуправа (како што се Законот за финансирање на локалната самоуправа, Законот за територијална поделба на општините во Република Македонија и измените во Законите со кои се обезбедуваат новите надлежности на општините и изворите за финансирање на тие надлежности).

Долготраен мир во Македонија и безбедност за секој граѓанин на секој дел од територијата на Македонија ќе се обезбеди, меѓу другото, преку:

Градење на меѓуетничка доверба врз основа на почитување на јавно дадениот збор и почитување на потпишаните договори, принципите и вредностите на меѓународното право.

Донесување на преостанатите закони кои произлегуваат од измените во Уставот и од Рамковниот договор во предвидените рокови.

Градење на атмосфера на заемна солидарност и упатеност во решавањето на заедничките проблеми на граѓаните и оставање на историските атавизми, конфликти, поделби и нетрпеливости зад нас.

Спречувањето на секој вид насилство или притисок за етничко чистење на поедини населби или делови на територијата на Македонија.

Создавање на услови за враќање на насилно раселените лица од нивните семејни огништа преку итна обнова на нивните домови и на економските капацитети уништени за време на минатогодишниот конфликт, но и преку изградбата на нови економски капацитети и можности за вработување во етнички мешаните средини како услов за опстанок на луѓето во тие краишта и за спречување на иселувањето под притисок на отсуството на надеж и перспектива.

Формирање Фонд за солидарност за совладување на последиците од конфликтот.

Создавање на способни, професионално добро обучени и добро опремени безбедносни сили на Македонија, кои ќе го одразуваат етничкиот состав на населението, чија единствена цел ќе биде безбедноста на граѓаните и одбраната на земјата.

2. Информација за статусот на меѓународното право во домашниот правен поредок

Република Македонија спаѓа во групата земји во кои владеат начелата на континенталното право. Основни извори на правото во Република Македонија се Уставот, законите и меѓународните договори, ратификувани од страна на Собранието на Република Македонија. Основни принципи на овој систем се начелата на уставност и законитост -

сите правни акти кои се донесуваат во правниот систем на Република Македонија мора да бидат во согласност непосредно повисокиот правен акт, а следствено, сите мораат да бидат во согласност со највисокиот - Уставот на Република Македонија.

Судската пракса (која се гради преку начелните ставови и правни мислења на Врховниот суд, но и преку одлуките на пониските судови) е супсидијарен извор на правото.

Меѓународните договори се еден од директните извори на правото. Според член 118 од Уставот на Република Македонија, меѓународните договори, ратификувани во согласност со Уставот се дел од внатрешниот правен поредок на Република Македонија и не можат да се менуваат со закон или друг акт. Оваа уставна одредба е имплементирана во член 98 од Уставот, според кој судовите во Република Македонија судат врз основа на Уставот, законите и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот. Консеквентно, при донесувањето на секоја судска одлука судовите се слободни директно (без претходно донесување на посебни, дополнителни законски или подзаконски акти) да ги применат одредбите на секоја меѓународна конвенција, претходно ратификувана од страна на Собранието на Република Македонија. Во тој контекст, низа релевантни конвенции се директно применливи во Република Македонија².

3. Информациска за природата на државата

Според член 1 од Уставот, Република Македонија е дефинирана како суверена, самостојна, демократска и социјална држава во која суверенитетот произлегува од граѓаните и им припаѓа на граѓаните.

Со афирмација на граѓанинот како суверен носител на власта, Уставот на Република Македонија утврдува систем на парламентарна демократија како облик на политички систем.

Уставот во член 8 ги определува темелните вредности на уставниот поредок на Република Македонија: основните слободи и права на човекот и граѓанинот признати во меѓународното право и утврдени со Уставот; слободното изразување на националната припадност и соодветна и правична застапеност на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници во органите на државната власт и другите јавни институции на сите нивоа; владеење на правото; поделба на државната власт на законодавна, извршна и судска, политичкиот плурализам и слободните, непосредни и демократски избори; правната заштита на сопственоста; слободата на пазарот и претприемништвото; хуманизмот и социјалната правда и солидарноста; локалната самоуправа; уредувањето и хуманизацијата на просторот и заштитата и унапредувањето на животната средина и природата и почитувањето на општо прифатените норми на меѓународното право.

3.1. Начело на поделба на власта

Системот на парламентарна демократија се изразува во организацијата на државната власт, која се заснова на начелото на поделба на власта. Темелна вредност на уставниот поредок на

² Уставот на Република Македонија го прифаќа принципот на инкорпорација во однос на меѓународните договори.

Република Македонија е поделба на власта на законодавна, извршна и судска власт.

Собранието на Република Македонија е претставнички орган на граѓаните и носител на законодавната власт на Републиката. Собранието го сочинуваат 120 пратеници кои се избираат за време од четири години на општи, непосредни и слободни избори со тајно гласање. Собранието на Република Македонија меѓу другото: го донесува и изменува Уставот; донесува закони и дава автентично толкување на законите; ратификува меѓународни договори; донесува одлука за менување на границата на Републиката; распишува референдум; избира Влада на Република Македонија; избира судии на Уставниот суд на Република Македонија; врши избор и разрешување на судии; врши политичка контрола и надзор над Владата и над другите носители на јавни функции што се одговорни пред Собранието и дава амнестија. Собранието избира шест судии на Уставниот суд со мнозинство гласови од вкупниот број пратеници, при што три судии се избираат со мнозинство гласови од вкупниот број пратеници, така што тие мора да имаат мнозинство гласови од вкупниот број пратеници кои припаѓаат на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија.

Претседателот на Република Македонија е шеф на државата и ја претставува Републиката. Тој е врховен командант на вооружените сили на Република Македонија. Претседателот на Република Македонија: го определува мандаторот за состав на Владата на Република Македонија; ги поставува и ги отповикува со указ амбасадорите и пратениците на Република Македонија во странство; ги прима акредитивните и отповикувачки писма на странските дипломатски претставници; предлага двајца судии на Уставниот суд на Република Македонија; предлага двајца членови на Републичкиот судски совет; именува тројца членови на Советот за безбедност и дава помилувања во согласност со закон.

Владата на Република Македонија е основен носител на извршната власт. Организацијата и работата на Владата се уредува со Закон за Влада. Владата и секој нејзин член за својата работа одговораат пред Собранието. Согласно член 91 од Уставот, Владата на Република Македонија меѓу другото: ја утврдува политиката на извршување на законите и другите прописи на Собранието и е одговорна за нивното извршување; предлага закони, републички буџет и други општи акти што ги донесува Собранието; одлучува за признавање на држави и влади; воспоставува дипломатски и конзуларни односи со други држави; предлага јавен обвинител.

Согласно член 98 од Уставот "Судската власт ја вршат судовите. Судовите се самостојни и независни и судат врз основа на Уставот, законите и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот. Организацијата на судовите е единствена. Вонредни судови се забранети. Видовите, надлежноста, основањето, укинувањето, организацијата и составот на судовите како и постапката пред нив се уредува со закон, што се донесува со двотретинско мнозинство гласови од вкупниот број пратеници".

Законот за судовите од 1995 година ја операционализира уставната одредба за судската власт. Законот, меѓу другото, ги утврдува и целите и функциите на судството што опфаќаат: а) непристрасно применување на правото без оглед на положбата и својството на странките; б) унапредување, во рамките на судската функција, на

заштитата и почитувањето на човековите права и слободи и в) правна сигурност и создавање услови на секој човек да живее безбедно во рамките на примената на правото. Што се однесува до надлежноста на судовите, законот определува дека судовите одлучуваат во со закон пропишана постапка за: правата на граѓаните и правно заснованите интереси; споровите меѓу граѓаните и другите правни субјекти; казнивите дела и други работи што со закон се ставени во надлежност на судот. Судската власт во Република Македонија ја вршат 27 основни судови, 3 апелациони судови и Врховниот суд на Република Македонија.

Во рамки на реформата на судството во тек е донесување на Стратегија за реформа на судскиот систем како и донесување на Закон за самостоен судски буџет и измени на Законот за судовите кој имат за цел јакнење на независноста и самостојноста на судската власт во Република Македонија. Владата на Република Македонија е заинтересирана за унапредување на соработката со Советот на Европа во областа на судството.

3.2. Облици преку кои граѓаните ја остваруваат власта

Граѓаните на Република Македонија власта ја остваруваат преку демократски избрани претставници, по пат на референдум и други облици на непосредно изјаснување (член 2 став 2 од Уставот).

Согласно член 73 од Уставот: "Собранието одлучува за распишување на референдум за одделни прашања од своја надлежност со мнозинство гласови од вкупниот број пратеници. Одлуката за референдум е усвоена доколку за неа гласало мнозинство од избирачите кои гласале, доколку гласале повеќе од половина од вкупниот број избирачи.

Собранието е должно да распише референдум кога предлог ќе поднесат најмалку 150.000 избирачи. Одлуката донесена на референдум е задлжителна."

Овие уставни одредби се операционализирани со Законот за референдум и граѓанска иницијатива. Со законот се утврдуваат следните видови референдум: облигаторен, законодавен, советодавен и референдум за потреба од ратификација на меѓународни договори. Референдум се распишува задолжително за усвојување на одлука на Собранието за менување на границата на Републиката и на одлука за стапување или истапување од сојуз или заедница со други држави (член 3). Согласно член 4 од Законот, законодавен референдум може да се распише за прашања што треба да се уредат со закон (претходен референдум) или за преоценување на закон што претходно е донесен (дополнителен референдум). За прашања од пошироко значење за граѓаните и Републиката претходно може да се распише советодавен референдум. Одлуката донесена на советодавен референдум не го обврзува Собранието.

Граѓаните преку референдум можат да одлучуваат за прашањата од надлежност на општината, како и за други прашања од локално значење. Советот е должен да распише референдум на барање од најмалку 20% од избирачите на општината. Одлуката донесена на референдум е задолжителна за советот (член 28 од Законот за локална самоуправа). Со Законот за референдум се уредува и начинот на остварување граѓанска иницијатива.

Иницијатива за собирање потписи за предлагање за пристапување кон измена на Уставот на Република Македонија, предлагање на донесување закон како и донесување на одлуки и за решавање на други прашања од надлежност на Собранието можат да покренат 100 избирачи, регистрирана политичка партија или здружение на граѓани.

Предлог за пристапување кон измена на Уставот на Република Македонија можат да поднесат 150.000 граѓани со избирачко право. Предлог за донесување закон можат да поднесат најмалку 10.000 избирачи во согласност со Деловникот на Собранието. Граѓанска иницијатива за распишување на референдум можат да покренат и 150.000 избирачи за одделни прашања од надлежност на Собранието.

Иницијатива за донесување на закон до овластените предлагачи, може да даде секој граѓанин, група граѓани, институции и здруженија.

4. Главни историски настани

Три историски настани во XX век се од исклучително значење за градењето на македонската држава: Крушевската Република 1903 година, заседанието и одлуките на АСНОМ 1945 година, 1991 година - референдум и прогласување на независност и самостојност.

Граѓаните на Република Македонија на референдумот одржан на 8 септември 1991 година, потврдувајќи ја плебисцитарно државноста и сувереноста на Република Македонија, гласаа Македонија да се конституира како суверена и самостојна држава.

Резултатот од референдумското изјаснување беше потврден со Декларација донесена од Собранието на Република Македонија на седницата одржана на 17 септември 1991 година.

Паралелно со активностите за осамостојување на Република Македонија, беше подготвен нов Устав кој е усвоен од Собранието на Република Македонија на 17.11.1991 година.

На 19 декември 1991 година Собранието на Република Македонија усвои Декларација со која побара меѓународно признавање на Република Македонија како суверена и независна држава.

На 26 ноември 2001 година Собранието на Република Македонија усвои уставни амандмани кои се резултат на имплементацијата на Охридскиот рамковен договор.

5. Информациска за демографската состојба во земјата

5.1 Населението во Република Македонија според националната припадност и неговите структури

Бројот и структурата на населението на Република Македонија според белегот национална припадност најдобро се согледува од податоците од спроведените пописи на населението. Последниот попис е одржан од 1 до 15 ноември 2002 година, поради одложувањето на редовниот попис кој требаше да се спроведе во 2001 година. Официјалните резултати од пописот се очекуваат кон крајот на третиот квартал на 2003 година.

Бројот на населението во Република Македонија, следен преку пописите, бележи тенденција на благ пораст, при што бројот на населението, од 1.152.986 во 1948 година е зголемен на 1.945.932 во 1994 година.

T-1: Структура на населението според изјаснувањето за националната припадност (според пописите)

Национална припадност	1948	1953	1961	1971	1981	1991	1994
Вкупно	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Македонци	65.8	66.0	71.2	69.3	67.0	65.3	66.6
Албанци	17.1	12.5	13.0	17.0	19.8	21.7	22.7
Турци	8.3	15.6	9.4	6.6	4.5	3.8	4.0
Роми	1.7	1.6	1.5	1.5	2.3	2.6	2.2
Власи	0.8	0.7	0.6	0.4	0.3	0.4	0.4
Срби	2.6	2.7	3.0	2.8	2.3	2.1	2.1
Останати	1.0	1.0	1.4	2.3	3.8	4.1	2.0

Структурата на населението според националната припадност (Т-1) укажува на постепено опаѓање на учеството на Македонците во вкупното население, зголемување на учеството на албанското население, зголемување на учеството се забележува и кај Ромите, како и намалување на учеството на Турците и Србите.

Структурата на населението според возраста е важен показател за развојот на населението воопшто. Старосната структура е детерминирана од голем број фактори кои најчесто дејствуваат комбинирани и битно влијае на формирањето и големината на основните контингенти на населението, пред сè на работоспособното и издржуваното население. Демографската транзиција битно ја менува старосната структура на населението што во Република Македонија се рефлектира во процесот на стареење на населението (Т-2).

Република Македонија е зафатена со процес на стареење кој предизвикува континуирано опаѓање на младото население на возраст од 0 до 14 години, а зголемување на бројот на постарото население на возраст над 65 години.

Ваквиот тренд се очекува да продолжи и понатаму, при што, според проекциите, се очекува во 2020 година учеството на населението на возраст од 0 до 14 години да опадне до 17.2 %, додека учеството на старото население да се зголеми на 15.7%. Критичната точка од 7% за населението на возраст над 65 години е надмината уште на почетокот на деведесеттите години.

T-2: Структура на населението според возраста

Година на Попис	Вкупно	Старосни групи		
		0-14	15-59	60+
1948	100.0	38.0	53.3	8.7
1953	100.0	36.9	54.9	8.2
1961	100.0	37.2	55.0	7.8
1971	100.0	32.5	58.6	8.9
1981	100.0	29.1	61.7	9.2

1994	100.0	24.9	62.1	13.1
------	-------	------	------	------

Треба да се истакне дека процесот на стареење не се одвива со ист интензитет кај населението од одделни заедници кои живеат во Република Македонија (Т-3).

Т-3: Учество на големите старосни групи во вкупното население во Република Македонија (според националната припадност)

	1948			1957			1961			1971			1994		
	0-14	15-59	60+	0-14	15-59	60+	0-14	15-59	60+	0-14	15-59	60+	0-14	15-59	60+
Вкупно	38.0	53.3	8.7	36.9	54.9	8.2	37.2	55.0	7.8	32.5	58.6	8.9	24.9	62.1	13.1
Македонци	37.3	53.7	9.0	36.2	55.3	8.4	36.1	55.8	8.1	29.0	61.3	9.6	21.7	63.4	14.9
Албанци	40.8	50.7	8.5	38.3	53.6	8.1	40.8	51.9	7.3	43.1	49.6	7.3	33.0	58.5	8.5
Турци	41.0	51.1	7.9	40.1	52.4	7.6	42.6	50.6	6.8	42.5	50.7	6.8	31.7	58.8	9.5
Роми	44.4	49.8	5.9	44.2	50.4	5.4	49.5	46.2	4.3	46.7	49.4	3.8	34.0	60.0	6.0
Власи	34.5	52.7	12.8	32.3	54.3	13.4	31.5	55.2	13.3	25.2	58.8	16.0	16.9	60.0	23.1
Срби	29.3	64.2	6.5	30.9	62.2	7.0	30.1	63.4	6.5	24.6	67.3	8.1	16.2	65.1	18.7
Останати	23.7	71.1	5.2	24.9	68.6	6.5	28.3	65.4	6.3	33.2	60.1	6.7	24.4	64.2	11.4

Врз основа на податоците во Табелата 3. може да се забележи дека учеството на старосната група од 0 до 14 години во вкупното население за македонската популација, во периодот од 1948 до 1994 година континуирано се намалува и тоа од 37.3% во 1948 година на 21.7% во 1994 г. Вакви промени се забележуваат и кај населението од српската и влашката заедница, дури и со поголем интензитет отколку кај македонското население.

Кај населението од албанската заедница, исто така, се забележува намалување на учеството на старосната група од 0 до 14 години, од 40.8% во 1948 на 33.0% во 1994 година. Ова намалување не е континуиран процес во текот на целиот повоен период, односно настанува во периодот по 1971 година. Слични промени се забележуваат и кај турското и кај ромското население.

Состојбата кај населението на возраст над 60 години е критична особено кај македонското население бидејќи учеството на македонското население на возраст над 60 години во вкупното население се зголемува (од 9.0% во 1948 на 14.9% во 1994 година) или тоа зголемување изнесува 65.6%. Ваков па дури и поголем пораст на учеството на старото население во вкупното се забележува и кај припадниците на српската и на влашката заедница.

Кај албанското население учеството на оваа старосна група не бележи никакви промени, кај турското е забележан благ пораст, додека кај ромското население се забележува дури и намалување на учеството на старото население во вкупното.

Промените во големината и структурата на населението се резултат на промените кои настануваат во компонентите на демографскиот развој како и на дејствувањето на т.н. непредвидливи фактори (војни, природни катастрофи, епидемии и сл.) чие дејствување и интензитет не може да се предвиди, но кои можат да предизвикат исклучително големи нарушувања во дејствувањето на демографските законитости.

5.2 Нупцијалитет и диворцијалитет на населението според националната припадност

Во рамките на прашањата значајни за следење и испитување на меѓунационалните односи, прашањето за нупцијалитетот и диворцијалитетот има големо значење. Значаен аспект во овој домен се т.н. хомогени, т.е. мешани бракови. Постоенето на мешаните бракови е условено од повеќе фактори и тоа: хомогеноста, т.е. хетерогеноста на територијата, општествено-политичките услови, традицијата и обичаите, културното и образовното ниво, големината на контингентите на "женидбено" население и нивната старосно-полова структура итн.

Од аспект на националната припадност, од вкупниот број бракови, најголем процент се хомогени бракови. Во набљудуваниот период (Табела 4), процентот на хомогените³ бракови се движи од 88.4% во 1975 година до 91.5% во 1995 година.

Табела 4: Структура на хомогените и мешаните бракови во вкупно склучените бракови, по националната припадност

	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000
Вкупно	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Хомогени	89.6	88.4	89.9	90.2	89.4	91.5	90.5
Мешани	10.4	11.6	10.1	9.8	10.6	8.5	9.5

Според националната припадност, во периодот 1970-1995, најголем процент на хомогени бракови имаат Македонците (Табела 5). Она што може да се забележи е дека хомогеноста во браковите кај Македонците постојано се намалува, што значи дека Македонците сè повеќе стапуваат во мешани бракови. За разлика од нив, хомогеноста на браковите кај Албанците е во постојан пораст и во периодот од 1970 до 1995 година процентот е зголемен за 63%.

Т-5: Структура на хомогените бракови според националната припадност

	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000
Македонци	63.9	65.5	63.6	61.6	57.0	55.1	50.8
Албанци	17.8	16.5	19.1	21.4	25.3	29.0	32.1
Турци	4.8	4.0	4.2	3.8	3.5	3.6	3.6
Роми	2.1	2.4	3.3	3.3	3.5	3.3	3.7

Стапката на диворцијалитет во Република Македонија (разведени бракови на илјада жители) е во константно опаѓање и во 1997 година изнесува 0.5%. Исто така и динамиката на стапката на разведени бракови на илјада склучени се намалува, при што од 81.7% во 1975 година, таа е намалена на 44.9% во 1995 година.

Т-6: Стапки на диворцијалитет според националната припадност

² При пресметување на процентот на хомогени бракови не се земени во предвид браковите склучени помеѓу лица од непозната националност и лица чија националност е означена како останатите

	1971	1981	1991	1994
Вкупно	0.3	0.5	0.2	0.3
Македонци	0.3	0.5	0.2	0.2
Албанци	0.1	0.3	0.3	0.4
Турци	0.2	0.4	0.4	0.5
Роми	0.2	1.0	0.5	0.8
Срби	0.6	...	0.3	0.3

Податоците во Табела 6 покажуваат дека стапките на диворцијалитет се ниски и се движат околу републичкиот просек кај сите националности. Мал исклучок се Ромите чии стапки се нешто повисоки од просекот, како и од стапките на останатите националности. Република Македонија, со годишна стапка од 0.5%, во споредба со европските земји има најниска стапка на диворцијалитет.

5.3 Миграции на населението

Покрај наталитетот и морталитетот, миграциите на населението ја претставуваат третата компонента на демографскиот развој. Влијанието на миграционата компонента врз демографските текови може да биде директно, во смисла на прилив или одлив на човечки потенцијал и територијална разместеност на населението, како и индиректно, со влијание на миграциите врз интензитетот на дејствувањето на другите две компоненти (на пример, при интензивни иселувања на младо население од една држава во други, се намалува контингентот на т.н. фертилно население кое пак ја претставува репродуктивната основа на односната држава).

Република Македонија се карактеризира со изразити миграциони движења (од сите видови) во текот на еден подолг временски период. Внатрешните миграции беа особено интензивни во текот на првите две децении по Втората светска војна, во периодот на т.н. индустријализација на земјата, тие беа еднонасочни, односно на релација село-град и предизвикаа тешки последици во однос на територијалната разместеност на населението. Ваквите движења продолжуваат до денес, иако со далеку помал интензитет.

Во однос на надворешните миграции Република Македонија може да се карактеризира како изразито емиграционо подрачје иако, во одредени периоди од нејзиниот повоен развој, беа карактеристични и интензивни доселувања, пред сè од другите подрачја на поранешната СФРЈ.

Покрај овие глобални заклучоци, интересни се и сознанијата кои произлегуваат од анализата на последиците од миграционите текови кога станува збор за одделни етнички заедници кои егзистираат во Република Македонија.

Од аспект на внатрешните миграции, населението од македонска национална припадност покажува најголема мобилност. Само во периодот на т.н. индустријализација на земјата, се проценува дека дури 180.000 лица од селските населени места се доселиле во градовите, што доведе до своевиден рурален егзодус и исклучително брз развој на градските средини. Ова е причина и за постоењето на голем број населени места кои денес се целосно испразнети или пак имаат исклучително мал број на население и тоа претежно на поодмината возраст.

Надворешните миграции во Република Македонија, како што беше споменато, главно се движат во насока на емигрирање од Република Македонија. И во овој случај постојат разлики, како во интензитетот, така и во правците на надворешните миграции, кога анализата ќе се сведе на ниво на националните заедници.

Така, за Македонците е карактеристично емигрирањето и тоа во целиот анализиран период, емигрирање кое во принцип има траен карактер и кое најчесто е во правец на прекуокеанските земји и Европа.

Од друга страна, поради големата концентрација на население во населените места во кои претежно живеат Албанци, нивниот висок наталитет и ограничените просторни и егзистенцијални можности, и Албанците не се имуни на емигрирањето. За разлика од Македонците, правците на емиграција на албанското население се претежно во европските земји (Швајцарија, Германија, Италија и сл.), до неодамна немаа траен карактер (најчесто емигрираше машкиот дел од домаќинствата), но последната деценија и тие добиваат карактер на трајно иселување.

Кога се анализираат надворешните миграции не смее да се испушти и големиот бран на иселување на турското население од Република Македонија во Република Турција, кон крајот на педесеттите и почетокот на шеесеттите што доведе до целосно празнење на голем број селски населени места, но и доселување на население, претежно Муслимани од троегето помеѓу Србија, Црна Гора и Босна и Херцеговина, Албанци од Косово и јужна Србија во испразнетите "турски" села, како и Срби и друго население. Статистичкото следење на миграциите во Република Македонија, за жал, нема долга историја.

До 1992 година, единствените извори на податоците за миграционите движења на населението беа пописите, но и со воведувањето на посебното статистичко истражување за миграциите, податоците, особено кога станува збор за отселувањата, не ја одразуваат вистинската состојба. Ова е последица од фактот што извори на статистички податоци за миграциите во Република Македонија се административните евиденции. Од таа причина оваа анализа не се потпира на статистичките податоци, туку е направена врз основа на комбинација на податоци од повеќе извори.

Т. 7: Доселено население во Република Македонија според националната припадност

Година на доселување	Вкупно	Македонци	Албанци	Турци	Срби	Роми	Останати
1994*	1782	78	600	29	416	42	617
1995	2088	438	879	40	230	68	433
1996	1489	273	647	38	189	47	295
1997	1295	228	597	28	133	38	271

1998	1057	176	430	36	115	32	268
1999	1118	233	436	34	141	26	248
2000	1199	192	478	25	117	19	367

6. Информација дали постојат ситуации на постоење на т.н. малцинства во малцинствата

Според податоците од пописот од 1994 година, во Република Македонија има 30 населени места во кои македонското население е во помал број во однос на припадниците на заедниците:

**Општини во кои
македонското население
се наоѓа во малцинство
(според Попис 1994)**

	Македонци	Албанци	Турци	Роми	Власи	Срби	Други
ВЕЛЕШТА	0.0	99.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.2
НЕГОТИНО - ПОЛОШКО	0.0	99.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1
ШИПКОВИЦА	0.0	99.6	0.1	0.0	0.0	0.0	0.3
БОГОВИЊЕ	0.1	99.6	0.0	0.1	0.0	0.0	0.1
ЖЕЛИНО	0.2	99.6	0.1	0.0	0.0	0.0	0.1
ДЕЛОГОЖДИ	0.0	99.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.8
ЏЕПЧИШТЕ	1.3	98.7	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
ОСЛОМЕЈ	1.7	98.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1
КОНДОВО	0.2	97.8	0.1	0.8	0.0	0.0	1.0
ЧЕГРАНЕ	2.1	97.5	0.0	0.4	0.0	0.0	0.1
ЛИПКОВО	0.9	97.1	0.1	0.0	0.0	1.8	0.1
ЗАЈАС	2.8	97.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1
СРБИНОВО	5.3	94.7	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
КАМЕЊАНЕ	0.3	88.0	11.3	0.0	0.0	0.0	0.3
АРАЧИНОВО	10.4	88.5	0.0	0.0	0.0	0.2	0.9
САРАЈ	6.1	87.9	0.2	0.8	0.0	0.1	4.8
ТЕАРЦЕ	13.7	83.4	2.2	0.4	0.0	0.2	0.0
ВРУТОК	14.9	72.5	12.4	0.1	0.0	0.1	0.1
СТУДЕНИЧАНИ	0.3	66.2	21.2	0.9	0.0	0.0	11.3
ДЕБАР	18.8	62.2	11.0	6.3	0.0	0.2	1.5
БРВЕНИЦА	39.8	59.4	0.0	0.0	0.0	0.6	0.1
ТЕТОВО	31.7	59.3	3.2	3.5	0.0	1.3	0.9
ГОСТИВАР	29.5	55.1	9.8	4.1	0.0	0.6	0.9
ДОЛНА БАЊИЦА	15.3	50.2	31.8	2.4	0.0	0.2	0.1
ЖИТОШЕ	9.0	49.8	4.1	0.0	0.0	0.4	36.8
ВРАПЧИШТЕ	13.5	47.9	38.2	0.0	0.0	0.2	0.3
ЧУЧЕР - САНДЕВО	33.0	37.9	0.0	0.1	0.0	27.8	1.1
ПЛАСНИЦА	2.6	0.7	96.7	0.0	0.0	0.0	0.0
ЦЕНТАР ЖУПА	17.5	6.1	74.1	0.0	0.0	0.0	2.3
ШУТО ОРИЗАРИ	7.1	11.9	0.4	79.1	0	0.3	1.3

7. Основни економски показатели

7.1. Работна сила според националната припадност

Целокупното население на една земја, со оглед на своите биолошки и други карактеристики, не може активно да учествува на пазарот на трудот. Оттука, анализата на работната сила, како основен двигател на економскиот развој на секоја земја, заслужува посебно внимание.

Структурните промени во македонската економија што се случува во последните години предизвикаа и голема промена и во структурата и во основните карактеристики на работната сила.

Вработеноста во Република Македонија се карактеризира со многу неповолна полова, возрастна и образовна структура. Оваа структура е непроменета во еден подолг период пред се заради: нестабилните економско-социјални услови во земјата и неусогласеноста на расположивите и потребните профили на пазарот на трудот.

Според Анкетата за работната сила, во 2000 година, 1.534.256 лица од вкупното население се на возраст над 15 години. Од нив 52.9% биле активни и учествувале на пазарот на трудот, а 47.1% биле неактивни лица. Во Република Македонија во 2000 година имало вкупна работна сила 811.710 лица. Во вкупното активно население вработените учествуваат со 67.8%, а невработените со 32.2%.

Според анализата на стапките на активност на населението во последните пет години вкупната активност на населението се намалува, кај вработеноста нема забележителни промени, а кај невработеноста има тренд на намалување. Податоците потврдуваат дека заради подолготрајните негативни состојби на пазарот на трудот (висока невработеност, долготрајна невработеност) забележителен дел од работоспособното население се исклучува од пазарот на трудот.

Основните индикатори за економската активност на населението покажуваат опаѓање на стапките на активност, опаѓање на стапката на вработеност и високи стапки на невработеност.

Стапката на активност во 2000 година изнесува 52.9%, на вработеност 35.8%, а стапката на невработеност 32.2%.

Стапката на невработеност покажува висок степен на невработеност во Република Македонија, како одраз на целокупната економска состојба во земјата.

Кога состојбите ќе се анализираат според белегот национална припадност, се добиваат показатели кои укажуваат на големи разлики во однесувањето на оделните заедници.

Најниска стапка на активност е забележана кај албанското население 36.5% а највисока кај македонското. Стапката на вработеност е највисока кај Власите и изнесува 61.9 %, а најниска кај Албанците. Стапката на невработеност е највисока кај Ромите 73.1% , а најниска кај Македонците 28.2%.

Во Табелата 8 се прикажани податоци за големината на работната сила, бројот на вработените и невработените лица, според полот и националната припадност, а кои се однесуваат на периодот од 1996 до 2000 година и тоа во апсолутни показатели.

T. 8: Работна сила според националната припадност

		Вкупно	Македонци	Албанци	Турци	Роми	Власи	Срби	Останати
1996	Работна сила	789.081	608.605	99.488	21.434	18.748	4.869	13.739	22.198

	Вработени	537.591	451.540	44.973	10.344	5.371	4.247	9.686	11.430
	Невработени	251.490	157.065	54.515	11.090	13.377	622	4.053	10.768
1997	Работна сила	800.513	614.572	108.365	19.303	18.519	3.798	14.526	21.430
	Вработени	512.300	429.169	45.136	11.018	4.375	3.281	8.961	10.360
	Невработени	288.213	185.403	63.229	8.285	14.144	517	5.565	11.070
1998	Работна сила	823.825	643.689	112.190	22.600	16.280	2.443	11.590	15.033
	Вработени	539.761	455.946	50.915	12.564	4.165	1.845	7.350	6.976
	Невработени	284.064	187.743	61.275	10.036	12.115	598	4.240	8.057
1999	Работна сила	806.674	636.306	101.913	20.176	15.796	3.292	13.995	15.196
	Вработени	545.224	460.009	49.131	10.676	4.459	2.759	9.879	8.311
	Невработени	261.450	176.297	52.782	9.500	11.337	533	4.116	6.885
2000	Работна сила	811.556	639.364	105.928	20.307	13.364	2.289	11.693	18.611
	Вработени	549.846	459.200	53.866	12.474	3.588	1.555	7.416	11.747
	Невработени	261.710	180.164	52.062	7.833	9.776	734	4.277	6.864

Мажи

		Вкупно	Македонци	Албанци	Турци	Роми	Власи	Срби	Останати
1996	Работна сила	480.259	346.995	80.483	15.824	10.793	2.898	9.187	14.079
	Вработени	340.579	273.154	38.889	7.453	4.078	2.539	6.562	7.904
	Невработени	139.680	73.841	41.594	8.371	6.715	359	2.625	6.175
1997	Работна сила	490.121	350.264	89.562	14.227	11.168	2.683	8.667	13.550
	Вработени	328.404	260.569	41.278	8.314	3.296	2.468	5.533	6.946
	Невработени	161.717	89.695	48.284	5.913	7.872	215	3.134	6.604
1998	Работна сила	506.835	366.375	95.653	15.492	10.824	1.731	7.091	9.669
	Вработени	341.875	272.635	46.870	8.652	2.965	1.412	4.607	4.734
	Невработени	164.960	93.740	48.783	6.840	7.859	319	2.484	4.935
1999	Работна сила	496.126	359.543	88.925	14.904	11.189	2.252	9.246	10.067
	Вработени	337.995	268.341	43.870	8.106	3.209	1.826	6.619	6.024
	Невработени	158.131	91.202	45.055	6.798	7.980	426	2.627	4.043
2000	Работна сила	488.544	355.630	89.401	14.080	8.543	1.655	6.959	12.276
	Вработени	339.550	266.737	47.642	8.299	2.635	1.219	4.622	8.396
	Невработени	148.994	88.893	41.759	5.781	5.908	436	2.337	3.880

Жени

		Вкупно	Македо- нци	Албанци	Турци	Роми	Власи	Срби	Останати
1996	Работна сила	308.822	261.610	19.005	5.610	7.955	1.971	4.552	8.119
	Вработени	197.012	178.386	6.084	2.891	1.293	1.708	3.124	3.526
	Невработе- ни	111.810	83.224	12.921	2.719	6.662	263	1.428	4.593
1997	Работна сила	310.392	264.308	18.803	5.076	7.351	1.115	5.859	7.880
	Вработени	183.896	168.600	3.858	2.704	1.079	813	3.428	3.414
	Невработе- ни	126.496	95.708	14.945	2.372	6.272	302	2.431	4.466
1998	Работна сила	316.990	277.314	16.537	7.108	5.456	712	4.499	5.364
	Вработени	197.886	183.311	4.045	3.912	1.200	433	2.743	2.242
	Невработе- ни	119.104	94.003	12.492	3.196	4.256	279	1.756	3.122
1999	Работна сила	310.548	276.763	12.988	5.272	4.607	1.040	4.749	5.129
	Вработени	207.229	191.668	5.261	2.570	1.250	933	3.260	2.287
	Невработе- ни	103.319	85.095	7.727	2.702	3.357	107	1.489	2.842
2000	Работна сила	323.012	283.734	16.527	6.227	4.821	634	4.734	6.335
	Вработени	210.296	192.463	6.224	4.175	953	336	2.794	3.351
	Невработе- ни	112.716	91.271	10.303	2.052	3.868	298	1.940	2.984

**7. 2. Основни економски индикатори за Република Македонија
за периодот од 1994 до 2001 година**

	1994	1995
Население на средина на година (во илјади)	1 946	1966
Живородени	33487	32154

Умрени	15771	16338
Стапка на невработеност	30,0	35,6
Просечно исплатена нето плата по работник (во денари)	7754	8581
Извоз(во 000 САД долари)	1086343	1204048
Увоз (во 000 САД долари)	1844092	1718904
Индустриско производство	89,5	89,3
Цени на мало	221,8	115,9
Бруто домашен производ (во 000 000 САД долари)	3389	3351
Бруто домашен производ по жител (во САД долари)	1742	1705

	1996	1997
Население на средина на година (во илјади)	1983	1997
Живородени	31403	29478
Умрени	16063	16596
Стапка на невработеност	38,8	36,0
Просечно исплатена нето плата по работник (во денари)	8817	9063
Извоз(во 000 САД долари)	1147440	1236808
Увоз (во 000 САД долари)	1626917	1778515
Индустриско производство	103,2	101,5
Цени на мало	103,0	104,4
Бруто домашен производ (во 000 000 САД долари)	3390	3458
Бруто домашен производ по жител (во САД долари)	1709	1732

	1998	1999
Население на средина на година (во илјади)	2008	2017
Живородени	29244	27309
Умрени	16870	16789
Стапка на невработеност	34,5	32,4
Просечно исплатена нето плата по работник (во денари)	9394	9664
Извоз(во 000 САД долари)	1310679	1191266
Увоз (во 000 САД долари)	1914663	1776151
Индустриско производство	104,5	97,4
Цени на мало	100,8	98,9
Бруто домашен производ (во 000 000 САД долари)	3575	3730
Бруто домашен производ по жител (во САД долари)	1781	1848

	2000	2001
--	------	------

Население на средина на година (во илјади)	2026	2031
Живородени	29308	26972
Умрени	17253	16778
Стапка на невработеност	32,2	30,5
Просечно исплатена нето плата по работник (во денари)	10193	10552
Извоз(во 000 САД долари)	1318993	1155068
Увоз (во 000 САД долари)	2084738	1687600
Индустриско производство	103,5	96,9
Цени на мало	110,6	105,2
Бруто домашен производ (во 000 000 САД долари)	3899	-
Бруто домашен производ по жител (во САД долари)	1924	1823

ДЕЛ II

Член 1

Заштитата на националните малцинства и на правата и слободите на припадниците на тие малцинства е интегрален дел на меѓународната заштита за човековите права и како таква, претставува област на меѓународната соработка.

1. Република Македонија "ќе се залага за доследно почитување на општо усвоените принципи содржани во документите на ООН, завршниот документ на КЕБС (ОБСЕ) од Хелсинки и Париската повелба".

Согласно оваа определба изразена во Декларацијата за самостојност на Република Македонија донесена од Собранието на Република Македонија на 17 септември 1991 година, Република Македонија е член и активно учествува во бројни меѓународни организации и институции меѓу кои најзначајно е членството во системот на ООН, Советот на Европа и ОБСЕ.

Република Македонија досега ги има ратификувано сите најзначајни меѓународни договори за заштита на човековите права, како и сите значајни меѓународни инструменти кои ја обврзуваат, врз основа на принципот на недискриминација, да ги почитува правата на индивидуите кои имаат различно национално, етничко потекло, кои имаат различно верско убедување или зборуваат различен јазик. Пристапувајќи кон Европската Конвенција за човекови права и фундаменталните слободи, Македонија ги прифати најзначајните обврски, особено можноста за петиција од страна на поединци, но и можноста од мониторинг во однос на исполнувањето на обврските кои државата.

Република Македонија ја ратификуваше Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства на 10 април 1997 година и таа стапи на сила на 1 февруари 1998 година. Потпишана е и Европската Повелба за регионални и малцински јазици за која постапката за ратификација е во тек. Република Македонија потписник на Протоколот 12 на Конвенцијата за заштитата на човековите права и основни слободи, кој се однесува на дискриминацијата.

Од јуни 1993 година во Република Македонија е ангажиран Високиот комесар за национални малцинства на ОБСЕ. Главните прашања во ангажманот на ВКНМ, функцијата што до јули 2001 година ја извршуваше Макс ван дер Штул, за кои даваше свои препораки од доверлива природа, беа: пописот, меѓу-етничкиот дијалог, образованието на малцинствата, застапеноста на малцинствата во државната администрација, учеството на малцинствата во јавниот живот, улогата на локална самоуправа, пристапот до медиумите и државјанството. Сепак, главниот приоритет во ангажманот на Штул во Македонија беше подобрувањето на можностите за високо образование на припадниците на албанската заедница, во рамките на законите на РМ. ВКНМ Штул, придружуван од реномирани меѓународни експерти, интензивно соработуваше со експертскиот тим на Министерството за образование на изработката на новиот закон за високото образование. Од усвојувањето на Законот за високото образование, ВКНМ активно работеше на изработката на деловниот план и мобилизацијата на донаторите за реализацијата на проектот наречен приватна Институција за високото образование во РМ, се до отварањето на Универзитетот на Југоисточна Европа кој се нарекува и "Штулов Универзитет". Соработката продолжува и со актуелниот ВКНМ Ролф Екеус.

2. Судската заштита на човековите права е уставно гарантирана. Според член 8 од Уставот на Република Македонија, темелна вредност на уставниот поредок на Република Македонија е владеењето на правото. Еден од основните принципи кој го обезбедува владеењето на

правото е **принципот на еднаков пристап** до судовите за сите лица, изразен во член 7 од Законот за судовите, согласно кој "секој има право на еднаков пристап пред судовите во заштитата на неговите права и правно засновани интереси. Секој има право на законито, непристрасно, чесно и во разумен рок судење. Никому не може да му биде ограничен пристапот пред судовите поради недостиг на материјални средства". Оваа законска одредба кореспондира со член 6 од Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи и член 14 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права.

И во Законот за парнична постапка и Законот за кривична постапка овој принцип е разработен на соодветен начин. Во оваа смисла, согласно одредбите од Законот за парнична постапка судот е должен наполно и вистинито да ги утврди спорните факти од кои зависи основаноста на барањето. Судот е должен да настојува постапката да се спроведува без одложување и со што помалку трошоци и да ја оневозможи секоја злоупотреба на правата што на странките им припаѓаат во постапката. Со Законот за кривична постапка се утврдува дека лицето обвинето за кривично дело има право на правично и јавно судење, во разумен рок, пред надлежен, независен и непристрасен суд востановен со закон.

Исто така, остварувањето на судска заштита на правата на граѓаните не е ограничено поради недостиг на материјални средства. Согласно одредбите на Законот за кривична постапка кога не постојат услови за задолжителна одбрана а постапката се води за кривично дело за кое е пропишана казна затвор до три години на обвинетиот по негово барање судот ќе му постави бранител ако според својата имотна состојба не може да ги поднесува трошоците на постапката. Што се однесува до трошоците на одбраната, дури и кога ќе се прогласи за виновен обвинетиот секогаш се ослободува од трошоците во случаите кога бранителот му е поставен од страна на судот од причини што самиот немал средства да ги плати, како и во случаите на задолжителна одбрана кога со исплаќањето на тие трошоци би било доведено во прашање неговото и издржувањето на неговото семејство.

Правото на жалба е уставно гарантирано право. Согласно член 15 од Уставот "се гарантира правото на жалба против поединечните правни акти донесени во постапката во прв степен пред суд, управен орган или организација или други институции што вршат јавни овластувања". Двостепеноста е основно начело на сите судски постапки и е имплементирано во Законот за кривична постапка, Законот за парнична постапка, Законот за управна постапка и Законот за управни спорови. Со измените на овие закони во 2002 година како резултат на усвоените уставните амандмани во постапките предвидена е употреба на друг службен јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните и неговото писмено.

Член 2

Одредбите од оваа Рамковна конвенција ќе бидат совесно применувани, во дух на разбирање и толеранција, како и со почитување на принципот на добрососедство, пријателски односи и соработка меѓу државите.

Својот меѓународно-правен субјективитет Република Македонија го засновува врз почитување на меѓународните норми за односите меѓу државите и врз полно почитување на принципите на територијалниот интегритет и суверенитет, немешањето во внатрешните работи, јакнењето на меѓусебното почитување, доверба и развој на сестрана соработка со сите земји и народи од заемен интерес.

Врз основа на овие принципи Република Македонија е определена за сестран развој на добрососедски односи и соработка со сите свои соседи како и за развој и соработка со сите европски и други земји, меѓународни организации и групации. Во оваа смисла, Република Македонија е витално заинтересирана за полноправно вклучување во интегративните процеси во Европа и активно учествува во билатералните и мултилатералните видови соработка во регионот.

Република Македонија се залага за доследно остварување на овие принципи содржани и во Декларацијата на Собранието на Република Македонија усвоена на 17 Септември 1991 година. За Република Македонија е од исклучително значење јакнењето на добрососедските и пријателски односи и во тој контекст е заинтересирана да ја јакне соработката со своите соседи. Република Македонија има потпишани бројни билатерални договори за соработка во различни области со Република Грција, Бугарија, Албанија и Србија и Црна Гора. Република Македонија посветува особено внимание на регионална соработка и партнерство во сите области од заеднички интерес.

Во 2000 година, во Скопје се одржа Форумот на регионалните и локални власти на кој беше покрената иницијатива за поголема соработка на локалните власти во регионот на Југо-Источна Европа, поддржана со Декларацијата донесена на состанокот на Форумот на регионалните локални власти во Истанбул 2001 година. Како резултат на напреднаведените активности во февруари 2000 година премиерите на Македонија, Албанија и Грција, потпишаа трилатерална спогодба за прогласување на Преспа како единствен заштитен регион. Оваа спогодба беше основа за поттикнување на идејата за оформување на евро-регионот "Охрид-Преспа". Во ноември 2002 година формиран е еврорегионот "Скопје-Софија-Ниш".

Член 3

1. Секој припадник на национално малцинство има право слободно да избере да биде или да не биде третиран како таков, а никаква штета не смее да произлезе од таквиот избор или од вршењето на правата поврзани со тој избор.

2. Припадниците на националните малцинства можат поединечно и заедно со други да ги вршат правата и слободите што произлегуваат од принципите наведени во оваа Рамковна конвенција.

Согласно Декларацијата содржана во инструментот за ратификација депониран од Република Македонија на 10 април 1997 година: "Република Македонија изјавува дека одредбите од Рамковната Конвенција за заштита на националните малцинства ќе се применува на Албанското, Турското, Влашкото, Ромското и Српското национално малцинство што живеат на територијата на Република Македонија."

Македонци	65.8	66.0	71.2	69.3	67.0	65.3	66.6
Албанци	17.1	12.5	13.0	17.0	19.8	21.7	22.7
Турци	8.3	15.6	9.4	6.6	4.5	3.8	4.0
Роми	1.7	1.6	1.5	1.5	2.3	2.6	2.2
Власи	0.8	0.7	0.6	0.4	0.3	0.4	0.4
Срби	2.6	2.7	3.0	2.8	2.3	2.1	2.1
Останати	1.0	1.0	1.4	2.3	3.8	4.1	2.0

Член 4

1. Страните се обврзуваат да му го гарантираат на секој припадник на национално малцинство правото на еднаквост пред законот и на еднаква законска заштита. Во тој поглед, се забранува секаква дискриминација заснована врз припадноста кон национално малцинство.

2. Страните се обврзуваат да применуваат каде е потребно адекватни мерки за промовирање во сите области на економскиот, социјалниот, политичкиот и културниот живот целосна и ефективна рамноправност меѓу припадниците на национално малцинство и оние припадници на мнозинството. Во овој однос тие ќе водат соодветана сметка за специфичните услови за припадниците на националните малцинства.

3. Мерките усвоени согласно параграфот 2 нема да се сметаат за акт на дискриминација.

СТАВ 1

Членот 9 од Уставот на Република Македонија на граѓаните им ја гарантира еднаквоста во слободите и правата независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба. Граѓаните пред Уставот и законите се еднакви. Секој граѓанин може да се повика на заштита на слободите и правата утврдени со Уставот пред судовите и пред Уставниот суд на Република Македонија во постапка заснована врз начелата на приоритет и итност.

Се гарантира судска заштита на законитоста на поединечните акти на државната управа и на другите институции што вршат јавни овластувања.

Граѓанинот има право да биде запознат со човековите права и основни слободи и активно да придонесува, поединечно или заедно со други за нивно унапредување и заштита.

Уставните одредби за еднаквост на сите пред законот и за еднакво право на заштита на граѓанските права се имплементирани во Законот за судови. Никој не е изземен од одговорност пред судската власт, освен кога со Уставот и со меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот се утврдени случаи на имунитет пред судската власт.

Согласно Законот за извршување на кривични санкции правилата за извршување на санкциите се применуваат непристрасно. Забранета е дискриминација врз основа на расата, бојата на кожата, полот, јазикот, верата, политичките и други уверувања, националното или социјалното

потекло, сродството, имотната или општествената положба или некој друг статус на лицето спрема кое се извршува санкцијата.

Со Законот за судии се предвидува дека при изборот на судиите и судиите поротници не смее да има дискриминација по однос на полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верско уверување, имотната и општествената положба. При изборот на судиите и судиите поротници без да се нарушат критериумите пропишани со закон ќе се настојува да се обезбеди соодветна застапеност на националностите во Републиката

Дејствијата на повреда на забраната на недискриминација се инкриминирани како кривични дела содржани во Кривичниот законик на Република Македонија: член 137 - Повреда на рамноправноста на граѓаните, член 319 - Предизвикување национална, расна и верска омраза, раздор и нетрпеливост и член 417 - Расна и друга дискриминација.

Државна инфраструктура

Уставниот Суд на Република Македонија е орган на Републиката кој ја штити уставноста и законитоста. Во остварувањето на заштитата на уставноста и законитоста, Уставниот суд: ќе поништи односно укине одредби од законот ако утврди дека не е во согласност со Уставот. Исто така, Уставниот суд ќе укине или поништи колективен договор, друг пропис или општ акт, статут, програма на политичка партија или здружение на граѓани ако утврди дека не се во согласност со Уставот или закон.

Покрај основната надлежност-заштита на уставноста и законитоста Уставниот суд остварува и непосредна уставно-судска заштита на слободите и правата на граѓаните. Имено, согласно член 110 став 1 алинеа 3 од Уставот на Република Македонија, Уставниот суд ги штити слободите и правата на човекот и граѓанинот што се однесуваат на слободата на уверувањето, совеста, мислата и јавното изразување на мислата, политичкото здружување и дејствување и забраната на дискриминацијата на граѓаните по основ на пол, раса, верска, национална, социјална и политичка припадност.

Постапката за заштита на слободите и правата пред Уставниот суд е регулирана со Деловникот на Уставниот суд, според кој граѓанинот може да побара заштита на слободите и правата пред Уставниот суд во рок од 2 месеци од денот на доставувањето на конечен или правосилен акт, односно од денот на дознавањето за преземање дејство со кое е сторена повреда, но не подоцна од 5 години од денот на неговото преземање. Уставниот суд по правило одлучува врз основа на одржана јавна расправа на која се покануваат учесниците во постапката и Народниот правобранител. Со одлуката за заштита на слободите и правата Уставниот суд ќе утврди дали постои нивна повреда и во зависност од тоа ќе го поништи поединечниот акт, ќе го забрани дејството со кое е сторена повредата или ќе го одбие барањето. Уставниот суд може да донесе решение за запирање на извршувањето на поединечниот акт или дејство до донесување конечна одлука.

Во заштитата на слободите и правата на граѓанинот особено значајна е институцијата **Народен правобранител (Омбудсман)**. Согласно член 77 од Уставот, "Народниот правобранител ги штити уставните и законските права на граѓаните во случај на нивна повреда од

страна на органите на државната управа и од други органи и организации кои имаат јавни овластувања."

Народниот правобранител го избира Собранието на Република Македонија за време од осум години, со право на уште еден избор. Согласно точка 1 од Амандманот XI на Уставот на РМ, Собранието избира Народен правобранител со мнозинство гласови од вкупниот број пратеници при што мора да има мнозинство гласови од вкупниот број пратеници кои припаѓаат на заедници кои не се мнозинство во Република Македонија.

Согласно точка 2 од истиот Амандман Народниот правобранител посветува особено внимание за заштитата на начелата на недискриминација и соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците во органите на државната управа, органите на единиците на локалната самоуправа и во јавните установи и служби.

Исто така, согласно Амандманот XII Собранието основа **Комитет за односи меѓу заедниците** кој го сочинуваат по седум члена од редот на пратеници те Македонци и Албанци и по еден член од редот на пратеници Турци, Власи, Роми, Срби и Бошњаци, а доколку некоја од заедниците нема пратеници, Народниот правобранител, по консултации со релевантните претставници на тие заедници ќе ги предложи другите членови на Комитетот.

Со цел да се зајакне функцијата на Народниот правобранител во тек е постапка за измена и дополнување на Законот за народниот правобранител донесен во 1997 година, со кој особено ќе се прошират надлежностите и ќе се обезбеди поефикасно и независно функционирање на оваа институција.

За заштита на слободите и правата на човекот и граѓанинот Собранието на Република Македонија основа **Постојана анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот** (член 76 став 4 од Уставот).

Комисијата во рамките на својот делокруг особено: разгледува начелни прашања, предлози и мислења во врска со остварувањето на одредбите на Уставот на Република Македонија, кои се однесуваат на основните слободи и права на граѓанинот; ги разгледува иницијативите и предлозите за донесување закони, нацртите и предлозите на закони и другите прописи и акти од значење за остварување на заштитата на слободите и правата на граѓанинот; укажува на потребата од донесување на закони и други прописи и акти заради поцелосна заштита на слободите и правата на граѓанинот; го следи, разгледува и анализира остварувањето на ратификуваните меѓународни акти кои ја регулираат заштитата на слободите и правата на граѓанинот и ги разгледува дописите на граѓаните и зазема ставови по истите.

Комисијата не може да врши истражни или други судски функции. Наодите на комисијата се основа за поведување на постапка за утврдување одговорност на носителите на јавните функции. Оваа одговорност првенствено се однесува на актите и постапувањето на носителите на овие функции со кои се повредени или доведени во прашање слободите и правата на граѓаните.

Фактичка состојба

Според податоците од надлежните судови во периодот од 1996 до 2001 година во Република Македонија против едно лице е изречена пресуда за кривичното дело од член 319 - Предизвикување национална, расна и верска омраза, раздор и нетрпеливост.

Во Септември 1997 година Основниот Суд во Гостивар донесе пресуда со која лицето е прогласено за виновно за:

а) разгорување во својство на службено лице на расна и верска омраза, раздор и нетрпеливост за што беше осуден на казна од осум години затвор;

б) организирање отпор против законска одлука или активност на државна институција за што беше осуден на казна затвор од четири години;

в) неизвршување, во својство на службено лице на одлука на Уставниот суд,

и за што беше осудено со казна затвор од три години.

Во постапката по жалба поднесена до Апелациониот и Врховниот суд, потврдена е одлуката на Основниот суд во Гостивар.

Во март 1998 година лицето поднесе уставна жалба за повреда на правото на слобода на изразување.

Уставниот суд на Република Македонија ја одби жалбата.

На 4 Фебруари 1999 година, Собранието на Република Македонија усвои Закон за амнестија по што лицето беше ослободено од отслужување на казната затвор, откако отслужи казна затвор од една година и три месеци.

Во Јули 1998 година лицето поднесе жалба против Република Македонија до Европскиот Суд за човекови права во Стразбур за наводни повреди на член 10 - слободата на изразување и член 11 - слободата на собирање и здружување од Конвенцијата за човекови права и основни слободи.

Судот во Стразбур утврди дека: "приговорите на жалителот дека се повредени неговите права на слобода на изразување и собирање се видно неосновани согласно член 35 став 3 и мора да се отфрлат согласно член 35 став 4 од Конвенцијата. Од тие причини судот ја прогласи жалбата за неоснована."

Исто така, судот во Стразбур смета: "дека членот 319 од Кривичниот законик на Република Македонија преставува доволна основа за жалителот да се прогласи за виновен. Оваа одредба е доволно прецизна и жалителот можел до еден оправдан степен да ги предвиди последиците кои би можеле да прилезат од неговото делување. Произлгува дека мешањето било пропишано со закон. Исто така судот е убеден дека мешањето произлегува од неколку легитимни цели како што е спречување на нереди и злосторства, национална безбедност и јавна безбедност и заштита на слободите и правата.

Во дадениот случај државата имала право за да ја заштити националната безбедност, јавната безбедност и правото на другите и да спречи нереди преку преземање на кривично правни мерки против жалителот. Домашните судови навеле доволно соодветни причини жалителот да се прогласи за крив и да се осуди."

Став 2 и 3

Согласно Амандаманот VI на член 8 од Уставот темелно начело на уставниот поредок на Република Македонија е "соодветна и правична

застапеност на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници во органите на државната власт и другите јавни институции на сите нивоа".

Во функција на имплементирање на Рамковниот договор и Амандманот VI на член 8 од Уставот, во јуни 2002 година, Собранието на Република Македонија го донесе Законот за измени и дополнувања на Законот за државни службеници.

Со измените и дополнувањата, во целост се имплементира уставното начело на **соодветна и правична застапеност при вработувањето на граѓаните, припадници на заедниците** во Република Македонија во органите на државната власт кои се опфатени со Законот за државни службеници.

Согласно дополнувањата на член 3-а од законот "при вработување во органите од член 3 став 2 и 3 и 4⁴ на законот се применува начелото на соодветна и правична застапеност на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници, во сите звања со овој закон и почитување на критериумите на стручност и компетентност".

Заради следење на доследна примена на уставното начело на соодветна и правична застапеност, Агенцијата за државни службеници ќе:

- развива политика поврзана со вработувањето, соодветна и правична застапеност, селекција и престанок на вработувањето, платите и надоместоците на плати, оценување, класификација и опис на работните места и дисциплинска одговорност;
- собира и обработува податоци за вработените во органите од член 3 став 2, припадници на заедниците.

Со чл.48а од Законот за изменување и дополнување на Законот за внатрешни работи се предвидува дека при **вработувањето на лица во Министерството за внатрешни работи** ќе бидат соодветно и правично застапени граѓаните кои припаѓаат на сите заедници, како и почитување на критериумите на стручност и компетентност.

Покрај тоа, согласно Анексот Ц "Имплементација и мерки на градење на довербата" точка 5.2. од Рамковниот договор од 13.08.2001 година, страните се обврзуваат да обезбедат дека до 2004 година

⁴член 3 став 2, 3 и 4 од Законот за државни службеници :

"(2) Државен службеник во смисла на став (1) од овој член е лице вработено во органите на државната управа и стручните служби на: Собранието на Република Македонија, претседателот на Република Македонија, Владата на Република Македонија, Уставниот суд на Република Македонија, Врховниот суд на Република Македонија, судовите, Републичкиот судски совет, Народниот правобранител, Јавното обвинителство, Народната банка на Република Македонија и Државниот завод за ревизија.

(3) Одредбите на овој закон соодветно ќе се применуваат на лицата вработени во органите на единиците на локалната самоуправа и Градот Скопје, кои вршат работи согласно со став (1) од овој член како и кои вршат доверени работи согласно со закон и на лицата вработени во јавните служби, установи и институции кои вршат функции на државата доверени како јавни овластувања.

(4) Лицето вработено во органот од став (2) на овој член, кое врши административно-технички или помошни работи нема статус на државен службеник и за него важат општите прописи за работните односи."

полициските служби генерално ќе го одразат составот и распределбата на населението во Македонија. Заради реализација на превземената обврска во Министерството за внатрешни работи се објавени три јавни огласи за прием на полицајци, од кои два се веќе реализирани. Во текот на есента 2001 година и 2002 година, во согласност со Рамковниот договор, беа обучени првите 533 полицајци од немнозинските заедници. Овие полицајци веќе се распоредени и работат во полициските станици во етнички мешани средини. Во текот на 2003 година се извршува обука на дополнителни 500 полицајци од немнозинските заедници. Треба да се има предвид дека бројката на обучени полицајци по етнички заедници соодветствува на нивното учество во етничката структура на населението.

Во областа на **образованието**, по осамостојувањето на Република Македонија и нејзиното меѓународно признавање, една од приоритетните задачи на Владата на Република Македонија, беше создавање еднакви шанси за сите учесници во предучилишното, основното и средното образование без оглед на националноста, полот, социјалното потекло и верската припадност.

Загарантирано е правото на родителите да го избираат видот на школувањето на своите деца. Образовниот процес (наставата) во градинките, основните и средните училишта се изведува на македонски јазик, а за припадниците кои се дел од албанскиот, турскиот и српскиот народ се формираат паралелки и училишта со настава на нивниот мајчин јазик, учениците во основните училишта од припадниците на заедниците на влашкиот и ромскиот народ го изучуваат и својот мајчин јазик. Тоа помага да се негува разбирањето, толеранцијата и пријателството кај сите деца од различна национална припадност.

Демократските процеси за имплементацијата на Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства, особено се зајакнати и со подготовката на наставници од редот на националностите на одделни студиски групи на високото образование, со систематско издавање на учебници, прирачници и друга литература за учениците кои следат настава на македонски, албански, турски и српски јазик, како и учебници по ромски и влашки јазик.

За децата и младите во образованието се обезбедува основна здравствена заштита, бесплатни учебници за поголемиот број предмети во задолжителното образование и превоз до основните училишта за учениците кои живеат во пооддалечени места. Значителни средства се обезбедуваат за дополнителна исхрана на учениците во училиштата и сместување во ученички и студентски домови. Востановени се стипендии, ученички и студентски кредити за школување на децата и младите од пониските социјални слоеви. Наведените базични поставки посебно се операционализираат во рамките на секој потсистем, од предучилишното до високото образование.

Во член 4 од Рамковната конвенција гарантирано е право на еднаквост пред законот и еднаква законска заштита и забрана на секаква дискриминација според национална припадност. Согласно наведеното, во член 6 од Законот за високото образование, се гарантира право на еднаков пристап во високото образование на државјаните на Република Македонија. Со Законот за изменување и дополнување на Законот за високо образование од 25 јули 2003 година членот 95 предвидува "припадниците на заедниците заради изразување, негување и развивање на својот идентитет и другите особености имаат право наставата на државните високообразовни установи, по соодветни

студиски програми и содржини да ја изведуваат на јазикот на заедницата, различен од македонскиот јазик, во согласност со овој закон и статутот на високообразовната институција. Финансирање од страна на државата ќе се обезбеди за високото образование и на јазикот на којшто зборуваат најмалку 20% од населението во Република Македонија". Исто така, "наставата на државните педагошки високообразовни установи за образование на воспитувачи за предучилишно воспитание и наставници за основно образование, како и по дидактичко-методичките предмети за наставници за средно образование, може да се одвива и на јазиците на припадниците на другите заедници кои не се мнозинство во Република Македонија. На државните високообразовни установи, универзитетите во рамките на утврдувањето на конкурсните услови за запишување студенти во прва година на студии, обезбедуваат соодветен и правичен пристап на граѓаните кои припаѓаат на припадниците на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија, преку дополнителна квота утврдена од Владата на Република Македонија". Со конкурсите за упис на високообразовните институции, дополнителната квота за упис на припадниците на заедниците, како форма на афирмативна акција овозможува нивен зголемен број на овие институции.

Член 5

1. Страните се обврзуваат да ги унапредуваат условите за да им овозможат на припадниците на националните малцинства да ја сочуваат и развиваат својата култура, како и да ги сочуваат суштинските елементи на нивниот идентитет - нивната вера, нивниот јазик, нивните традиции и нивното културно наследство.

2. Не навлегувајќи во мерките што се преземаат за спроведување на нивната општа политика за интеграција, Страните се воздржуваат од секаква политика или практика чија цел е асимилација на припадниците на националните малцинства против нивната волја и ќе ги штитат тие припадници од секаква акција чија цел е таквата асимилација.

Законот за културата ги дефинира субјектите што ја остваруваат културата: уметници, установи и други правни и други физички лица, при што се утврдуваат условите и начинот на остварување на културата, особено основањето, управувањето и одлучувањето, фондовите и фондациите во културата. Тоа значи дека секој што ги исполнува условите утврдени со закон може да се регистрира и да врши дејност од областа на културата и секој може да конкурира за средства од републичкиот буџет, во законски утврдена постапка под еднакви услови и контрола.

Секој граѓанин во Републиката независно од неговото потекло, етничка припадност, полот и друго, во однос на создавањето и користењето на културата има еднакви права пропишани со закон.

Во рамките на овој принцип е и остварувањето и заштитата на културниот идентитет на граѓаните од различно етничко потекло и создавањето услови за рамномерен културен развој во Републиката и правото на коморско организирање.

Според Законот, објавувањето и заштитата и користењето на творештвото, се остваруваат преку вршење на следните дејности од областа на културата: музичка, издавачка, драмска, оперска, балетска, играорна, филмска, галериска, библиотечна, музејска и кинотечна дејност, дејноста на домовите на културата, изведувањето архитектонски дела, дејноста за посредување во културата и дејноста за заштита на архитектонското културно богатство.

Треба да се укаже дека сеуште третман на национални установи имаат 115 организации што се основани како општествени во претходниот уставен систем, кои што се финансираат од Буџетот на државата, а чии активности меѓу другото ја промовираат и културата на заедниците. Регистрирани се и активно работат бројни, приватни, правни и физички лица, разни облици на трговски друштва и установи, со дејност од областа на промоцијата и заштитата на културата на заедниците.

Од досегашните податоци и сознанија, од претходниот период, приватни установи или трговски друштва се основаа најмногу во издавачката и филмската дејност и за посредување во културата, додека во другите дејности тоа ретко се случуваше или воопшто нема такви примери.

Здруженијата на граѓаните се исто така една од формите на граѓанското општество што дејствуваат во областа на културата како невладини и непрофитни организации.

До 2001 година, 51-но здружение на граѓани, меѓу кои и здруженија кои ја презентираат и негуваат културата на заедниците, беа финансирани од државниот буџет, (освен за програмските активности и за плати). Од почетокот на 2001-та година, од Министерството за култура се финансираат проекти што се од државен интерес, меѓу кои и проекти со кои се промовира и културата на заедниците.

Суштинско за културата на РМ е нагласувањето на благородноста на различните културите на тлото на Република Македонија. Фактите за активностите на државните установи и другите корисници на средства од буџетот на РМ, од аспект на остварување на правата на припадниците на заедниците дадени се во прилог.

Издавачка и библиотечна дејност

Во Република Македонија, со издавачка дејност се занимаваат издавачи кои се специјализирале за публикување книги на албански, турски, влашки и ромски јазик (Флака е влазеримит, НИП Асдрени, Друштво на писателите Албанци, Бирлик, Унија за културата на Власите, Здружение на Романскиот фолклор). Се печатат секојдневни и ревијални изданија на јазиците на заедниците кои ги задоволуваат потребите од нивно навремено информирање (Факти, Бирлик, Чирикли). Министерството за култура повеќето од нив материјално ги помага, а доделува и други видови на бенефиции.

Министерството за култура ја почитува автономноста на издавачите кои публикуваат изданија со верска содржина и не им попречува во нивната слободна дистрибуција.

Во рамките на остварувањето на библиотечната дејност, Министерството води грижа за правилно набавување, обновување и збогатување на библиотечните фондови.

Меѓу стручно оспособените лица во библиотеките кои опслужуваат јазично мешани средини се застапени лица кои се припадници на албанското, турското, српското и други заедници.

Филмска и театарска дејност

Филмот и театарот се уметности чии дела се резултат на еден колективен чин, поради што во создавањето на театарските и филмските дела учествуваа творци од различните заедници.

Во бројните екипи што ги реализирале македонските филмови секогаш (и во техничкиот и творечкиот дел) учествувале припадници на различните заедници и етнички групи, како и сценографи, костимографи, монтажери и сл. (Албанци, Турци, Срби, Власи, Роми и тн.).

И во аматерскиот филм како автори се јавуваат голем број на Срби, Роми, Турци, Власи, Албанци и др.

На планот на филмската репродукција најчесто се увезуваат, покрај дела од светската продукција, и филмови од Србија и Црна Гора, Хрватска, Албанија, Турција, Романија, кои своја презентација во најголема мера наоѓаат на ТВ екраните.

Во рамките на остварувањето на театарската дејност постојат 11 професионални театри, но и поголем број на алтернативни групи и сцени меѓу кои и Театарот на народностите, Српскиот театар "Бранислав Нушиќ" од Скопје, Мултиетничкиот театар "Позитивна енергија" од Скопје, Унија за култура на Власите во Македонија, ромските театри "Романо ило", "Рома" и "Студент".

Во полето на театарот и филмот може да се посочат бројни примери на креативна соработка на театарските и филмските творци од различни ентитети. Во тој контекст се и театарските фестивали во РМ на кои врвни награди освојуваат творци (актери, режисери, сценографи, драматурзи и сл) и од другите заедници.

Музика и танц

Во областа на музиката и танцот голем дел од творците, композитори, репродуктивни уметници, танчери, кореографи, оперски пејачи, фолклористи, етно музичари, како припадници на заедниците се учесници во создавањето на овој вид творештво.

Постојните институции од областа на културата нудат можност секој заинтересиран професионалец или аматер (без оглед на националноста, вероисповед, јазик) да ги остварат своите идеи и замисли и да го реализираат постоечкиот талент.

Во Македонскиот народен театар во балетот, операта и оркестарот постојано се застапени и припадниците на националностите. Таа застапеност е присутна и во одржување на манифестациите и фестивалите во земјата и надвор од неа при меѓународното презентирање на Република Македонија.

На негувањето на фолклорот активно работат професионални и аматерски ансамбли и музички групи. Младата популација на припадниците на заедниците е опфатена во работата на детските културни центри, во бројни секции и групи, со цел негување на сопствените традиции, фолклор и обичаи. Тие се и корисници на стипендии, специјализации, постдипломски студии, што ги доделува и Министерството за култура.

Домовите на културата пак со својата бројна застапеност, се можност да се негува аматеризмот во сите области на културата па и во музиката и танцот.

Така, припадниците на заедниците во домовите на културата се вклучени во хорови, фолклорни и танцови групи, класичен и модерен балет, музички групи, оркестри на народна музика, етно инструменти. Тие се учесници на натпревари, смотри и фестивали на кои ја презентираат албанскиот, турскиот, влашкиот, ромскиот и српскиот фолклор и музика.

Министерството за култура финансира манифестации што ги организираат припадниците на заедниците (Фолклорен фестивал во Струга, Регионален фолклорен фестивал во Тетово, Фестивал на турска музика, Фестивал на влашка музика, фестивали на ромска музика).

Заштита на недвижно и движно културно наследство

Спомениците на културата од историски и културолошки аспект, преставуваат израз и потврда на универзалните вредности што постоеле на овој простор. Поради тоа една од примарните грижи на државата е и заштитата и чувањето на движното и недвижното културно наследство.

Споменичкиот фонд со кој располага Републиката е исклучително богат со движни и недвижни споменици од најразличен вид и период на настанување, со најразлични културни влијанија и стилови, со врвни културни, историски и уметнички вредности.

Поаѓајќи од овие универзални вредности, секој споменик на културата, како и секој предмет за кој ќе се утврди дека има својство на споменик на културата се запишува во регистрот на спомениците на културата и за нивната понатамошна конзервација и реставрација се грижат соодветни институции согласно законот за заштита на спомениците на културата.

Единствен критериум за остварување заштита над едно дело е неговата вредност. Поаѓајќи од значењето на делата, нивните универзални вредности, истите се третираат како придобивки на целата цивилизација.

Република Македонија поседува околу 976 регистрирани недвижни споменици на културата (цркви и манастири) од различни уметнички видови и периоди со вонредни, културни, историски, научни и други вредности.

На подрачјето на РМ регистрирани и евидентирани се 131 сакрални споменици.

Во периодот на турското владеење на територијата на нашата држава се изградени многубројни објекти (џамии, текиња, амами, анови, безистени, турбина и други) кои по своите архитектонски вредности претставуваат извонредни примероци на исламската уметност.

Имајќи го предвид значењето на објектите од исламската архитектура во изминатиов период се постигнати забележителни резултати во заштитата на најзначајните споменици на културата особено на подрачјето на Скопје и Битола.

На територијата на Републиката евидентирани се согласно Законот за заштита на спомениците на културата 27 амами, 3 безистени и тоа во Битола, Скопје и Штип, 19 феудални кули, 15 саат кули, 14 мостови (меѓу кои Горемички мост - с.Горенци, Радин мост, Грофчански мост, Јокчански мост во Кратово, Елен скок - с.Сушица и други) и чаршии - објекти од профана архитектура.

Согласно истиот закон евидентирани се и исламски сакрални споменици и тоа 83 џамии, 7 текии, 23 турбиња.

Извршена е целосна конзервација (реставрација и презентација со намена на следните најзначајни споменици: Серсем Али Баба теке - Тетово, Даут пашин Амам - Скопје (Уметничка галерија), Куршум Ли Ан во Скопје (Лapidариум), Јени џамија во Битола (Уметничка галерија), Безистенот во Штип (Уметничка галерија), Безистенот во Битола и други.

Исто така се конзервирани и следните позначајни споменички објекти од исламската архитектура: Ајдар Кади џамија и Дебој во Битола, Султан Муратова и Мустафа Пашина џамија во Скопје и други.

Во тек е продолжување на работите со замена на поцинкованиот со оловен лим на Даут Пашиниот Амам, конзервација со презентација на Чифте Амамот во Скопје, Алимбеговата куќа во Тетово, Орта џамија, Хункар џамија во Струмица и други.

Ликовно творештво, музејска и галериска дејност

Во поддржување на презентацијата на ликовните творци од заедниците, секогаш со внимание се пристапувало во уважување на сите нивни барања за настапи на ликовната сцена. Воедно биле и се еднакво третирани во членувањето во здружување на сите нивни барања за настапи на ликовната сцена, учествата на ликовните колонии, приредуваните изложби, откупување на дела, наградите, меѓународните презентации и аматерското ликовно творештво.

Практичен пример за уважување на различните заедници во ликовното изразување, покрај присутноста на изложбената сцена е и функционирањето на бројните ликовни колонии, за кои Република Македонија ужива рејтинг на меѓународно ниво, како земја која исклучително се грижи за своите творци -припадници на националните малцинства.

Во рамките на годишните програми на националните установи во областа на музејската и галериската дејност вклучени се и изложби и други програмски активности што се во функција на промовирањето на тековното уметничко творештво и културното наследство на заедниците.

Државна инфраструктура

Надлежноста на Министерството за култура е утврдена со **Законот за организација и работа на органите на државната управа** ("Службен весник на РМ"бр.58/2000). Согласно член 26 од Законот, Министерството за култура ги врши работите што се однесуваат на: следењето, анализирањето и предлагањето акти и мерки за развој и унапредување на културата; ораганизацијата, финансирањето и развојот на мрежата на националните установи и финансирањето на програми и проекти од национален интерес во областа на културата; заштитата на културното наследство; издавачката, музичката, сценско-уметничката, филмската, галериската, библиотечната, архивската, музејската и кинотечната дејност, дејноста на домовите на културата и дејноста за посредување на културата; заштитата на авторското право и сродните права; споменичкото одбележување на настани и истакнати личности од национален интерес; надзорот во областа на културата и други работи утврдени со закон. Според Законот, во состав на Министерството за култура е и Управата за афирмирање и унапредување на културата на националностите во Република Македонија, меѓутоа сеуште не е основана.

Надлежноста на општините во областа на културата е утврдена со **Законот за локалната самоуправа** ("Службен весник бр.5/2002).

Согласно член 21 од Законот, општините самостојно, во рамките на законот, ги уредуваат и ги вршат работите од јавен интерес од локално значење, утврдени со овој или со друг закон и се одговорни за нивното вршење.

Согласно член 22 точка 5 од Законот општините во областа на културата се надлежни за институционалната и финансиската поддршка на културните установи и проекти, негувањето на фолклорот, обичаите, старите занаети и слични културни вредности, организирањето културни манифестации; поттикнувањето на разновидни специфични форми на творештво.

Согласно член 7 од **Законот за културата**, "локален интерес во културата" е културата што е од значење за граѓаните во единиците на локалната самоуправа. Локалниот интерес во културата, неговиот обем и неговото остварување се утврдуваат со општите акти на единиците на локалната самоуправа.

Во областа на културата се уште не е завршен процесот на преземање на основачките права на организациите од областа на културата и нивното утврдување како општински односно градски установи. Затоа, со Законот е утврден преоден режим за периодот додека не се инплементира целосно во практиката, според кој организациите со општествен капитал што се регистрирани во претходниот уставен период, се до утврдувањето на нивниот иден статус (дали ќе бидат национални, локални или ќе се приватизираат), продолжуваат да работат и да се финансираат како национални установи. Овој преоден режим сеуште трае.

Член 6

1. Страните ќе се залагаат за дух на толеранција и меѓукултурен дијалог и ќе преземаат ефективни мерки да промовираат взаемен респект и разбирање и соработка меѓу сите лица кои живеат на нивната територија, независно од етничкиот, културниот, јазичниот и религиозниот идентитет на тие лица, особено во полето на образованието, културата и медиумите.

2. Страните се обврзуваат да преземаат соодветни чекори за заштита на лица кои може да подлежат на закани или акти на дискриминација, непријателство или насилство како резултат на нивниот етнички, културен, лингвистички или религиозен идентитет

Поаѓајќи од член 8 алинеја 2 од Уставот, според која, темелна вредност на уставниот поредок е и слободното изразување на националната припадност, со Амандманот VIII ("Службен весник на РМ"бр.91/01) со кој се менува член 48 од Уставот се предвидува дека припадниците на заедниците имаат право слободно да го изразуваат, негуваат и развиваат својот идентитет и особеностите на своите заедници. Припадниците на заедниците имаат право да основаат културни, уметнички, образовни институции, како и научни и други здруженијазаради изразување, негување и развивање на својот идентитет.

Согласно Амандманот IX од Уставните амандмани со кој се менува член 56 од Уставот, Републиката гарантира заштита, унапредување и збогатување на историското и уметничкото богатство на Македонија и на сите заедници во Македонија, како и на добрата кои го сочинуваат без оглед на нивниот правен режим.

Воедно, Републиката се грижи за положбата и правата на припадниците на македонскиот народ во соседните земји и за иселениците од Македонија, го помага нивниот културен развој и ги унапредува врските со нив. Републиката, исто така, се грижи за културните, економските и социјалните права на граѓаните на Републиката во странство (член 49).

Со член 47 од Уставот се гарантира **слободата на научното, уметничкото и на другите видови творештво**, односно се гарантираат правата што произлегуваат од научното, уметничкото или друг вид интелектуално творештво. Воедно, Републиката го поттикнува, помага и штити развојот на науката, уметноста и културата.

Концептот на темелните вредности на уставниот поредок, односно основните слободи и права на човекот и граѓанинот, признаени во меѓународното право и Уставот, од аспект на остварувањето на културните права на човекот и граѓанинот, односно од аспект на остварувањето на културата и авторското право и сродните права, нормативно е утврден и разработен во Законот за културата ("Службен весник на Република Македонија" бр. 31/98) и Законот за авторското право и сродните права ("Службен весник на Република Македонија" бр. 47/96 и 3/98).

Законот за културата (во натамошниот текст: ЗК), којшто во својот концепт поаѓа од уставните одредби од оваа област, погоре елаборирани, Повелбата на ООН за правата на човекот и граѓанинот, како и редица меѓународни конвенции од оваа област, ги утврдува основите на културата како темелна вредност на Република Македонија, облиците на остварувањето на културата, начинот и условите на нејзиното финансирање, како и други прашања од интерес за културата.

Според ЗК, културата се остварува врз принципот на рамноправна положба на сите субјекти - физички и правни лица, под еднакви услови да можат да ја остваруваат културата. Рамноправноста на физичките лица го промовира граѓанскиот концепт на културата, според кој, секој граѓанин на Републиката, независно од неговото потекло, етничка припадност, полот и друго, во однос на создавањето и користењето на културата има еднакви права гарантирани со закон. Воопшто, во културата основен субјект е граѓанинот како творец и како корисник на културата, независно од неговиот статус, возраст и припадност по било која основа.

Според граѓанскиот концепт за културата, основниот субјект на културата - творецот може да биде не само граѓанинот (државјанинот) на Република Македонија, туку и секој човек - странец, лице без државјанство или лице со двојно државјанство. Уставно загарантираното право на слободно творештво е основно право од кое произлегуваат сите други права.

Целта, утврдена во Законот за културата, да се поттикне создавањето и заштитата на врвни културни вредности и нивно помасовно користење, како и поттикнувањето на разновидноста и разноличноста на културата е реализација на уставно прокламираниот

однос на државата спрема културата, според кој државата го гарантира остварувањето на одредени односи од интерес на културата и заштитата на одредени вредности преку утврдување на институтот "национален интерес во културата".

Притоа, во Република Македонија, како држава на рамноправни поединци, независно од етничкото потекло, на ниво на државата, културата се реализира преку т.н. национален интерес. Национален интерес во културата, е култура што е заеднички интерес на граѓаните на Републиката и е неопходно нејзино континуирано вршење, како и достапност на сите граѓани под еднакви услови.

Поимот "национален" точно ја одразува сувереноста на секој поединец - граѓанин на Република Македонија. Обележјето дали некое дело спаѓа во една или друга национална култура не го прави припадноста на човекот кон одделен колективитет (верски, етнички и сличен), туку неговиот формален статус - државјанство, односно местото на постојано живеење, без разлика на јазикот на којшто делото е создадено или другите изразни форми.

Воедно, кај филмските дела што се создаваат преку филмски продуценти или сценско - уметничките дела што се создаваат преку сценски продуценти, обележјето - национално дело се добива во зависност од регистрираното седиште на продуцентот, иако авторите можат да бидат државјани на различни држави. Културата како сфера на човековото делување секогаш е единствена, односно условно кажано, секогаш е поединечна култура, зашто секогаш нејзиниот создавач (автор и изведувач) може да биде само физичко лице (човек). Создавањето на делото произлегува од одлуката на неговиот автор, односно изведувач.

Заради тоа, во културата не може да се зборува одделно за културните права на граѓаните од различно етничко потекло, односно за културните права на националностите, што живеат во Република Македонија, надвор од културните права на мнозинскиот народ, што живее во Републиката, бидејќи културата е единствена и заедничка за сите граѓани, а основа е човекот како творец и вредностите што тој ги создава.

Граѓанскиот концепт за регулирање на односите во културата утврден со Законот за културата е во согласност и со уставното начело според кое секој има право на работа, слободен избор на вработување, заштита при работењето и материјална обезбеденост за време на привремена невработеност. Согласно Уставот секому под еднакви услови, му е достапно секое работно место и секој има право на соодветна заработувачка.

Рамноправната положба на граѓаните на Републиката без оглед на нивното етничко потекло, статус, или било која друга припадност, е промовирана и во одредбите на ЗК за засновање на работниот однос во областа на културата. Во рамките на овој принцип е и утврдување на остварувањето на правото за основање здруженија и правото за коморско организирање.

Законот за авторското право и сродните права (во натамошниот текст: ЗАПСП), кој се базира на правните обврски, утврдени во повеќе меѓународни документи од областа на авторското право и сродните права, како: Бернската конвенција за заштита на книжевни и уметнички дела, Светската (Универзална) конвенција за авторското право, Меѓународната конвенција за заштита на уметниците-изведувачи, фонограмските продуценти и радиодифузните организации - Римска

конвенција, Конвенцијата за дистрибуција на сигнали за пренос на програми преку сателити - Сателитска конвенција, Конвенцијата за заштита на фонограмските продуценти од недозволено умножување на нивните фонограми - Фонограмска конвенција, Договорот на WIPO за авторското право, Договорот на WIPO за изведбите и фонограмите, Договорот за трговските аспекти на интелектуалната сопственост (ТРИПС), релевантните директиви на Европската Унија, како и препораките на Советот на Европа во оваа област и други документи, во својот, во суштина и исклучиво граѓански нормативен концепт, го има регулирањето на режимот на остварувањето и заштитата на авторското право и сродните права, како еден од облиците на остварувањето на граѓанските економски, социјални и културни слободи и права на човекот и граѓанинот.

Во фокусот на регулирањето на ЗАПСП е остварувањето и заштитата на авторското право на граѓанинот - авторот (творецот), независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба, над своето авторско дело. Со Законот се заштитуваат и сродните права на изведувачите, радиодифузерите, продуцентите, издавачите и другите носители на права на сродни дела, по принципите што се однесуваат на авторското право и спецификите на предметите на сродните права (фонограми, видеограми, емисии, изданија и сл.)

Авторот, според ЗАПСП, е физичко лице кое создало авторско дело, односно автор се смета лице чие име, псевдоним или ознака на вообичаен начин е означено на делото или е наведено при неговото објавување.

Авторското право му припаѓа на авторот врз основа на самото создавање на делото, независно дали тоа е објавено и е единствено и неразделно од авторското дело, што содржи исклучиви личноправни овластувања (морални права), исклучиви имотноправни овластувања (материјални права) и други овластувања (други права).

Авторското дело, пак, согласно ЗАПСП, е индивидуална и интелектуална творба од областа на книжевноста, науката, уметноста и други области на творештвото, независно од видот, начинот и формата на изразување.

Режимот на остварувањето (пренесувањето и заштитата) на авторското и сродното право, согласно ЗАПСП и другите прописи, во принцип и по правило е слободен, односно гарантира еднаков третман во заштитата на правата на авторите независно од нивната национална припадност. Единствено, овој режим, под услови утврдени во ЗАПСП, може да се ограничи заради остварување цели на слободно стекнување информации од општо значење, за целите на наставата, како и за остварување други сродни или слични цели.

Споменатиот режим за остварување на авторското право, како и овластувањата во врска со користењето на авторските дела, соодветно се однесуваат и за режимот на сродните права (правата на изведувачите на своите изведби и правата на фонограмските, филмските и сценските продуценти, на радиодифузните организации и на издавачите над нивните фонограми, видеограми, сценски дела, радиодифузни емисии или изданија).

Член 7

Страните ќе обезбедат почитување на правото на секој граѓанин на национално малцинство на слобода на мирно собирање, слобода на здружување, слобода на изразување и слобода на мислење, совест и религија.

1. Слобода на мирно собирање

Со Уставот на Република Македонија се гарантира правото на граѓаните мирно да се собираат и да изразуваат јавен протест без претходно пријавување и без посебна дозвола. Ова право подеднакво го уживаат сите граѓани независно од националната припадност. Користењето на ова право може да биде ограничено само во услови на воена и вонредна состојба.

Уставната одредба за правото на мирно собирање се уредува со Законот за јавните собири ("Службен весник" бр. 55/95) .

Под јавни собири, во смисла на овој закон, се сметаат собирање на отворен или затворен простор заради остварување на забавни, културни, верски, хуманитарни, социјални, политички, економски, спортски или слични интереси на граѓаните, организирани заради јавно изразување на мислење или протест.

Со законот не се предвидува задолжително пријавување на јавниот собир ниту пак предвидува одобрение за одржување на собир што е во согласност со одредба од Уставот. Меѓутоа, законот предвидува обврска за организаторот на јавниот собир да го обезбеди одржувањето на редот на јавниот собир и да организира редарска служба. Организаторот е должен да го прекине одржувањето на јавниот собир ако дојде до загрозување на животот и здравјето, безбедноста и личната сигурност на луѓето и имотот и во тој случај тој е должен да го извести Министерството за внатрешни работи.

Министерството за внатрешни работи може да го прекине одржувањето на јавниот собир кога тој е насочен кон загрозување на животот, здравјето, безбедноста, личната сигурност и имотот на граѓаните; вршење или поттикнување на вршење кривични дела утврдени со закон и загрозување на животната средина, како и во случај кога неговото одржување е во спротивност со меѓународните договори со кои е предвидена обврска за непречено одвивање на сообраќајот.

Странци можат да свикуваат и одржуваат јавен собир под услови да го пријават и да добијат одобрение за одржување на јавниот собир од Министерството за внатрешни работи.

Правото на мирно собирање на граѓаните е кривично-правно заштитено. Во член 155 од Кривичниот законик е содржано кривично дело спречување или смеќавање на јавен собир.

Фактичка состојба

Според податоците на Министерството за внатрешни работи, во периодот од 1998 година заклучно со март 2002 година на подрачјето на Републиката биле одржани 7.370 јавни собири кои претходно биле пријавени во Министерството за внатрешни работи. Во ниту еден случај не е дадена забрана за одржување на јавен собир.

Регистрирано е прекинување на еден јавен собир од страна на Министерството за внатрешни работи, а одржувањето на еден јавен собир било прекинато од страна на месното население од подрачјето каде се одржувал.

Во овој период на подрачјето на Републиката Македонија биле регистрирани 4 јавни собири на странци. Од нив во 3 случаи од страна на Министерството за внатрешни работи не се дадени одобренија за одржување на јавниот собир.

Во наведениот период, за време на одржувањето на јавните собири не се регистрирани случаи на примена на сила или пречекорување на овластувањата на припадниците на полицијата и нема случаи на поднесени поплаки до Министерството за внатрешни работи од страна на граѓани поради издадена забрана за одржување на јавниот собир или поради пречекорување на овластувањата.

Во истиот период, покрај пријавените, на подрачјето на Република Македонија одржани се 460 јавни собири кои не биле претходно пријавени. Во два случаи од страна на Министерството за внатрешни работи јавниот собир бил прекинат поради нарушување на јавниот ред и мир од поголем обем. При тоа, од страна на припадниците на полицијата при интервенција за растурање на јавниот собир не била применета сила за воспоставување на нарушен јавен ред и мир и не се регистрирани пречекорување на овластувањата.

2. Слобода на здружување

Слободата на здружување се гарантира со Уставот на Република Македонија. На граѓаните им се гарантира слободата на здружување заради остварување и заштита на нивните политички, економски, социјални, културни и други права и уверувања. Граѓаните можат слободно да основаат здруженија на граѓани и политички партии, да пристапуваат кон нив и од нив да истапуваат. Програмите и дејствувањето на здруженијата и политичките партии не можат да бидат насочени кон насилно уривање на уставниот поредок на Републиката или кон поттикнување или повикување на воена агресија или разгорување на национална, расна или верска омраза или нетрпеливост. Забранети се воени или полувоени здруженија што не им припаѓаат на вооружените сили на Република Македонија.

Заради остварување на своите економски и социјални права, граѓаните имаат право да основаат синдикати. Синдикатите можат да основаат свои сојузи и да членуваат во меѓународни синдикални организации. Со закон може да се ограничат условите за остварување на правото на синдикално организирање во вооружените сили, полицијата и органите на управата.

Политички партии

Законот за политичките партии го уредува начинот, условите и постапката за основање, регистрирање и престанок на политичките партии.

Граѓаните слободно основаат политички партии со цел а) да ги остваруваат и заштитуваат политичките, економските, социјалните, културните и други права и уверувања на своите членови и да учествуваат во процесот на донесување на политички одлуки; и б) да учествуваат во постапката за избор на пратеници во Собранието на

Република Македонија и во советите на единиците на локалната самоуправа.

Зачленувањето и истапувањето од политичката партија е слободно.

Ограничување на правото на политичко организирање и дејствување е предвидено за определени носители на јавни функции. Овие одредби во Уставот се предвидени за јавните обвинители, судиите на Уставниот суд и членовите на Републичкиот судски совет. Во оваа смисла Уставот на Република Македонија определува дека судската функција е неспоива со вршењето на друга јавна функција и професија или со членување во политичка партија. Се забранува политичко организирање и дејствување во судството. Со Законот за Народниот правобранител се предвидува неспоивост на функцијата народен правобранител со членување во политичка партија.

Политичка партија може да основат 500 полнолетни граѓани-државјани на Република Македонија. Со денот на уписот во судскиот регистар политичката партија стекнува својство на правно лице. Судскиот регистар на политичките партии го води надлежниот основен суд. Политичката партија е должна во рок од 30 дена од денот на основањето да поднесе барање за запишување во судскиот регистар, а судот е должен во рок од 15 дена од денот на поднесување на барањето да донесе решение за упис на политичката партија во судскиот регистар.

Судот нема да изврши упис во судскиот регистар ако утврди дека политичката партија е основана за дејствија спротивни на забраните утврдени со Уставот и преземени во членот 4 од Законот за политички партии.

Против решението со кое се одбива барањето за запишување во судскиот регистар е дозволена жалба во рок од 15 дена до Врховниот суд на Република Македонија.

Основниот суд надлежен според седиштето на политичката партија ќе го забрани дејствувањето на политичката партија кога ќе се утврди дека тоа е спротивно на забраните определени во Уставот и законот. Постапката пред судот се покренува по предлог на надлежниот јавен обвинител. На расправата пред судот како странки се повикуваат надлежниот јавен обвинител и лицето овластено за застапување на политичката партија. Доколку судот го забрани дејствувањето на политичката партија, во решението со кое се забранува дејствувањето на политичката партија, судот ќе го наведе основот кој претставува причина за забрана на дејствувањето и ќе го образложи. Против решението на судот, надлежниот јавен обвинител и политичката партија можат да поднесат жалба до Апелациониот суд во рок од осум дена од денот на приемот на решението.

Фактичка состојба

Според податоците на надлежниот Основен суд во Скопје кој го води Регистарот на политичките партии, во Република Македонија се регистрирани 55 политички партии. Три политички партии се во основање.

Политички партии кои ги застапуваат интересите на припадниците на заедниците во Република Македонија се следните:

1) Албанска заедница:

Демократска унија за интеграција;
 Партија на демократски просперитет;
 Демократска партија на Албанците
 Партија за демократско единство на Албанците во Македонија;
 Демократска алијанса на Албанците во Македонија;
 Национална демократска партија.

г) Бошњачка заедница:

Бошњачка демократска партија;
 Демократска лига на бошњаците во Република Македонија;

д) Влашка заедница:

Партија на Власите во Македонија;

б) Ромска заедница:

Партија за целосна еманципација на Ромите од Македонија;
 Партија за демократско движење на Египќаните;
 Сојуз на Ромите од Македонија;
 Обединета партија на Ромите од Македонија;
 Партија за единство на Ромите од Македонија;
 Сојуз на Египќани;

г) Српска заедница:

Демократска партија на Србите во Македонија;
 Демократски сојуз на Србите во Македонија;
 Демократска партија за православно единство на Србите и
 Македонците;

а) Турска заедница:

Демократска партија на Турците во Македонија и
 Партија за движење на Турците во Македонија;
 Демократска муслиманска партија

Досега во Република Македонија нема изречено забрана за
 дејствување на некоја политичка партија.

3. Здруженија на граѓани

Законот за здруженија на граѓани и фондации предвидува дека граѓаните можат слободно и доброволно да се здружуваат во здруженија на граѓани и да основаат фондации заради отстварување и заштита на економски, социјални, културни, научни, стручни, технички, хуманитарни, образовни, спортски и други права, интереси и уверувања во согласност со Уставот и законот.

Здружение на граѓани и фондација може да основаат најмалку 5 полнолетни граѓани со постојано живеалиште во Република Македонија. Членувањето во здруженијата на граѓаните, пристапувањето и истапувањето од нив е слободно. Тие се самостојни во организирањето и остварувањето на своите цели и активности, а нивната работа е јавна.

Здруженија на граѓани и фондации имаат својство на правно лице кое го стекнуваат со денот на уписот во регистарот на здруженија на граѓани и фондации што го води основниот суд на чие подрачје се наоѓа нивното седиште. Врз основа на податоците добиени од надлежните судови за регистрација се води Единствен регистар на регистрирани здруженија на граѓани и фондации во Републиката.

Судот нема да изврши упис во регистарот доколку утврди дека целите и дејствувањето, актот за основање, статутот и програмата на здружението на граѓани и фондацијата не се во согласност со одредбите на законот и доколку подносителот не постапи по укажувањата од судот за отстранување на недостатоците во барањето. Против решението за одбивање на барањето за упис во регистарот, основачот на здружението на граѓани и фондации може да изјави жалба до Апелациониот суд во рок од 15 дена од приемот на решението.

Престанокот на здружението на граѓани и фондации го утврдува Основниот суд на чие подрачје здружението односно фондацијата има седиште.

Здружението на граѓани престанува ако: е донесена одлука на собранието на здружението на граѓани со двотретинско мнозинство; бројот на членовите на здружението на граѓани се намали под бројот определен за основање; Уставниот суд на Република Македонија донесе одлука дека програмата и статутот на здружението на граѓани не се во согласност со Уставот; се утврди дека здружението на граѓани престанало со работа и во други случаи определени со закон.

Постапката пред судот се покренува по предлог на основниот јавен обвинител. Против решението на судот за престанок на работата на здружението на граѓани и фондација странките можат да поднесат жалба до Апелациониот Суд во рок од 8 дена од денот на приемот на пресудата, кој одлучува по жалбата во рок од 3 дена.

Според податоците од Единствен регистар на регистрирани здруженија на граѓани и фондации, во Република Македонија има вкупно 6.595 регистрирани здруженија на граѓани и фондации.

Барањето на упис во Регистарот на здруженија на граѓани и фондации е одбиено во четири случаи и од следните причини: дејноста на здружението во основање не била во согласност со одредбите на законот; веќе постои предходно регистрирано здружение и ненадлежност на судот за регистрирање на здружение на граѓани. Во три случаи била поднесана жалба до надлежниот Апелационен суд кој ги потврдил одлуките на Основниот суд. Во еден случај не е поднесена жалба.

Исто така Основниот суд суд утврдил престанок на четири здруженија на граѓани и фондации по нивно барање.

Во Република Македонија активно дејствуваат и здруженија на граѓани кои ги застапуват интересите на жените припаднички на заедниците. Тие се: Здружение на жените Србинки во Република Македонија, Здружение на жените Влаинки во Република Македонија, Организација на жените Турчинки-ДЕРЈА, Здружение на жени Албанки за хуманитарни и социјални проекти Перспективи, Хуманитарна

организација на жени Ромки БАЛКАН, Друштво на пријателство на турските жени на град Скопје и Организација на жените албански.

Член 8

Страните се обврзуваат да признаат дека секој припадник на национално малцинство има право да ја манифестира неговата или нејзината религија или верување и да основа религиозни институции, организации и здруженија.

Со Уставот на Република Македонија се гарантира слободата на вероисповеста.

Се гарантира слободно и јавно, поединечно или во заедница со други, изразување на верата.

Македонската православна црква, како и Исламската верска заедница во Македонија, Католичката црква, Евангелско-Методистичка црква, Еврејската заедница и другите верски заедници и религиозни групи се одвоени од државата и се еднакви пред законот. Македонската православна црква, другите верски заедници и религиозни групи се слободни во основањето на верски училишта и на социјални и добротворни установи во постапка предвидена со закон.

Уставните одредби со кои се гарантира слободата на вероисповеста и статусот на верските заедници и религиозни групи се операционализирани во Законот за верските заедници и религиозните групи.

Законот содржи забрана граѓанинот на било кој начин да се принудува или попречува да стане или да биде член на верска заедница или религиозна група. Исто така забрането е граѓанинот да се принудува да учествува или да не учествува во верски обреди или други видови изразување на верата.

На граѓанинот не може да му бидат ускратени правата што ги има според Уставот и закон, поради верски определби, припаѓање на верска заедница или религиозна група, вршење, односно учество во вршење на верски обреди и други видови изразување на верата. Од друга страна, изразување на вероисповедта или припадноста на верска заедница, односно религиозна група не го ослободуваат граѓанинот од обврските што како граѓанин ги има според Уставот, законите и другите прописи. Исто така, странски државјанин има право да извршува верски работи и верски обреди по претходно одобрение на органот надлежен за прашањата на верските заедници и религиозните групи - Комисија за односи со верски заедници и религиозни групи.

Со Законот за одбрана се утврдува правото на граѓанинот на приговор на совест. Имено, регрут кој од верски или морални убедувања (приговор на совест) не сака да служи воен рок во Армијата со оружје може да служи воен рок во Армијата без оружје или да служи воен рок во цивилна служба. Служењето на воениот рок во овој случај трае 14 месеци.

Верски заедници и религиозни групи

Законот за верските заедници и религиозните групи го регулира статусот на верските заедници и религиозните групи. Верските заедници односно религиозните групи се слободни во вршењето на верските

работи и верските обреди. Според овој Закон, верската заедница е дефинирана како доброволно организирана, непрофитна заедница на верници од иста вероисповест. За една вероисповест може да постои само една верска заедница. Религиозната група е дефинирана како доброволно, непрофитно здружување на верници со исто верско убедување кои не припаѓаат на регистрирана верска заедница.

Во согласност со овој Закон, верските заедници, односно религиозните групи во рамките на своето работење можат да ги користат средствата за јавно информирање и да издаваат печатени работи.

Верските обреди и верските работи се вршат во цркви, џамии и други храмови како и во дворови кои со нив преставуваат една целина, на гробишта и во други простории на верската заедница односно религиозна група. Со нив не може да се повредува јавниот ред и мир, како и верските чувства и другите слободи и права на граѓаните кои не се припадници на верската заедница, т.е. религиозната група.

Во однос на задоволувањето на верските потреби на осудените лица, во Законот за извршување на санкциите постои одредба според која на осудените лица им е дозволено да ги задоволуваат своите верски чувства и потреби согласно со условите и можностите на установата.

Противправното спречување на вршењето на верски обред, според Кривичниот Законик, се казнува со парична казна или со казна затвор до една година.

Во Република Македонија се регистрирани 5 верски заедници и 17 религиозни групи.

Верски училишта

Согласно член 45 од Уставот: "Граѓаните имаат право, под еднакви услови со закон, да основаат приватни образовни установи во сите степени на образованието, освен во основното образование".

Верските заедници и религиозни групи имаат право да основаат верски училишта во сите степени на образование, освен во основното образование, за школување на верски службеници, како и ученички домови за сместување на лицата кои се школуваат во тие установи. За нивното основање потребна е претходна согласност од органот надлежен за прашањата на верските заедници и религиозните групи - Комисијата за односи со верски заедници и религиозни групи.

Република Македонија има ставено резерва на правото гарантирано со член 2 од Првиот Протокол на Европската Конвенцијата за заштита на човековите права и основните слободи, која ласи: "Правото на родителите да обезбедат образование и настава во согласност со нивните верски и филозофски убедувања, во однос на Република Македонија, не може да се реализира преку основно приватно образование, согласно со член 45 од Уставот на Република Македонија".

Верските заедници, односно религиозните групи самостојно управуваат со верските училишта и ученичките домови што ги основале во согласност со овој закон. Наставните планови и програми во верските училишта не смеат да бидат во спротивност со Уставот и закон.

Верските училишта може да ги посетуваат лица со завршено задолжително основно образование или лица на кои во согласност со закон им престанала обврската за задолжително основно образование. Настава во верско училиште може да изведува само државјанин на Република Македонија. По исклучок, повремено настава може да изведува и странски државјанин, со одобрение од органот надлежен за

прашањата на верските заедници и религиозните групи - Комисијата за односи со верски заедници.

За посетување на верска поука од страна на малолетник потребна е согласност од родител, односно старател, како и негова согласност, ако е постар од 10 години.

Непочитувањето на одредбите на законот повлекува соодветни законски санкции. Покрај прекршоците за кои овој Закон предвидува соодветни парични казни, во член 137 од Кривичниот законик постои одредба според која лицето кое врз основа на разлика на пол, раса, боја на кожа, национално и социјално потекло, политичко и верско убедување, имотна и општествена положба, јазик и слично, ќе му ги одземе или ќе му ги ограничи правата на човекот и граѓанинот, утврдени со Уставот, закон или ратификуван меѓународен договор, ќе се казни со затвор од 3 месеци до 3 години. Казната за овие дела сторени од страна на службено лице е поголема и изнесува од 6 месеци до 5 години.

Државна структура

Статусот и надлежноста на Комисијата за односи со верски заедници и религиозни групи се уредува со Законот за организација и работа на органите на државната управа.

Согласно со одредбите на законот, Комисијата за односи со верски заедници е самостоен државен орган кој ги врши работите што се однесуваат на правната положба на верските заедници и религиозни групи како и работите во врска со односите меѓу државата, верските заедници и религиозните групи.

Собранието ги избира членовите на Комисијата за односи со верски заедници и религиозни групи, во која има преставници на политички партии и верски заедници.

Фактичка состојба и политика

Комисијата ја следи работата и соработува со верските заедници и религиозни групи во Република Македонија преку контакти и меѓусебно информирање по прашања од заеднички интерес.

Во 2000 година во постапката за донесување на Законот за денационализација, Комисијата го актуелизираше прашањето за враќање на имотот на верските заедници и религиозни групи во Република Македонија и препорача на Владата предложените законски решенија да содржат правна основа со која и верските заедници и религиозни групи ќе бидат носители на правото на денационализација. Согласно Член 2 од Законот за денационализација: "Се враќа имот односно се дава надомест за имот на физички лица и на верски храмови, манастири и вакафи одземени од 2 август 1944 година."

Исто така, во 2001 година Комисијата препорача Законот за одбрана да содржи одредба за цивилно служење на воениот рок за лица кои од верски или морални убедувања (приговор на совеста) не сакаат да служат воен рок во Армијата.

Во 2002 година Комисијата го поддржа предлог законот за укинување на одредбата од член 13 став 2 од Законот за основно образование согласно која во основните училишта не се дозволува организирање на верско образование".

Во рамки на програмските активности за 2002 година Комисијата и препорача на Владата донесување Закон за вероисповед како и

регулирање со закон на верската поука во основното и средното образование. Едновремено, ќе се залага за изградба и реконструкција на оштетените објекти за време на минатогодишниот конфликт во кои беа уништени или оштетени 25 објекти на Македонската православна црква и 16 објекти на Исламската верска заедница.

Во Република Македонија во употреба има околу 2.306 верски објекти, од кои: 1.800 на Македонската православна црква; 470 на Муслиманската заедница; 20 на Католичката црква и 16 на Протестанската црква.

Комисијата ја следи работата на образовните институции и нивните барања за вклучување на верските училишта и факултети во образовниот систем на Република Македонија.

Од постојните верски заедници школски институции имаат: Македонската православна црква (Теолошки факултет и Средно богословско училиште), Исламската заедница (Средно теолошко училиште медреса) и Ординаријатот на Скопско-призренската бискупија (Средно католичко училиште).

Исто така, во рамки на буџетот на Република Македонија за реализирање на активностите во надлежност на Комисијата, се доделуваат средства за присуство на преставници на верските заедници од Република Македонија на прослави како што се: деновите на Св. Кирил и Методиј во Рим и манифестацијата Евалген во Германија.

Од 10-14 Мај 2002 година во Република Македонија во организација Институтот за Глобален Дијалог од Филадельфија-САД, се одржа конференција на тема: "Градење доверба меѓу црквите и верските заедници во Република Македонија".

Учесниците на конференцијата, од кои над четириесетина беа од странство се убедени дека постојат допирни точки во секоја од религиите кои меѓусебно ги поврзуваат. Преставниците на верските заедници во Република Македонија се договорија првите луѓе на заедниците да ги учат нивните следбеници за вистинското значење на верата. Едновремено, упатен е апел да не се оправдува ниту едно злосторство во име на верата, односно верата никогаш да не биде причина за конфликт. Осврнувајќи се на минатогодишната криза во Република Македонија, преставниците на верските заедници се согласија и потврдија дека конфликтот немаше верска основа.

Основање Совет за меѓурелигиска соработка, воспоставување редовни средби и контакти, како и соработка меѓу образовните институции на верските заедници во Република Македонија се основните предлози и заклучоци кои произлегоа од конференцијата.

Советот за меѓурелигиска соработка ќе ги интензивира веќе воспоставените контакти меѓу верските заедници а ќе се разгледува и активно ќе се учествува во донесување на Закон за црквите и верските заедници. "Законот треба да биде добра рамка за унапредување на соживотот и меѓурелигиската соработка и мора да биде изготвен според потребите на членовите на сите заедници"- изјави Г.дин Виктор Мизрахи, Претседател на Еврејската заедница во Македонија.

На интернационалната конференција посветена на градењето доверба меѓу црквите и верските заедници се обрати Претседателот на Република Македонија кој нагласи дека " со помош на толеранција луѓето од различни вери можат да ги надминат прешките и да живеат заедно. Доколку ги елиминираме пречките кои не делат и доколку ја прифатиме индивидуалноста на една личност и ги сфатиме неговите убедувања ќе може да се обезбеди вистински соживот".

Член 9

1. Страните се обврзуваат да признаат дека правото на слобода на изразување на секој припадник на национално малцинство ја вклучува слободата на мислење и примање или давање информации или идеи на малцински јазик, без мешање на јавните власти и без оглед на границите. Во пристапот на медиумите, Страните, во рамките на нивниот правен систем, ќе обезбедат, припадниците на националното малцинство да не бидат дискриминирани.

2. Првиот став не ги спречува Страните да ги подведат под режим на дозвола, што не е дискриминаторски и што се засновува врз објективни критериуми, претпријатија за радио, телевизија и филм.

3. Страните нема да го попречуваат формирањето и користењето на пишаните медиуми од страна на припадниците на националните малцинства. Во законските рамки за радиото и телевизијата, тие во рамките на можното и имајќи ги предвид одредбите од првиот став, ќе им овозможат на припадниците на националните малцинства да формираат и користат нивни сопствени медиуми.

4. Во рамките на нивниот правен систем, Страните ќе донесат соодветни мерки за олеснување на пристапот на припадниците на националните малцинства до медиумите, заради унапредување на толеранцијата и овозможување на културен плурализам.

Став 1

Основните принципи и стандарди за остварување на слободата на изразување на јазикот на националните малцинства односно заедници и пристапот на националните малцинства, односно припадниците на заедниците до медиумите, содржани во Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства, на соодветен начин се имплементирани во националното законодавство на Република Македонија.

Уставот на Република Македонија (член 16), ја гарантира слободата на говорот, јавниот настап и јавното информирање, како и слободното основање институции за јавно информирање. Исто така, се гарантира и слободниот пристап до информациите, слободата на примање и пренесување на информациите.

Според членот 48 од Уставот на Република Македонија, утврдува дека припадниците на заедниците имаат право слободно да ги изразуваат, негуваат и развиваат својот идентитет и особеностите на своите заедници и да ги употребуваат симболите на својата заедница. Републиката им ја гарантира заштитата на етничкиот, културниот, јазичниот и верскиот идентитет на сите заедници. Припадниците на заедниците имаат право да основаат културни, уметнички, образовни институции, како и научни и други здруженија заради изразување, негување и развивање на својот идентитет.

Рамковниот Договор (од 13 август 2001 година), во **Анексот Ц-** Имплементација и мерки на градење доверба, во точката 6 "Култура, образование и употреба на јазиците", ја истакнува потребата за зголемување на помошта за проекти во областа на медиумите, со цел за понатамошно зајакнување на радио, ТВ и печатените медиуми, вклучувајќи ги и медиумите на албански јазик и мултиетничките медиуми како и за зголемување на програмите за професионална обука за медиумите за припадниците на заедниците кои не претставуваат мнозинско население на Македонија.

Законот за радиодифузната дејност ("Службен весник на Република Македонија" бр.20/97), како посебен закон, ги уредува условите и начинот на вршење на радиодифузната дејност. Во Законот, покрај другото, се содржани и одредби кои поконкретно го дефинираат начинот на остварувањето на наведените права на припадниците на заедниците.

Имено, во членот 45 став 2 од Законот за радиодифузна дејност е предвидена обврска на јавното радиодифузно претпријатие што емитува програма на територијата на Република Македонија (Македонската радио-телевизија), покрај емитување програми на македонски јазик да емитува и програми на јазиците на националностите.

Исто така, во членот 45 став 3 од Законот за радиодифузна дејност, јавните радиодифузни претпријатија кои вршат дејност на локално ниво, на подрачјата на кои како мнозинство, односно како значителен број живеат припадници на заедниците да емитуваат и програми на јазикот на односната заедница.

Членот 45 став 4 од Законот за радиодифузната дејност го предвидува и правото на комерцијалните радиодифузни организации (трговските радиодифузни друштва), покрај програма на македонски јазик, да можат да емитуваат програми и на јазиците на националностите, односно на заедницата.

Законот за основање на јавно претпријатие Македонска радио-телевизија ("Службен весник на Република Македонија" бр.6/98 и бр.98/2000) во членот 6 став 1 алинеа 1 предвидува обврска на Јавното Претпријатие "Македонска радио-телевизија" за создавање и емитување на радио и ТВ програми во рамките на загарантираните слободи и права на човекот и граѓаните со информативни, образовни, културни, научни, спортски, музички, забавни и други содржини и на јазиците на националностите, односно припадниците на заедниците кои живеат во Република Македонија.

Став 2

Законот за радиодифузната дејност, како посебен закон кој ја уредува радиодифузната област, во членот 13 предвидува дека радиодифузните организации, својата дејност ја вршат врз основа на концесија.

Јавното радиодифузно претпријатие основано на територијата на Република Македонија (Македонска радио-телевизија), концесијата за вршење на радиодифузната дејност, согласно член 13 став 2 од Законот за радиодифузната дејност, ја добива со Законот со кој се основа, односно со Законот за основање на јавно претпријатие Македонска радио-телевизија.

Јавните радиодифузни организации кои вршат дејност на локално ниво, концесијата за вршење радиодифузна дејност, согласно член 13

став 3 од Законот за радиодифузна дејност, ја добиваат со основачки акт на општините и Градот Скопје, по претходна согласност на Советот за радиодифузија. Законот за локалната самоуправа ("Службен весник на Република Македонија" бр.5/2002), како основен закон кој ги уредува надлежностите на општината, непосредно не ја споменува можноста за основање локално јавно радиодифузно претпријатие од страна на единиците на локалната самоуправа, туку во делот кој ги уредува надлежностите на општините (членот 21) се истакнува дека општините самостојно, во рамките на законот, ги уредуваат и вршат работите од јавен интерес од локално значење, утврдени со Законот за локална самоуправа или друг закон и се одговорни за нивното вршење. Меѓутоа, во преодните и завршни одредби на актуелниот Закон за локална самоуправа, наведено е дека одредбите од претходниот Закон за локалната самоуправа од 1995 година ќе продолжат да се применуваат се до нивното усогласување со одредбите од новиот Закон за локална самоуправа, а најдоцна до 31 декември 2003 година.

Комерцијалните радиодифузни организации, односно трговските радиодифузни друштва концесијата за вршење радиодифузна дејност, во согласност со член 13 став 4 од Законот за радиодифузната дејност, ја добиваат по пат на конкурс, од Владата на Република Македонија како концедент, а на предлог на Советот за радиодифузија. Концесијата ќе се додели на оној субјект-подносител на пријава кој ќе понуди подобри услови за вршење на радиодифузната дејност преку: програмата за вршење на дејноста, производство на сопствена програма, производство на сопствена програма за задоволување на потребите на одредена заедница во односното подрачје, технички и експлоатациони услови за емитување на програмата согласно утврдените стандарди, простор ните услови за вршење на дејноста, стручниот и техничкиот кадар и финансиските средства за реализација на програмата.

Став 3

Во согласност со напред наведените одредби содржани во Законот за радиодифузната дејност и Законот за основање на јавното претпријатие Македонска радио-телевизија, во Република Македонија постојат, односно емитуваат програма вкупно 138 радиодифузни субјекти во јавниот радиодифузен сектор и во комерцијалниот сектор.

Радиодифузниот пејсаж во Република Македонија го сочинуваат следните субјекти:

1. 30 субјекти го сочинуваат Јавниот радиодифузен сектор, од кои:
 - Македонската радио-телевизија како јавен радиодифузен сервис на национално ниво (која емитува програми на три телевизиски и три радио канали) и
 - 29 локални јавни радиодифузни организации, и
2. 108 трговски радиодифузни друштва го сочинуваат Комерцијалниот сектор од кои:
 - 4 трговски радиодифузни друштва емитуваат програма на национално ниво (2 радио и 2 ТВ станици), и
 - 104 трговски радиодифузни друштва кои емитуваат програма на локално ниво (48 телевизиски и 56 радио станици).

Наведените радиодифузни субјекти во согласност со член 45 став 2, 3 и 4 од Законот за радиодифузната дејност, во рамките на своите програмски понуди, предвидуваат и емитуваат програми на јазиците на националностите, односно на заедниците во јавниот и во комерцијалниот сектор.

- 1.1. Во програмата на Македонската радиотелевизија, како јавен радиодифузен сервис на национално ниво, застапени се програми на јазиците на сите националности, односно заедници.

Застапеноста на програмите кои се емитуваат на јазиците на припадниците на заедниците (албански, турски, ромски, влашки и српски), односно вкупно емитувана програма во текот на седмицата (изразена во часови) може да се види од следниот преглед:

Јавно радиодифузно претпријатие	албански	турски	ромски	Влашки	српски
Македонска телевизија - Втора програма	19	9	1	1	1
Македонско радио - Програма на националностите	59,5	38,5	3	3	-

Од прегледот може да се констатира дека најзастапени, како по обем така и по жанровска структура, се програмите кои се емитуваат на албански јазик, што укажува на постоењето и примената на принципот на позитивна дискриминација на припадниците на албанската заедница во однос на припадниците на другите заедници.

1.2. Од вкупно 29 јавни радиодифузни претпријатија на локално ниво, 7 (седум) јавни радиостаници на локално ниво емитуваат програми на јазиците на заедниците (албански, турски, ромски, влашки и српски), во различен обем во зависност од националната структура на населението на подрачјата на коишто емитуваат програма, и тоа:

Јавно радиодифузно претпријатие	албански	турски	ромски	Влашки	српски
Радио Тетово	105 ⁵	7	-	-	-
Радио Гостивар	77	28	-	-	-
Радио Дебар	24,5	2,5	-	-	-
Радио Кичево	12	-	-	-	-
Радио Струга	14	3,5	-	0,5	-
Радио Куманово	6	-	2,5	0,5	0,5
Радио Крушево	-	-	-	1	-

Вкупно емитувана програма во текот на седмицата **(во часови)**

2. Во комерцијалниот сектор, програми на јазиците на заедниците емитуваат трговските радиодифузни друштва кои имаат концесија за

⁵ Радио Тетово емитува по 105 часа неделно програма на македонски и на албански јазик, на две различни фреквенции, а на секоја фреквенција емитува по 7 часа неделно програма на турски јазик.

вршење радиодифузна дејност на локално ниво. Од вкупно 104 трговските радиодифузни друштва кои емитуваат програма на локално ниво:

- 11 комерцијални радио станици и
 - 17 комерцијални ТВ станици
- емитуваат програми и на јазиците на националностите.

2.1. Комерцијални радио станици што емитуваат програми на јазиците на заедниците:

Трговско радиодифузно друштво	албански	турски	ромски	српски	влашки
1. Радио Арачина - Скопје	+				
2. Радио Ват - Скопје	+				
3. Радио Скај - Скопје					+
4. Радио Висар - Тетово	+	+			
5. Радио Фама - Тетово	+				
6. Радио Блета - Тетово	+	+			
7. Радио Румели ФМ - Гостивар		+			
8. Радио Черенџа - Штип			+		
9. Радио Албана - Куманово	+	+	+		
10. Радио Тернипе - Прилеп			+		
11. Радио Мерлин - Дебар	+				

2.2. Комерцијални ТВ станици што емитуваат програми на јазиците на заедниците:

Трговско радиодифузно друштво	албански	турски	ромски	српски	влашки
1. ТВ Шутел - Скопје			+		
2. ТВ Ера - Скопје	+	+			
3. ТВ 96 - Скопје				+	
4. ТВ БТР - Скопје			+		
5. ТВ Калтрина - Струга	+	+	+		
6. ТВ Арт Канал - Струга	+	+			
7. ТВ Спектра - Струга					
8. ТВ Арт - Тетово	+	+			
9. ТВ Коха - Тетово	+				
10. ТВ Глобус - Гостивар	+				
11. ТВ Зери и Чегранит - Гостивар	+	+			
12. ТВ Дуге - Гостивар	+				

13. ТВ Феста - Куманово	+				
14. ТВ Хана - Куманово	+				
15. ТВ Гура - Кичево	+				
16. ТВ Ускана - Кичево	+				
17. ТВ Де 2 - Делчево			+		

Врз основа на напред наведените податоци за застапеноста на програмите на јазиците на заедниците може да се изведе констатацијата дека во Република Македонија и во јавниот и во приватниот сектор, реализирано е високо ниво на застапеност на програмите на јазиците на националностите, односно зааедниците во електронските медиуми.

Став 4

Законот за радиодифузната дејност содржи и одредби за обезбедување финансиска поддршка на радио и телевизиската продукција, како на македонски така и на јазиците на националностите, односно заедниците, од средствата од радиодифузната такса

Имено, членот 77 став 1 алиена 5 и член 78 став 2 од Законот за радиодифузната дејност, предвидува дека 10% од прибраните средства од радиодифузната такса ќе бидат наменети за финансирање, односно создавање на програми од јавен интерес за трговските радиодифузни друштва и за независните продуценти.

Од досега реализираните три Огласи за финансирање проекти од јавен интерес од средствата од радиодифузната такса кои се наменети за финансирање радио и ТВ програми од јавен интерес (IV-от Оглас е во тек), **за проекти на јазиците на заедниците** доделени се следните средства и тоа:

- на трговските радиодифузни друштва средства во вкупен износ 53.701.063,00 денари.
- на независни продуценти средства во вкупен износ од 1.010.000,00 денари.

При утврдувањето на проектите кои ќе бидат финансирани од средствата од радиодифузната такса, Советот за радиодифузија особено се залага реализираните проекти да го задоволуваат јавниот мултикултурен интерес на граѓаните. На овој начин се реализира и потребата за помош на проектите во областа на медиумите истакната во точката 6 од Анексот Ц-имплементација и мерки на градење доверба во Рамковниот Договор.

Изнесените податоци говорат дека во Република Македонија, споредено и со европските стандарди, и во јавниот и во приватниот сектор остварен е значително висок процент на застапеност на програмите на јазиците на заедниците во електронските медиуми.

Член 10

1. Странките се обврзуваат дека секој припадник на национално малцинство има право да се користи и без мешање со својот малцински јазик и приватно и јавно усно и пишано.

2. Во области каде живеат припадниците на националните малцинства традиционално или во значителени бројки ако тие лица така бараат и каде такво барање кореспондира со реалните потреби странките ќе се потрудат да обезбедат колку е можно повеќе услови кои би ја овозможиле употребата на малцинскиот јазик во односите меѓу овие лица и административните тела.

3. Страните се обврзуваат да го гарантираат правото на секој припадник на национално малцинство да биде информиран промптно на јазик кој тој или таа го разбира, за причините на неговиот или нејзиното затворање и природата и причината на било која оптужба против него или нејзе и за негова или нејзина одбрана на овој јазик, ако е потребно со бесплатна помош од преведувач

Став 1

Уставот од 1991 година и Амандманите на Уставот усвоени од Собранието на Република Македонија во ноември 2001 година изразуваат континуитет во унапредувањето на правото на припадниците на заедниците на употреба на јазикот.

Користењето, развивањето и негувањето на јазичниот идентитет на припадниците на заедниците, Уставот го изразува најнапред со одредбата во член 7 преку која на генерален начин се утврдува и уредува правото на употреба на јазикот во Република Македонија, и со одредба од член 48 со која се гарантира заштита на етничкиот, културниот, јазичниот и верскиот идентитет на националностите.

Употребата на јазиците на заедниците согласно со овие одредби, се остварува преку следните форми:

- во приватниот живот преку слободна употреба на својот јазик во секојдневната комуникација, во кругот на семејството и сл.;

- во официјалните евиденции;

- при издавање на лични документи. Личните документи на граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик се издаваат на македонски јазик и неговото писмо како и на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот (Види член 11);

- право на настава на мајчин јазик во основното и средно образование. (Види член 14);

- право на употреба на јазиците на заедниците во единиците на локалната самоуправа. Во единиците на локалната самоуправа законот и писмото што го користат најмалку 20% од граѓаните е службен јазик покрај македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. За употребата на јазиците и писмата на кои зборуваат помалку од 20% од граѓаните во единиците на локалната самоуправа одлучуваат органите на единиците на локална самоуправа. Оваа уставна одредба на идентичен начин е операционализирана и во Законот за локална самоуправа;

- право на употреба на јазиците на заедниците во комуникацијата со министерствата и подрачните единици на министерствата и во органите на државна власт. (види член 10 став 2);

- право на употреба на јазиците на заедниците во судските постапки (види член 10 став 3);
- право на употреба на јазиците на заедниците на пленарни седници во Собранието на Република Македонија;
- право на употреба на јазиците на заедниците при објавување на законите и другите прописи. Согласно одредбите од Рамковниот Договор и Амандманот V од Уставот, Собранието на Република Македонија донесе Закон за дополнување на Законот за објавување на законите и другите прописи во Службен весник на Република Македонија. Со член 8 став 2 од законот се утврдува дека законите се објавуваат и на друг службен јазик и писмо што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните кои припаѓаат на заедниците во Република Македонија.

Имајќи ја во предвид потребата од имплементација на одредбите за употребата на јазиците од Рамковниот Договор и новиот член 7 (Амандманот 5) од Уставот, Собранието на Република Македонија донесе измени и дополнувања на Законот за попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија, во јуни 2002 година.

Согласно одредбите на законот, попишувачот е должен да ги информира лицата кои се попишуваат дека имаат право на слободно избирање на попишување на службен македонски јазик и неговото кирилско писмо или на друг службен јазик и неговото писмо што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија; на службен македонски јазик и неговото кирилско писмо и на јазикот и писмото кој исто така е службен, а го користат најмалку 20% од граѓаните во единиците на локалната самоуправа; како и на службен македонски јазик и неговото кирилско писмо и на јазикот и писмото на заедницата на која припаѓаат лицата кои се попишуваат (турски, влашки, ромски, српски).

Попишувањето се спроведува на службен македонски јазик и неговото кирилско писмо.

Во случаите каде што попишувањето се спроведува на службен јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија, образецот се пополнува на тој јазик и писмо и дополнително на македонски јазик и неговото кирилско писмо.

Во случаите каде што попишувањето се спроведува на турски, влашки, ромски и српски јазик образецот се пополнува на јазикот по избор на лицето кое се попишува и дополнително на македонски јазик и неговото кирилско писмо.

Образците се печатат на службен македонски јазик и неговото кирилско писмо; на јазикот што го зборуваат најмалку 20 % од граѓаните во Република Македонија и на македонски јазик и неговото кирилско писмо; како и на турски, влашки, ромски и српски јазик и писмо и на македонски јазик и неговото кирилско писмо.

Кривичниот законик на Република Македонија ги санкционира како кривични дела дејствијата со кои се повредува правото на употреба на јазикот. Делото повреда на правото на употреба на јазикот и писмото е содржано во член 138 од Кривичниот законик во главата - Кривични дела против слободите и правата на човекот и граѓанинот.

Било кој граѓанин кој живее во единиците на локалната самоуправа во која најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, во комуникацијата со подрачните единици на министерствата, може да употреби кој било од службените јазици и неговото писмо. Подрачните единици надлежни за тие единици на локална самоуправа одговараат на македонски јазик и неговото кирилско писмо, како и на службениот јазик и писмо што го употребува граѓанинот. Секој граѓанин во комуникација со министерствата може да употребува еден од службените јазици и неговото писмо, а министерствата одговараат на македонски јазик и неговото кирилско писмо, како и на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот.

Во органите на државната власт во Република Македонија службен јазик различен од македонскиот јазик, може да се користи во согласност со закон. (Амандаман V став 3 и 4 од Уставот).

Овие уставни одредби се операционализирани во Законот за изменување и дополнување на Законот за општа управна постапка, донесен од Собранието на Република Македонија во јуни 2002 година.

Согласно одредбите на законот во управната постапка службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. Во управната постапка што се води во органите на државната управа, другите државни органи, органите на единиците на локалната самоуправа, правните и други лица на кои со закон им е доверено вршење на јавни овластувања, друг јазик што го зборуваат најмалку 20 % од граѓаните и неговото писмо, се користи во согласност со закон.

Странките и другите учесници во постапката кои не се државјани на Република Македонија, а не го разбираат македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, имаат право на преведувач.

Ова право може да го користи кој било граѓанин, кој живее во единиците на локалната самоуправа во која најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, во комуникацијата со подрачните единици на министерствата, може да употреби кој било од службените јазици и неговото писмо.

Подрачните единици надлежни за тие единици на локалната самоуправа одговараат на македонски јазик и на неговото кирилско писмо, како и на службениот јазик и писмо што го употребува граѓанинот. Секој граѓанин во комуникацијата со министерствата, може да употребува еден од службените јазици и неговото писмо, а министерствата одговараат на македонски јазик и неговото кирилско писмо, како и на службениот јазик и писмо што го употребува граѓанинот.

Странките во постапката што зборуваат јазик различен од македонскиот јазик, кој исто така е службен јазик, поднесоците можат да ги поднесуваат на тој јазик и писмо. Ваквите поднесоци, органите пред кои се води постапката ги преведуваат и постапуваат по нив.

Органите пред кои се води управната постапка кога решаваат во управни работи одговараат на службен јазик и неговото кирилско писмо, како и на службениот јазик и писмото што го употребила странката.

Државна инфраструктура

Органите на државната управа во рамките на својата надлежност се должни да обезбедат на граѓаните ефикасно и законито остварување на со закон утврдените права и интереси за сите учесници во управната

постапка (член 4 од Законот за организација и работа на органите на државната управа).

Управната инспекција го опфаќа надзорот над извршувањето на Законот за општа управна постапка и се однесува особено на ефикасно остварување на правата и интересите на граѓаните, навремено вклучување на заинтересираните странки во управната постапка и постапување во пропишани рокови во првостепена и второстепена управна постапка (член 1 од Законот за управна инспекција).

Работите на управната инспекцијата во рамките на правата и должностите на Републиката ги врши Државен Управен Инспекторат во состав на Министерството за правда.

Став 3

Во јуни 2002 година Собранието на Република Македонија ги донесе: Законот за изменување и дополнување на Законот за кривичната постапка, Законот за изменување и дополнување на Законот за парнична постапка и Законот за изменување и дополнување на Законот за управните спорови.

Овие измени и дополнувања произлегуваат од потребата за усогласување на одредбите во законот за употребата на јазикот во постапката со одредбите на Амандманот V на Уставот на Република Македонија.

Имено, согласно Амандманот V на Уставот на Република Македонија на целата територија на Република Македонија и во нејзините меѓународни односи службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. Друг јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓните, исто така, е службен јазик и неговото писмо.

Во ставот 5 на Амандманот V на Уставот на Република Македонија е определено дека во "органите на државната власт во Република Македонија службен јазик различен од македонскиот јазик може да се користи во согласност со законот".

Едновремено, донесувањето на овие закони се определени и од имплементацијата на Рамковниот договор, во кој помеѓу другото е предвидено дека во судските постапки се користи и јазикот на припадниците на заедниците кој е различен од македонскиот јазик.

Правото на бесплатен преведувач спаѓа во корпусот на минимални гаранции на обвинетиот во кривичната постапка содржани во првиот дел од Законот за кривична постапка под наслов Општи одредби - Основни начела.

Овој корпус на минимални гаранции вклучува: право на обвинетиот да биде информиран веднаш и детално на јазик што го разбира за природата и причините на обвинението; право да има доволно време и можности за подготвување на одбраната и да комуницира со бранител кој самиот ќе го избере; право да му биде судено без непотребно задоцнување; право на присуство, право на бранител, право на бесплатна правна помош; право да се испитаат сведоците; право на бесплатен преведувач; право на обвинетиот да не биде присилен да сведочи против себе или да признае вина.

Едновремено, одредбите за минимални гаранции на обвинетиот содржани во Законот за кривична постапка кореспондира со членот 6 од Конвенцијата за заштита на човековите права и фундаменталните слободи на Советот на Европа, со член 14 став 3 од Меѓународниот пакт

за граѓански и политички права и член 10 од Универзалната Декларација за правото за човекот.

Лицето повикано, приведено или лишено од слобода мора веднаш да биде известно на јазик што го разбира, за причините за повикувањето, приведувањето или лишувањето од слобода и за било какво кривично обвинение против него како и за неговите права и од него не може да бара изјава. Секој обвинет има право да биде информиран веднаш, на јазик што го разбира и детално за делата за кои се товари и доказите против него.

Согласно одредбите на Законот за изменување и дополнување на Законот за кривичната постапка, во кривичната постапка службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. Во кривичната постапка друг службен јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните и неговото писмо, се користи во согласност со овој закон.

Обвинетиот, оштетениот, приватниот тужител, сведоците и другите лица што учествуваат во постапката, а кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот, имаат право при изведувањето на предистражните, истражните и другите судски дејствија и на главниот претрес, како и во постапката по жалба да го употребуваат својот јазик и писмо. Судот ќе обезбеди усно преведување на тоа што лицето, односно другите го изнесуваат, како и на исправите и другиот пишан доказен материјал. Судот ќе обезбеди пишан материјал кој е од значење за постапката или е важно за одбраната на обвинетиот писмено да се преведе.

Другите странки, сведоци и учесници во постапката пред судот имаат право на бесплатна помош на преведувач, ако не го разбираат или зборуваат јазикот на кој се води постапката. За правото на преведувач, лицето ќе се поучи. Во записникот ќе се забележи дека е дадена поука и изјавата на лицето. Преведувањето го врши судски преведувач.

Тужбите, жалбите и другите поднесоци се упатуваат до судот на јазикот на кој се води постапката.

Граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, можат поднесоците да ги упатуваат на својот јазик и писмо, ваквите поднесоци судот ги преведува и ги доставува до другите странки во постапката.

Дугите лица кои не го зборуваат или разбираат македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, можат поднесоците до судот да ги упатат на својот јазик и писмо.

На обвинетиот што не го разбира јазикот на кој се води постапката му се доставува превод од обвинението на јазик на кој што се служел во постапката.

Странски државјанин лишен од слобода или притворен може поднесокот да го упати на својот јазик, а во други случаи - под услови на реципроцитет.

Поканите, одлуките и другите писмена судот ги упатува на јазикот на кој се води постапката. На граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, поканите, одлуките и другите писмена ќе им се достават и на тој јазик.

На обвинетиот што е во притвор, на издржување казна или на задолжително психијатриско лечење и чување во здравствена установа, превод од поканите, одлуките и другите писмена ќе му достават на јазикот на кој што се служел во постапката.

На обвинетиот што не го разбира јазикот на кој се води постапката, превод од пресудата се доставува на јазик на кој се служел во постапката.

Согласно измените и дополнувањата на Законот за кривична постапка суштествена повреда на одредбите на кривичната постапка постои и доколку судот ги повредил одредбите за употреба на јазикот во постапката утврдени со овој закон.

Согласно измените и дополнувањата на Законот за Парничната постапка, парничната постапка се води на македонски јазик и неговото кирилско писмо. Во парничната постапка, друг службен јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните и неговото писмо, се користи во согласност со овој закон.

Припадник на заедница кој како странка или друг учесник во постапката не го разбира и не го зборува македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, има право на преведувач. Трошоците за преведувањето паѓаат на товар на судот.

Судот е должен да ја поучи странката, односно другиот учесник во постапката за правото предвидено со законот. Претседателот на советот или судија поединец е должен да ја внесе во записникот поуката на судот и изјавата на странката, односно на другиот учесник на постапката.

Странките и другите учесници во постапката кои зборуваат друг службен јазик, кој исто така е службен јазик во Република Македонија, во постапката имаат право при учеството на рочиштата и при усмено преземање на други процесни дејствија пред судот да го употребуваат својот јазик.

На странките и на другите учесници во постапката, ќе им се обезбеди усно преведување на нивниот јазик на тоа што се изнесува на рочиштето, како и усно и писмено преведување на исправите кои се користат на рочиштето за докажување. Преведувањето го вршат судски преведувачи.

Поканите, одлуките и другите судски писмена се упатуваат до странките и до другите учесници во постапката на македонски јазик и кирилско писмо. На странките и другите учесници граѓани на Република Македонија, чии јазик е службен јазик различен од македонскиот јазик, поканите, одлуките и другите судски писмена им се доставуваат и на тој јазик.

Странките и другите учесници во постапката, тужбите, жалбите и другите поднесоци ги поднесуваат до судот на македонски јазик и кирилско писмо. Странките и другите учесници во постапката граѓани на Република Македонија, чии јазик е службен јазик различен од македонскиот јазик и кирилското писмо, тужбите, жалбите и другите поднесоци, можат да ги поднесуваат до судот на нивниот јазик и писмо. Ваквите поднесоци судот ги преведува на македонски јазик и кирилско писмо и ги доставува до другите странки и учесници во постапката.

Странките и другите учесници во постапката граѓани на Република Македонија, чии јазик не е македонскиот јазик и кирилското писмо, а не е ни службен јазик различен од македонскиот јазик и кирилското писмо, во постапката имаат право при учеството на рочиштата и при усмено преземање на други процесни дејствија пред судот да го употребуваат својот јазик. На тие странки и учесници во постапката ќе им се обезбеди усно преведување на нивниот јазик на тоа што се изнесува на рочиштето, како и усно преведување на исправите кои се користат на рочиштето за докажување.

Странките и другите учесници во постапката ќе се поучат за правото, усната постапка пред судот да ја следат на својот јазик со посредство на преведувач. Тие можат да се одречат од правото на преведување ако изјават дека го знаат јазикот на кој се води постапката. Во записникот ќе се забележи дека се поучени за тоа право, како и изјавите на странките, односно учесниците.

Трошоците за преведување, за странките и учесниците во постапката кои се граѓани на Република Македонија што настануваат со примената на одредбите на овој закон за правото на употребата на својот јазик и писмо, паѓаат на товар на средствата на судот.

Суштествена повреда на одредбите на парнична постапка секогаш постои ако судот ги повредил одредбите за употреба на јазикот во постапката.

Согласно Законот за изменување и дополнување на Законот за управни спорови, одредбите на Законот за процесна постапка кои се однесуваат на употребата на јазиците, се применуваат и во постапката за управни спорови.

Член 11

1. Страните се обврзуваат да му го признаат на секој припадник на национално малцинство правото да го користи своето презиме (семејно име) и своите имиња на малцинскиот јазик, како и правото на нивното официјално признавање, според модалитетите предвидени во нивниот правен систем.

2. Страните се обврзуваат да му го признаат на секој припадник на национално малцинство правото, на својот малцински јазик да презентира натписи, знаци и други информации од приватен карактер видливи за јавноста.

3. Во подрачјата традиционално населени со значителен број припадници на националните малцинства, Страните, во рамките на нивниот правен систем, вклучувајќи ги, доколку соодветствува, и спогодбите со други држави, ќе вложуваат напори, водејќи сметка за нивните специфични услови, да ги презентираат локалните традиционални називи, имињата на улиците и другите топографски ознаки наменети на јавноста, и на малцинскиот јазик, доколку постои доволно барање за такви ознаки.

Одредбата од член 11 став 1 од Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства во правниот систем на Република Македонија соодветно е имплементирана во Законот за личното име ("Службен весник на РМ" бр. 8/95), кој се однесува на сите граѓани на Република Македонија без оглед на нивната припадност на определена заедница. Според член 1 на овој закон личното име е лично право на граѓанинот. Граѓанинот се служи со личното име што му е запишано во матичната книга на родените.

Припадниците на заедниците имаат право да го користат јазикот и писмото при испишувањето на личното име во матичните книги и во личните карти. Како резултат на Уставните Амандмани, донесени се

измени во законите кои се поврзани со издавањето на личните документи.

Законот за изменување и дополнување на Законот за личната карта пропишува дека на граѓаните кои зборуваат на службен јазик различен од македонскиот, образецот на личната карта се печати и податоците во него се запишуваат на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот. Покрај тоа, во образецот на личната карта се воведува потпис на имателот на личната карта, што дава простор, без оглед на заедницата на која и припаѓа, своето лично име да го потпише на јазикот и писмото што го употребува, што е во согласност со член 11 од Рамковната Конвенција за заштита на националните малцинства.

Според Законот за дополнување на Законот за безбедност на сообраќајот на патиштата на граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, образецот на возачката дозвола, дозволата за возач на трактор и возачката потврда се печати и податоците во него се запишуваат покрај на македонски јазик и неговото кирилско писмо и на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот. Идентично решение постои и во однос на печатењето на образецот на сообраќајната дозвола и потврдата за регистрација и за запишување на податоците во нив.

Законот за изменување и дополнување на Законот за матичната евиденција пропишува дека во подрачјата на единиците на локалната самоуправа во кои најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, образецот на матичните книги се печати и податоците во него се пишуваат и на службен јазик и писмо што го употребува граѓанинот, а изводите што се изведуваат врз основа на матичните книги, на овие граѓани се издаваат на македонски јазик, како и на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот.

Член 12

1. Страните ќе преземат, доколку е потребно, мерки во образованието и истражувањата, за унапредување на сознанијата за културата, историјата, јазикот и верата на нивните национални малцинства како и на мнозинството.

2. Во овој контекст, Страните, меѓу другото, ќе понудат соодветни можности за образование на наставници и пристап до учебниците, а ќе ги олеснат контактите меѓу учениците и наставниците од различните заедници.

3. Страните се обврзуваат да ја унапредуваат еднаквоста на можностите во пристапот до образованието во сите степени за припадниците на националните малцинства.

Во Република Македонија се превземат особено значајни активности во превземањето мерки во образованието и истражувањата, за унапредување на сознанијата за културата, историјата, јазикот и верата на националните малцинства особено во:

2. Предучилишно воспитание и образование

Предучилишното воспитание и образование не е задолжително, а се остварува согласно Законот за заштита на децата и Законот за основното образование.

Во согласност со наведените закони за децата кои се дел од албанскиот, турскиот и српскиот народ се формираат одделни образовни групи во градинките и во забавиштата при основните училишта. Во нив образовниот процес се изведува на мајчиниот јазик на децата (албански, турски и српски).

Детските забавишта се во состав на основните училишта, а другите институции се самостојни или здружени. Работата се организира во групи во зависност од возраста на децата, а начинот на работа се сообразува со потребите на родителите за згрижување и воспитание на нивните деца во текот на работниот ден.

Посебна грижа се води за обезбедување на дидактички материјали (сликовници, збирки раскази и песни за деца) на нивниот мајчин јазик (албански, турски, српски).

Состојбите за бројот на децата во градинките и забавиштата во периодот од 1997/2000 година, (прикажани во следниот преглед), пожува дека постои општ тренд на пораст на бројот на децата во албанските национални групи.

T-10: Број на деца во предучилишните институции за периодот од 1998 до 2000 година

Година	Вкупен број на деца	Број на деца според јазикот на кој се изведува воспитно-образовната работа				
		Македонски	Албански	Турски	Српски	Други
1997/98	36.666	31.410	5.889	351	93	23
1998/99	37.766	31.848	6.032	357	73	38
1999/00	37.801	31.222	6.032	349	74	124
2000/01	36.502	29.964	6.027	350	63	98

Извор: Државен Завод за статистика на Република Македонија, Соопштениеја и публикации, Скопје, 1999, 2000, 2001 и 2002 година.

Воспитувачите во предучилишните институции претежно се подготвуваат со двегодишни студии на педагошките академии. Од пред неколку години образованието на воспитувачите трае четири години.

T-11: Работници според изјаснувањето за националната припадност во предучилишните организации и забавиштата при основните училишта

Година	Вкупен број на работн.	Број на работници според националната припадност				
		Македонци	Албанци	Турци	Срби	Други
2000	4.432	3.887	364	39	78	64
2001	4.175	3.645	347	38	77	68

Извор: Државен Завод за статистика на Република Македонија, Соопштениеја и публикации, Скопје, 2001 и 2002 година.

3. Основно образование

(за генерациите од 7 до 14-годишна возраст)

За секое дете на возраст од 7 до 14 години се обезбедуваат услови редовно да ја следи наставата во задолжителното осумгодишно училиште. Во основното училиште поаѓаат децата кои ќе наполнат 7 години до крајот на календарската година кога се запишани во прво одделение. Но, во училиштата се запишуваат и деца со помала возраст, кои наполниле 6 години до септември кога започнува наставата, врз основа на позитивно мислење од лекар, педагог или психолог.

Со Законот за основното образование, од септември 1995 година, се гарантираат еднаквите права во основното образование за сите деца Македонци и за оние кои се дел од албанскиот, турскиот, ромскиот, влашкиот, српскиот, бошњачкиот народ и другите. За децата на граѓаните кои се дел од албанскиот, турскиот и српскиот народ, воспитно-образовната работа се изведува на мајчиниот јазик на учениците и писмото на националноста. Учениците од ромската и влашката национална припадност го изучуваат и својот мајчин јазик.

Учениците на граѓаните кои се дел од другите народи во Република Македонија, го изучуваат македонскиот јазик како службен јазик на Република Македонија.

Состојбите за бројот на децата во основните училишта во периодот од 1997 до 2000 година се прикажани во следниот преглед, според кој има општ тренд на опаѓање на вкупниот број на децата во основните училишта; опаѓањето е евидентно кај учениците од македонската националност, додека бројот на учениците со настава на албански јазик бележи осетен пораст; благ пораст е евидентен и кај учениците од турската национална припадност.

T-12: Број на учениците во основните училишта за периодот од 1997 до 2000 година, по наставен јазик

Година	Вкупен број на ученици	Број на ученици по наставен јазик			
		Македонски	Албански и	Турски	Српски
1997/98	256.275	175.534	74.122	5.938	681
1998/99	255.150	172.383	76.090	5.990	687
1999/00	252.212	168.526	76.752	6.307	627

Извор: Државен Завод за статистика на Република Македонија, Соопштенија и публикации, Скопје, 1999, 2000 и 2001 година.

Најголем број од наставниците во основните училишта имаат завршено двегодишни студии (по средното училиште) на педагошките академии на одделни студиски групи (за одделенска и предметна настава). Квалификациите на предметните наставници најчесто им овозможуваат да изведуваат настава по два сродни предмети (од природните, односно општествените науки или јазици). Во поново време преовладаа определби во основните училишта наставниците да имаат факултетско образование. За таа цел се вршат промени во наставните планови и програми за наставничките занимања.

За наставата во училиштата на албански, турски и српски јазик наставниот кадар се подготвува на одделни студиски групи на нивниот мајчин јазик, на педагошките академии и другите сродни институции, а од пред четири години на Педагошкиот факултет во Скопје. Студиите за наставниците по мајчините јазици (албански, турски и српски) се

организирани на одделни катедри и на Филолошкиот факултет во Скопје (албански, турски и српски јазик). Од оваа учебна година таа дејност се остварува и на приватниот универзитет во Тетово.

T-13: Број на наставници во основните училишта според јазикот на кој се изведува наставата, за периодот од 1997 до 2000 година

Година	Вкупен број на наставн.	Број на наставници по наставен јазик			
		Македо-нски	Алба-нски	Турски	Српски
1997/98	13.376	9.175	3.817	300	84
1998/99	13.604	9.327	3.888	301	88
1999/00	13.782	9.395	3.986	316	85

Извор: Државен Завод за статистика на Република Македонија, Соопштениеја и публикации, Скопје, 1999, 2000 и 2001 година.

4. Средно образование

(за генерациите од 15 од 19-годишна возраст)

По основното училиште, според еднакви критериуми, учениците имаат право да се запишат во некое средно училиште. Според Законот за средно образование, од 1995 година, дадено е право средното образование да се остварува, освен во државни (јавни) и во приватни средни училишта.

Наставата во средните училишта се изведува на македонски јазик и кирилско писмо. За учениците на граѓаните кои се дел од албанскиот, турскиот и српскиот народ во Република Македонија, воспитно-образовната дејност во јавните и приватните училишта се изведува на јазикот и писмото според националната припадност на учениците на начин и под услови утврдени со Законот.

Учениците на граѓаните кои се дел од албанскиот, турскиот, српскиот, ромскиот, влашкиот и бошњачкиот народ го изучуваат и македонскиот јазик.

Според Законот од 1995 година, во средните училишта наставата може да се изведува и на некој од светските јазици.

Државните училишта ги основа Владата на Република Македонија, а за приватните дава одобрение кога се исполнети педагошките стандарди кои ги утврдува ресорното министерство.

Во средните училишта се применуваат наставни планови и програми за гимназиско, стручно и уметничко образование. Во сите видови на средно образование се опфатени и ученици на граѓаните кои се дел од другите народи во Република Македонија.

Состојбите за бројот на учениците во средните училишта, во периодот од 1997 до 2000 година, се прикажани во следниот преглед, според кој има општ тренд на зголемување на вкупниот број на учениците; зголемување на бројот на учениците е евидентно и во наставата на македонски, албански и турски јазик.

T-14: Број на ученици во средните училишта за периодот од 1997 до 2000 година, по наставен јазик

	Вкупен	Број на ученици по наставен јазик
--	--------	-----------------------------------

Година	број на ученици	Македонски	Албански	Турски	Англиски
1997/98	84.059	71.990	11.341	567	161
1998/99	87.420	73.566	12.973	584	297
1999/00	89.775	74.632	14.093	602	448

Извор: Државен Завод за статистика на Република Македонија, Соопштение и публикации, Скопје, 1999, 2000 и 2001 година

Наставниците по општообразовните предмети во средното образование имаат факултетско образование стекнато на Филозофскиот, Филолошкиот, Природно-математичкиот факултет, факултетите за уметностите и Факултетот за физичка култура, а по стручно-теоретските предмети и практичната настава на техничките и другите факултети. Оние наставници кои немаат соодветно педагошко образование се задолжени да полагаат дополнителни испити.

T-15: Број на наставници во средните училишта според јазикот на кој се изведува наставата, за периодот од 1997 до 2000 година

Година	Вкупен број на наставн.	Број на наставници по наставен јазик			
		Македонски	Албански	Турски	Англиски
1997/98	5.226	4.422	692	72	40
1998/99	5.372	4.493	755	80	44
1999/00	5.557	4.589	825	79	64

Извор: Завод за статистика на Република Македонија, Соопштение и публикации, Скопје, 1999, 2000 и 2001 година.

5. Високо образование

1. Во член 6 од Законот за високото образование се гарантира право на еднаков пристап во високото образование на државјаните на Република Македонија.

2. Понуда на соодветни можности за образование на наставници.

Според членот 95 од Законот за високото образование "наставата на државните педагошки високообразовни установи за образование на воспитувачи за предучилишно воспитание и наставници за основно образование, како и по дидактичко-методичките предмети за наставници за средно образование, може да се одвива и на јазиците на припадниците на другите заедници кои не се мнозинство во Република Македонија"

На Педагошкиот факултет во Скопје наставата за образование на воспитувачи во предучилишното воспитание и наставници за основното образование се изведува, покрај на македонски јазик и на албански и на турски јазик.

3. Унапредување на еднаквоста на можностите во пристапот до високото образование

Според член 6 од Законот за високото образование државјаните на Република Македонија имаат, под еднакви услови, право на образование на високообразовните установи во Република Македонија.

Во конкурсите за упис е дадена дополнителна квота за заедниците утврдена од Владата на Република Македонија и истата означува позитивна дискриминација што претставува образовен надстандард. Според оваа квота, за обезбедување поголема застапеност на припадниците на заедниците, кои не се мнозинство во Република Македонија, факултетите надвор од процентот со кој ќе бидат застапени во рамките на утврдената квота за редовни студенти, дополнително ќе запишат студенти од припадниците на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија до процентот на нивната застапеност во вкупното население на Република Македонија, доколку го положиле приемниот испит, односно ако освоиле најмалку 60 поени по сите основи. Овој број на поени е основен услов за запишување на високообразовните установи во Република Македонија или најнизок праг на влез во високото образование.

Член 13

1. Во рамките на нивниот образовен систем, Страните им го признаваат на припадниците на националните малцинства правото на формирање и управување со нивните сопствени приватни установи за образование и обука.

2. Вршењето на ова право не подразбира никаква финансиска обврска за Страните.

Признавање на право на формирање и управување со приватни високообразовни установи, применето во високото образование: во член 34 од Законот за високото образование предвидено е правото на основање на високообразовни установи.

Ова право е применето со основање на Универзитетот Југоисточна Европа во Тетово.

Член 14

1. Страните се обврзуваат да му го признаат на секој припадник на националното малцинство правото да го изучува својот малцински јазик.

2. Во подрачјата населени со припадници на националните малцинства по традиција или во значителен број, доколку постои доволно големо барање, Страните ќе вложуваат напори да обезбедат, во рамките на можното и во рамките на нивниот образовен систем, на припадниците на тие малцинства да им се

овозвозможи да го изучуваат малцинскиот јазик или да посетуваат настава на тој јазик.

3. Ставот 2 од овој член ќе се применува без оглед на изучувањето на официјалниот јазик или наставата на тој јазик.

Во сите релевантни меѓународни инструменти, одредбите со кои се предвидува настава на јазикот на припадниците на малцинствата се крајно флексибилни и внимателно формулирани. Според (член 4.3) Декларацијата на ООН за правата на лицата припадници на национални или етнички, религиозни и лингвистички малцинства, "Државите треба да преземаат соодветни мерки со цел, кога е можно, лицата припадници на малцинствата да имаат адекватни можности да го учат нивниот мајчин јазик или да имаат настава на нивниот мајчин јазик". Слична формулација содржи и Документот на КЕБС од Копенхаген: "Државите учеснички ќе направат напори, лицата припадници на националните малцинства, не доведувајќи ја во прашање потребата да се учи официјалниот јазик или јазици на односната држава, да имаат адекватни можности за изучување на мајчиниот јазик или за настава на мајчиниот јазик..." (член 34).

И покрај тешката економска состојба во која Република Македонија се наоѓа, како и флексибилните одредби на меѓународните инструменти во оваа сфера, Владата на РМ, обезбедува целосно предучилишно, основно и средно образование на јазикот на малцинствата, како и високо образование во областа на лингвистиката, драмската уметност и педагогијата. Ваквите образовни стандарди, мотивирани од потребата за зачувувањето на националниот, културниот, лингвистичкиот и религиозниот идентитет на малцинствата во РМ, се над посочените минимум меѓународни стандарди и во согласност со повисоките решенија на Европската повелба за регионални или малцински јазици во областа на образованието (член 8).

Признавање на изучување на јазикот на националностите: Во Законот за високото образование член 95 дава можност за изведување настава на јазиците на националностите на:

- државните педагошки високообразовни установи;
- на приватните високообразовни установи;
- заради негување и развивање на културниот идентитет и национални особености на државните високообразовни установи по одделни предмети од уметностите.

Позитивните трендови во образованието, како што се поголемиот опфат на генерациите и подеднаквиот третман на девојчињата и момчињата, образованието на припадниците на националните заедници на својот мајчин јазик, обезбедувањето на квалитетен наставен кадар, наставна литература и современи наставни помагала, битно влијаат на подигањето на образовното ниво на целата популација и обезбедување на многу повисок квалитет на работната сила на земјата.

Во образовниот систем, со редовна настава, во учебната 2000/2001 година, во Република Македонија беа опфатени вкупно 377.555 лица, од кои во основното образование се школувале 246.490 ученици, во средното 90.990, а на вишите и високите школи 40.075 студенти.

Иако основното образование во Република Македонија е задолжително, сепак, извесен дел од населението од соодветната возраст останува надвор од овој процес на образование, односно, од вкупниот број на деца на возраст од 7 до 15 години, 85.7% се школуваат во основното образование. Анализирајќи ги податоците според националната припадност, *можеби делува зачудувачки*, земајќи ги предвид досегашните состојби, но највисок степен на опфатеност со основното образование е постигнат кај ромската популација (89.6%), а најнизок кај турската (69.0%).

T-16: Ученици во редовните основни училишта според изјаснувањето за националната припадност

Учебна година	Вкупно	Македонци	Албанци	Турци	Роми	Власи	Срби	Останати
1998/1999	255.150	150.566	77.035	10602	7.602	429	2.887	6.029
1999/2000	252.212	146.558	77.442	10760	7.757	456	2.902	6.337
2000/2001	246.490	142.116	76.225	10453	7.970	435	2.757	6534

Состојбите битно се менуваат во фазата на средното образование. Од вкупниот број на лица на соодветната возраст 67.8% се опфатени со процесот на средното образование, при што овој процент е релативно висок кај Македонците (85.2%) но е исклучително низок кај Албанците (43.0%), Турците (25.8%) и кај Ромите (само 12.4%), при што особено е слаб опфатот на женската популација.

И покрај извесните подобрувања на состојбите во однос на претходните две години (Табела 16), гореспоменатите податоци покажуваат дека треба да се вложуваат уште многу напори за да се постигне подобрување на опфатот во процесот на средното образование. Овде, пред сè, треба да се посвети внимание на еманципацијата, како на самата популација која е испуштена со процесот на средното образование, така и на нивните родители и роднини, а особено на најмладите генерации и децата кои се наоѓаат во процесот на основното образование.

T-17: Ученици во редовните средни училишта според изјаснувањето за националната припадност

Учебна година	Вкупно	Македонци	Албанци	Турци	Роми	Власи	Срби	Останати
1998/1999	87.420	69.183	13.648	1.378	450	227	1.154	1.380
1999/2000	89.775	69.844	14.823	1.545	447	194	1.298	1.624
2000/2001	90.990	69.991	15.718	1.665	499	238	1.217	1.662

Радуваат показателите дека е направен значителен напредок во зголемувањето на бројот на запишани студенти, иако и во овој сегмент на образовниот процес, показателите кои се добиваат со анализата направена според изјаснувањето за националната припадност, покажуваат различни однесувања на одделните национални заедници што во извесна смисла е резултанта и на состојбите со претходната фаза од образовниот процес (средното образование). Напорите кои се направени во последните години, со утврдувањето на квоти за

припадниците на заедниците при уписите на двата државни универзитети, со отворањето регуларни приватни високообразовни институции и сл. дава реални можности за многу поголем опфат на припадниците на националните заедници со високообразовниот процес.

T-18: Запишани студенти, државјани на Република Македонија, според изјаснувањето за национална припадност

Учебна година	Вкупно	Македонци	Албанци	Турци	Роми	Власи	Срби	Останати
1998/1999	34.850	31.095	1.916	371	48	329	666	425
1999/2000	36.679	32.629	2.028	409	71	374	717	451
2000/2001	40.075	35.396	2.285	444	108	408	746	688

Процентуалната застапеност на националностите во вкупниот број запишани студенти изнесува околу 10% во периодот 1998-2001 година, од кои процентот на запишаните студенти припадници на албанска националност изнесува, во просек 5,6%; од турската национална припадност 1,1%; Роми 0,2%; Власи 1%; Срби 1,9% и други 1,4%. Оваа процентуална застапеност е во корелација со бројот на пријавени студенти според национална припадност.

Член 15

Страните ќе создадат услови за ефективна партиципација на припадниците на националните малцинства во културниот, социјалниот и економскиот живот и во јавните работи, особено во оние кои ги засегаат.

Политичка партиципација

Во 1990 година во Република Македонија се одржаа првите повеќепартиски парламентарни избори за пратеници во Собранието на Република Македонија и одборници во општинските собранија. На изборите учествуваа 18 политички партии и независни кандидати. Меѓу нив 4 четири политички партии ги застапуваа интересите на националностите.

Од 962 кандидати за пратеници, 158 или 16,42 беа припадници на националностите.

Од 120 избрани пратеници 27 или 22,5% беа припадници на националностите: (Албанци: 23 или 19,1%; Роми: 2 или 1,7%; Други: 2 или 1,7%).

На парламентарните избори за пратеници во Собранието на Републиката во 1994 година учествуваа 38 политички партии и независни кандидати.

Од 1683 кандидати за пратеници, 325 или 19,3% беа припадници на националностите.

Од 120 избрани пратеници, 22 или 18,3% беа припадници на националностите (Албанци: 19 или 15,9 %; Турци: 1 или 0,8%; Срби: 1 или 0,8%; Роми: 1 или 0,8%).

На парламентарните избори во **1998** година од 1209 кандидати за пратеници 245 или 20,2% беа припадници на националностите.

Од 120 избрани пратеници, 27 или 22,5% се припадници на заедниците.(Албанци: 24 или 20%; Роми: 1 или 0,8%; Други: 2 или 1,7 %.)

За парламентарните избори во септември **2002** година, се уште не се објавени податоци за етничката структура на кандидатите и избраните пратеници.

Постојани работни тела на Собранието на Република Македонија

Согласно член 2 од Одлуката за основање на постојани работни тела на Собранието на Република Македонија, постојани работни тела на Собранието на Република Македонија се:

- Комисија за уставни прашања;
- Законодавна - правна комисија;
- Комисија за политички систем;
- Комисија за внатрешна политика и одбрана;
- Комисија за надворешна политика;
- Комисија за прашања на изборите и именувањата;
- Постојана анкетна комисија за заштита на слободите И правата на граѓанинот;
- Комисија за меѓунационални односи;
- Комисија за надзор над работата на Дирекцијата за безбедност и контраразузнавање;
- Комисија за финансирање и буџет;
- Комисија за стопанство;
- Комисија за економска политика и развој;
- Комисија за монетарно-кредитна политика и банкарство;
- Комисија за земјоделство, шумарство и водостопанство;
- Комисија за градежништво и урбанизам;
- Комисија за сообраќај и врски;
- Комисија за екологија, млади и спорт;
- Комисија за образование и наука;
- Комисија за култура;
- Комисија за здравство;
- Комисија за труд и социјална политика;
- Комисија за одбележување годишнини на значајни настани и личности и
- Комисија за деловнички и мандатно-имунитетни прашања;

Постојаните работни тела во Собранието на Република Македонија се основаат за разгледување на предлози на закони и други акти, за следење на извршувањето на актите на Собранието на Република Македонија, како и за проучување и претресување на други прашања од негова надлежност.

Претседателите и членовите на работните тела се избираат од редот на пратениците на Собранието на Република Македонија. членовите на работните тела се определуваат по предлог од

пратеничките групи, за време од две години и за секоја комисија одделно.

Комисијата за меѓунационални односи има претседател и десет члена од редот на пратениците во Собранието на Република Македонија и четири члена од редот на научните и стручните работници.

Комисијата разледува прашања што се однесуваат на уредувањето со закон на правата на заедниците утврдени со Уставот, особено од аспект на:

- обезбедувањето на правото на употреба на јазикот и писмото на заедниците;
- обезбедувањето на правото на настава на јазикот на заедниците во областа на воспитувањето и образованието;
- гарантирање на заштита на етничкиот, културниот и други дејности, јазичниот и верскиот идентитет на заедниците;
- обезбедување на информирањето, културните и други дејности, заради изразување на идентитетот и националните особености и
- други прашања кои се однесуваат на остварување на правата на заедниците утврдени со Уставот;

Табелата број 1,2 и 3 го прикажува составот на постојаните работни тела во Собранието на Република Македонија според национална припадност.

Табеларен преглед Бр.1

на застапеноста на припадниците на заедниците во постојаните комисији во Собранието на Република Македонија конституирано по парламентарните избори во 1990 година.⁶

Реден број	Работно тело (Комисија)	Број на членови во работното тело	Учество на припадниците на заедниците во работното тело во апсолутен износ	Учество на припадниците на заедниците во работното тело во проценти (%)
1	2	3	4	5
1.	Комисија за уставни прашања	18	3	17
2.	Комисија за прашања на изборите и именувањата	13	2	15
3.	Комисија за меѓунационални односи	9	3	33
4.	Законодавно – правна комисија	8	1	12

⁶ Извор на податок: Собрание на Република Македонија;

Реден број	Работно тело (Комисија)	Број на членови во работното тело	Учество на припадниците на заедниците во работното тело во апсолутен износ	Учество на припадниците на заедниците во работното тело во проценти (%)
1	2	3	4	5
5.	Комисија за надворешно - политички прашања и односи со странство	7	1	14
6.	Комисија за општествено - политички систем	6	1	17
7.	Комисија за општествен надзор и претставки	6	1	17
8.	Комисија за внатрешна политика и општонародна одбрана	9	1	11
9.	Комисија за деловнички прашања	5	1	20
10.	Комисија за контрола над работата на Службата за државна безбедност	7	1	14
11.	Комисија за економска политика и развој	7	1	14
12.	Комисија за финансирање и буџет	7	1	14
13.	Комисија за заштита на човековата околина	6	1	17
14.	Комисија за градежништво и урбанизам	6	1	17
15.	Комисија за стопанство	7	1	14
16.	Комисија за земјоделство и шумарство	6	1	17
17.	Комисија за здравство	8	1	12
18.	Комисија за труд и социјална политика	6	1	17
19.	Комисија за мандатно - имунитетни прашања	5	1	20
20.	Комисија за образование и наука	8	2	25
21.	Постојана анкетна комисија за слободите и правата на граѓанинот	7	1	14

Табеларен Преглед Бр. 2

на застапеноста на припадниците на заедниците во постојаните
комисии во Собранието на Република Македонија
конституирано по парламентарните избори во 1994 година.⁷

Реден број	Работно тело (Комисија)	Број на членови во работното тело	Учество на припадниците на заедниците во работното тело во апсолутен износ	Учество на припадниците на заедниците во работното тело во проценти (%)
1	2	3	4	5
1.	Комисија за уставни прашања	21	5	24
2.	Комисија за прашања на изборите и именувањата	13	3	23
3.	Комисија за меѓунационални односи	11	4	36
4.	Законодавно - правна комисија	13	3	23
5.	Комисија за надворешно - политички прашања и односи со странство	13	3	23
6.	Комисија за општествено - политички систем	9	2	22
7.	Комисија за внатрешна политика и одбрана	9	1	11
8.	Комисија за деловнички и мандатно имунитетни прашања	9	2	22
9.	Комисија за контрола над работата на Службата за државна безбедност	7	2	28
10.	Комисија за економска политика и развој	9	1	11
11.	Комисија за финансирање и буџет	11	2	18
12.	Комисија за стопанство	11	1	9
13.	Комисија за земјоделство, шумарство и водостопанство	11	1	9
14.	Комисија за градежништво и урбанизам	9	1	11
15.	Комисија за сообраќај и врски	9	2	22

⁷ Извор на податок: Собрание на Република Македонија;

Реден број	Работно тело (Комисија)	Број на членови во работното тело	Учество на припадниците на заедниците во работното тело во апсолутен износ	Учество на припадниците на заедниците во работното тело во проценти (%)
1	2	3	4	5
16.	Комисија за екологија, млади и спорт	9	2	22
17.	Комисија за образование и наука	11	3	27
18.	Комисија за култура	9	1	11
19.	Комисија за здравство	11	2	18
20.	Комисија за труд и социјална политика	11	2	18
21.	Комисија за одбележување на годишнини на значајни настани и личности	9	1	11
22.	Постојана анкетна комисија за слободите и правата на граѓанинот	9	2	22

Табеларен Преглед Бр. 3

на застапеноста на припадниците на заедниците во постојаните комисии во Собранието на Република Македонија конституирано по парламентарните избори во 1998 година.⁸

Реден број	Работно тело (Комисија)	Број на членови и во работното тело	Учество на припадниците на заедниците во работното тело во апсолутен износ	Учество на припадниците на заедниците во работното тело во проценти (%)
1	2	3	4	5
1.	Комисија за уставни прашања	21	4	19
2.	Законодавно - правна комисија	13	3	23

⁸ Извор на податок:Собрание на Република Македонија;

Реден број	Работно тело (Комисија)	Број на членов и во работното тело	Учество на припадниците на заедниците во работното тело во апсолутен износ	Учество на припадниците на заедниците во работното тело во проценти (%)
1	2	3	4	5
3.	Комисија за прашања на изборите и именувањата	13	3	23
4.	Комисија за надворешна политика	13	2	15
5.	Комисија за меѓунационални односи	11	5	45
6.	Комисија за финансирање и буџет	11	2	18
7.	Комисија за стопанство	11	2	18
8.	Комисија за монетарно - кредитна политика и банкарство	11	2	18
9.	Комисија за земјоделство, шумарство и водостопанство	11	2	18
10.	Комисија за образование и наука	11	3	27
11.	Комисија за здравство	11	2	18
12.	Комисија за труд и социјална политика	11	2	18
13.	Комисија за политички систем	9	2	22
14.	Комисија за внатрешна политика	9	2	22
15.	Постојана анкетна комисија за слободите и правата на граѓанинот	9	3	33
16.	Комисија за економска политика и развој	9	3	33
17.	Комисија за градежништво и урбанизам	9	3	33
18.	Комисија за сообраќај и врски	9	2	22
19.	Комисија за екологија, млади и спорт	9	3	33
20.	Комисија за култура	9	2	22
21.	Комисија за одбележување на годишнини на значајни настани и личности	9	2	22
22.	Комисија за деловнички и мандатно - имунитетни прашања	9	2	22

Реден број	Работно тело (Комисија)	Број на членов и во работното тело	Учество на припадниците на заедниците во работното тело во апсолутен износ	Учество на припадниците на заедниците во работното тело во проценти (%)
1	2	3	4	5
23.	Комисија за надзор над работата на Дирекцијата за безбедност и контраразузнавање и на Агенцијата за разузнавање	7	2	29

За комисиите од овој парламентарен состав (избори 2002) се уште нема соодветна информација.

Во однос на извршната власт, сите досегашни Влади избрани од страна на Собранието на Републиката беа коалициони, во кои една од партиите на албанската националност беше коалиционен партнер.

Во постојната Влада, еден од коалиционите партнери е на албанската заедница.

Од 18 министри во Владата, 5 се припадници на албанската заедница. Еден од нив е и заменик на Премиерот.

Комитет за односи меѓу заедниците

Со Аманданот XII на Уставот од 2001 година (Член 78) се воведува Комитет за односи меѓу заедниците.

Согласно член 78 од Уставот, Комитетот го сочинуваат 19 члена од кои по седум члена од редот на пратениците во Собранието се Македонци и Албанци и по еден член од редот на пратениците Турци, Власи, Роми, Срби и Бошњаци. Доколку некоја од заедниците нема преставници, народниот правобранител по консултации со релевантните претставници на тие заедници, ќе ги предложи другите членови на Комитетот.

Собранието ги избира членовите на Комитетот.

Комитетот разгледува прашања од односите меѓу заедниците во Републиката и дава мислења и предлози за нивно решавање.

Собранието е должно да го разгледа мислењата и предлозите на Комитетот и да донесе одлука во врска со нив.

Во случај на спор во врска со спроведувањето на постапката за гласање во Собранието, утврдена со членот 69 став 2 Комитетот одлучува со мнозинство гласови од членовите, за тоа дали ќе се спроведе постапката.

Судска власт

Со членот 40 од Законот за судовите се определува дека "при изборот на судиите и судиите поротници не смее да има дискриминација во однос на полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба. При изборот на судиите и судиите поротници, без да се нарушат критериумите пропишани со закон, ќе се настојува да се обезбеди соодветна застапеност на националностите во Републиката."

Од вкупно 631 избрани судии во Република Македонија 73 или 11,5% се припадници на заедниците.(Албанци: 39 или 6,2 %; Турци: 5 или 0,8%; Власи:12 или 1,9%; Македонци Муслимани: 2 или 0,3 %; Муслимани: 3 или 0,5%; Срби 7 или 1,1%; Црногорци:3 или 0,5 %; Хрвати: 1 или 0,1%; и Бугари: 1 или 0,1%)

Состојбата по одделни судови е следната:

1. Во **основните судови** се избрани 530 судии од кои 58 или 10,9 % се припадници на заедниците. (Албанци: 29 или 5,5%; Турци: 3 или 0,5%; , Срби: 6 или 1,1%; Власи: 11 или 2,1 %; Муслимани 3 или 0,5%; Македонци Муслимани 2 или 0,4; Црногорци: 2 или 0,4%; Хрвати 1 или 0,2%;Бугари 1 или 0,2 %;);

2. Во **апелационите судови** се избрани 82 судии од кои 11 или 13,4% се припадници на заедниците.(Албанци: 7 или 8,6%; Турци 1 или 1,2%;,Срби 1 или 1,2%; Власи: 1 или 1,2%; Црногорци 1 или 1,2%;);

3. Во **Врховниот Суд** на Република Македонија се избрани 19 судии од кои 4 или 21% се припадници на заедниците.(Албанци: 3 или 15,8%; Турци: 1 или 5,2 %).

4. Во првиот и актуелниот состав на **Републичкиот судски совет** 2 се припадници на заедниците.

Согласно член 105 од Уставот, Републичкиот судски совет на Собранието му предлага избор и разрешување на судии и утврдува предлог за разрешување на судиска функција во случаите утврдени со Уставот; одлучува за дисциплинската одговорност на судиите;ја оценува стручноста и совесноста на судиите во вршењето на нивната функција и предлага двајца судии на Уставниот Суд на Република Македонија.

Републичкиот судски совет се состои од 7 члена кои ги избира Собранието на Република Македонија од редот на истакнати правници за време од шест години со право на уште еден избор. Согласно со Амандманот XIV се определува дека: "Тројца од членовите се избираат со мнозинство гласови од вкупниот број пратеници, при што мора да има мнозинство гласови од вкупниот број пратеници кои припаѓаат на заедниците кои не се во мнозинство во Република Македонија".

5. **Уставниот суд** на Република Македонија е орган на Републиката кој ја штити уставноста и законитоста.Овој независен орган не е дел од судската власт. Во минатиот состав на Уставниот суд од 9

члена тројца се припадници на заедниците. Сегашниот состав сеуште не е комплетен.

Согласно Амандаманот XV: "Собранието ги избира судиите на Уставниот суд. Собранието избира шест судии на Уставниот суд со мнозинство гласови од вкупниот број пратеници. Собранието избира тројца судии со мнозинство гласови од вкупниот број пратеници, при што мора да има мнозинство гласови од вкупниот број пратеници кои припаѓаат на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија. Мандатот на судиите трае девет години без право на повторен избор".

Државна администрација

Државната управа ја сочинуваат министерства и други органи на управата и организации утврдени со закон. Органите на државна управа работите од своја надлежност ги вршат самостојно врз основа и во рамките на уставот и законите и за својата работа се одговорни на Владата. Во Република Македонија се спроведува реформата на јавната администрација преку активности кои значат операционализација на целите и задачите утврдени со Стратегијата за реформа на јавната администрација, усвоена од Владата во мај 1999г. Фундаментална цел на реформата на јавната администрација во Република Македонија е да се подобрат нејзините структури и процеси со што таа подобро би го поддржала развојот на демократското општество. Како приоритетни области во кои се преземаат реформските активности се: систем на државната администрација, систем на државна управа, реструктурирање на јавните финансии и остварување и заштита на правата на граѓаните.

Во јули 2000 година Владата на Република Македонија усвои Акциониот план за реформа на јавната администрација со утврдени краткорочни и среднорочни цели, активности и очекувани резултати од спроведувањето на реформата.

Во рамки на активностите за развој на системот на државната служба, во јули 2000 година Собранието на Република Македонија ги донесе Законот за Владата на Република Македонија, Законот за организација и работа на органите на државната управа и Законот за државните службеници.

Интегрален дел на реформата на јавната администрација е усвојување на легислативата, како што е Законот за општата управна постапка, Законот за управните спорови и Законот за управната инспекција. Овие закони имаат за цел заштита и остварување на правата на физичките и правните лица пред органите на државната управа и организациите што вршат јавни овластувања.

На седницата одржана на 03.02.2003 година, Владата ги усвои Основите за подготовка на Програмата за подобрување на правичната застапеност на заедниците во јавната администрација и јавните претпријатија, и донесе Одлука за формирање на комитет на министри со кој ќе претседава заменик на претседателот на Владата одговорен за соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците. Членови на Комитетот се: министерот за правда, министерот за финансии, министерот за внатрешни работи и министерот за труд и социјална политика. Комитетот ќе ги следи и координира активностите кои се однесуваат на подобрување на соодветната застапеност на припадниците на заедниците во јавната администрација и јавните претпријатија.

На истата седница Владата донесе Одлука за основање Координативно тело за изработка на оперативна програма за подобрување на соодветната и правична застапеност на заедниците во јавната администрација и јавните претпријатија и за имплементација на Програмата. Владата ја усвои оперативната програма за подобрување на соодветната и правична застапеност на заедниците во јавната администрација и јавните претпријатија на својата седница од 14 април 2003.

Локалната самоуправа

На **локалните избори во 1990** година од 5546 предложени кандидати 953 или 17,1% беа припадници на националностите.

Во општинските собранија беа избрани 1510 одборници од кои 321 или 21,2% беа припадници на националностите (Албанци: 221 или 15 %; Муслимани: 25 или 1,6%; Турци:22 или 1,4%; Срби:16 или 1%; Роми: 15 или 1%; Власи:12 или 0,8%; Југословени: 6 или 0,3% други националности: 2 или 0,1%).

На локалните избори во 1996 година од 12 724 кандидати за членови на советите на општината 3579 или 28,1 % беа припадници на националностите.

Во советите на општините од 1720 избрани членови 467 или 27,1% беа припадници на националностите. (Албанци: 342 или 20 %; Турци: 54 или 3,1%; Власи 5 или 0,3%; Роми 13 или 0,7 %; Срби 20 или 1,1%; Муслимани 12 или 0,7 %; Друго 21 или 1,2 %).

Од 118 избрани градоначалници на општините 28 или 23,7% се припадници на националностите.(Албанци: 22 или 18,6 % ; Турци 4 или 3,4 % и Срби 2 или 1,7 %).

На **локалните избори во 2000** година од 9791 кандидати за членови на советите на општината 3588 или 36,6% беа припадници на националностите.

Од 1906 избрани советници во советите на општините 573 или 30,1% се припадници на националностите.(Албанци: 423 или 22,2 %; Турци 56 или 3% %; Власи 6 или 0,3 %; Роми 16 или 0,8 %; Срби 24 или 1,3 %; Други 33 или 1,7 %; непознато 15 или 0,8 %).

Од 123 избрани градоначалници на општините во Република Македонија 32 или 26 % се припадници на заедниците.(Албанци:26 или 21,2%;Турци: 2 или 1,6%; Роми: 1 или 0,8%; Срби 2 или 1,6%; Друго:1 или 0,8%)

Ефективна партиципација на припадниците на националните малцинства во културниот живот

Во рамките на остварувањето и заштитата на културниот идентитет на граѓаните од различно етничко потекло, согласно Уставот и Законот за културата, на ниво на национален интерес е утврдено меѓу останатото и обезбедувањето услови за остварување и заштита на културниот идентитет на граѓаните од различно етничко потекло.

Остварувањето и заштитата на културниот идентитет на граѓаните од различно етничко потекло се врши преку повеќе дејности и активности од областа на културата.

Во рамките на презентирањето и негувањето на аматерското културно - уметничко творештво, особено место зазема презентирањето

на фолклорното творештво, каде делуваат повеќе културно - уметнички друштва (статусно организирани како здруженија на граѓани) како на пр.: Ансамблот за народни игри и песни "Емин Дураку" - Скопје.

Од аспект на оставрувањето на заштитата на авторското право и сродните права, користењето на делата од народното творештво е слободно. При користењето на делата од народното творештво се наведува изворот и потеклото на делото. Сакатењето и недостојното користење на делата од народното творештво не е дозволено.

За правилно и регуларно користење на делата од народното творештво, односно за спроведување на обврските за наведување на изворот и потеклото на делата, како и спречувањена недостојно користењена наведените дела, надлежен е Институтот за фолклор "Марко Цепенков"-Скопје.

Во рамките на презентацијата на домашното и светското творештво преку одржување на културни манифестации се реализираат најразновидни манифестации, меѓу кои и фестивали за фолклорни песни и игри, фестивали на игри и песни создадени во духот на фолклорното творештво, кои, исто така, придонесуваат кон негувањето на културниот идентитет на националните малцинства.

Во домовите на културата, како основни клетки на културното живеење на општините се реализираат бројни активности со кои се обезбедуваат и услови за остварување и за заштита на културниот идентитет на граѓаните од различно етничко потекло.

Во сферата на театарското живеење делува и Театарот на народностите, кој што е составен од два (2) ансамбла: Турска и Албанска драма.

Во областа на издавачката дејност, преку институтот конкурс не се стимулира само домашното литературно творештво, литературниот превод, творештвото на младите творци и преведувачи, туку и творештвото создавано на јазиците на националностите. Во оваа сфера има повеќе здруженија за негување и на културните права на националностите како на пр.: Друштвото на писателите Албанци.

Во рамките на опременоста на библиотеките покрај делата од светското литературно, научно, образовно и друг вид творештво, застапено е и соодветно домашното литературно, научно, образовно и друг вид творештво од сите автори што творат во Републиката, независно од нивната етничка припадност.

Во врска со овие членови за имплементирањето на Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства, во однос на легислативата и на праксата на Република Македонија, а што се однесуваат на културата се дадени одговори, односно истите се содржат во одговорот на прашањето за имплементирањето на претходно елаборираните членови од Конвенцијата.

Член 16

Страните се воздржуваат од мерки кои, ја менуваат застапеноста на населението во подрачја во кои живеат припадници на националните малцинства, и имаат за цел да ги ограничат правата и слободите што произлегуваат од принципите наведени во оваа Рамковна конвенција.

Со Амандманот LXIX на Уставот на Социјалистичка Република Македонија усвоен во септември 1990 година за прв пат е утврдено дека општината е самоуправна заедница на граѓаните од едно или повеќе населени места или на дел од населено место.

Со одредбите на Уставот на Република Македонија, усвоен во ноември 1991 година, локалната самоуправа е вброена во темелните вредности на уставниот поредок на Република Македонија (член 8, став 1, алинеја 9). Во таа насока, во 1995 година беше донесен Законот за локалната самоуправа, со што се поставија темелите на системот на локалната самоуправа, како еден од главните елементи на едно модерно, демократски уредено општество.

Анализите на досегашната примена на овој закон, како и на севкупните состојби во оваа област, покажаа дека имаме недоволно ефикасна локална самоуправа. Тоа беше резултат не само на одредени недоследности и недоречености на Законот за локалната самоуправа туку и на: бавното и нецелосното менување на законите коишто се однесуваат на областите поврзани со локалната самоуправа; и тешкотиите кои се јавуваат во однос на утврдувањето на долгорочните цели на започнатите реформи. Понатаму, правото на граѓаните да учествуваат во вршењето на јавни работи и на локално ниво, како демократски принцип што важи во сите земји - членки на Европската унија, недоволно се почитува. Процесот на децентрализација се одвива бавно, а состојбите се дополнително усложнети со постоење на одредени правни празнини за адекватен и поефикасен систем на контрола на финансиско-материјалното работење на општините.

Од тие причини, а имајќи ја предвид и определбата на Република Македонија за изградба на модерна и ефикасна држава којашто ќе ги задоволи фундаменталните потреби на нејзините граѓани, Владата на Република Македонија, во ноември 1999 година, ја донесе Стратегијата за реформа на системот на локалната самоуправа. Во Стратегијата, покрај другото, се констатирани состојбите, утврдени се причините и целите на претстојната реформа, и е укажано на можните решенија на лоцираните проблеми. Истовремено е усвоен глобален план на акции што треба да се преземат заради успешно спроведување на реформата. При тоа, мора да се нагласи дека се работи за еден мошне комплексен зафат чие успешно спроведување во голем степен зависи не само од "вградувањето" на соодветни законски решенија во законите коишто се однесуваат на локалната самоуправа туку и од соодветното усогласување на законската регулатива којашто се однесува на областите во кои се остварува правото на локална самоуправа. Од суштествено значење во овој процес е и изнаоѓањето врски и со други реформи што истовремено се одвиваат во нашата земја, како што се, пред се, реформата на јавната администрација, на здравствениот систем, на образованието, реформата во финансиската сфера и други реформски зафати чие спроведување има директно влијание на локалната самоуправа.

Како резултат на напреднаведените причини, но и заради реализирање на определбите од Рамковниот договор помеѓу политичките партии склучен на 13. 8. 2001 година, за обезбедување на мирен и хармоничен развој на граѓанското општество согласно усвоените амандмани на Уставот што ги усвои Собранието на Република

Македонија на седницата одржана на 16 ноември 2001 година, се донесе нов Закон за локалната самоуправа.

Новиот Закон, пред се, прецизно ги определува надлежностите на општината, овозможува зголемување на непосредното учество на граѓаните во јавниот живот на општината, нов начин на правна и финансиска контрола на работењето на локалните власти, редефинирање на финансиските и други односи помеѓу централната власт и локалната самоуправа. Крајниот резултат треба да биде изградба на општина способна и одговорна да ги врши локалните јавни работи брзо и квалитетно и да ги разрешува секојдневните проблеми на граѓаните што се јавуваат, во интерес на граѓаните од подрачјето на општината и во местото каде тие живеат и работат. Новиот Закон за локална самоуправа се заснова, на следните основни начела:

- **Комплексност**, целосно и единствено опфаќање на политичките, нормативно-институционалните, организационо-техничките, финансиско-економските и кадровските основи на локалната самоуправа;
- **Долгорочност**, како основа за еден перманентен и долгорочен процес на разработување, утврдување и практично спроведување;
- **Демократичност**, непосредната поврзаност со утврдувањето на непосредното учество на граѓаните во локалната самоуправа, со целосна, како и со демократски процедури при изборот на органи на локалната власт;
- **Субсидијарност**, исполнување и одговорност на надлежностите и задачите од страна на локалната власт, која е најблиска до граѓанинот;
- **Општа надлежност**, поаѓа од најопштата претпоставка дека локалните власти имаат право да решаваат и да вршат контрола по сите прашања од локално значење и врз основа на сопствена одговорност, освен на оние коишто со закон им се отстапени на други органи или власти;
- **Универзалност**, претпоставува дека сите територијални единици располагаат со еднакви надлежности, независно од својата големина и местоположба;
- **Ефикасност**, обезбедување ефикасна администрација, способна за вршење на работите од надлежност на единицата на локалната самоуправа.

Со овој закон се уредуваат: надлежностите на општината; непосредното учество на граѓаните во одлучувањето; организацијата и работата на органите на општината; општинската администрација; актите на органите; имотот на општината; надзорот над работата на органите на општината; распуштањето на советот на општината; механизмите на соработка меѓу општините и Владата на Република Македонија; месната самоуправа; заштитата на локалната самоуправа; утврдување на службени јазици во општините; и други прашања од значење за локалната самоуправа.

Со донесувањето на Уставот на Република Македонија од 1991 година и Законот за локалната самоуправа од 1995 година, во Република Македонија се напушти стариот комунален систем и се востанови и почна да се изградува системот на локалната самоуправа. Очекувањата од новиот систем на локалната самоуправа, како една од темелните вредности на уставниот поредок на државата, беа дека е пронајден

организациониот облик преку кој граѓаните ќе ги задоволуваат своите непоходни потреби и интереси, со помалку органи и тела, а со повеќе конкретни програми со економски, социјални, културни, еколошки и пред се, комунални содржини. Систем кој ќе произлегува од сопственоста, економските и производни односи својствени на пазарната економија и европските стандарди за демократијата. Понатаму, се очекуваше дека општината како единица на локалната самоуправа ќе стане просторна и урбана заедница и политичко - економска целина, во која ќе се создаваат услови за пошироко и подлабоко усогласување и изразување на заедничките потреби и интереси на граѓаните во таквата заедница, односно заедница во која граѓаните ќе можат да го остваруваат своето уставно загарантирано право на локална самоуправа.

Меѓутоа, и покрај направениот прогрес за доближување до европските демократски стандарди, анализата на севкупните состојби во локалната самоуправа укажуваа на бројни недостатоци, неправилности и недоречености во законската регулатива и неповолни состојби во нејзиното остварување. Изградбата на системот на локална самоуправа во овој петгодишен период се одвиваше бавно, нерешително и нецелосно, а како резултат на тоа имаме недовршена и не потполна локална самоуправа.

Неповолните состојби што резултираат од недоизградените законски решенија во утврдувањето на концептот на локалната самоуправа и од остварувањето на системот на локалната самоуправа, во практиката се лоцирани особено во областа на надлежностите, урбанистичкото планирање и развој, финансирањето и односите во локалната самоуправа. Непреземањето на мерки и активности и задржувањето на постојните законски решенија во лоцираните подрачја негативно влијаеја на развојот на локалната самоуправа во Македонија.

1. Цели на новиот Закон за локална самоуправа

Преку новиот Закон за локалната самоуправа се создава правна рамка и реални услови за изградба на конзистентен систем на локална самоуправа. Целта на таквите измени е доследно и целосно да се операционализираат уставните одредби во однос на самостојноста на единиците на локалната самоуправа, со што таа ќе стане вистинска темелна вредност на уставниот поредок на Република Македонија.

Остварувањето на најбитните цели на реформата е насочено кон доградба на системот на локалната самоуправа врз начелата на демократијата, и децентрализацијата, со надлежности и оспособеност, одговорно и во интерес на граѓаните од подрачјето на општините да се вршат локалните јавни работи и да се овозможи брзо и квалитетно разрешување на секојдневните проблеми на граѓаните што се јавуваат, онаму каде тие живеат и работат. Со новиот Закон за локалната самоуправа, всушност се овозможи поцелосно и доследно да се остварат наведените општи цели, да се создадат цврсти и јасни законски норми и да се овозможи нивна полесна примена во остварувањето на системот на локалната самоуправа. Новото место и улога на локалните власти во општиот систем на управување на државата може да се обезбеди преку законската заштита на нивната политичка, административна и финансиска самостојност. Утврдување и развој на демократските процедури и механизми во организирањето и функционирањето на локалната самоуправа треба да го гарантираат правото на граѓаните да влијаат на управувањето од една страна и да имаат достап до

информациите и решенијата на локалните власти од друга страна. Основните цели на Законот се да им обезбеди на локалните власти:

- сопствена сфера на надлежности, разграничени од оние на државата;
- правни гаранции за немешање од страна на други власти при извршувањето на тие надлежности;
- делегирана сфера на надлежности;
- учество на граѓаните во локалната самоуправа;
- нов тип на меѓусебни односи помеѓу локалните и државните органи;
- јасно определување на статусот, имотот и односите помеѓу јавните претпријатија и јавните установи и единицата на локалната самоуправа;
- слободно здружување и асоцирање на локалните власти; и
- изградба на механизми за вршење на надзор и контрола над работата на органите на единицата на локалната самоуправа.

Крајната цел е изградба на македонска општина по европска модел, прилагодена на нашите специфични потреби, услови, традиција и менталитет.

Член 17

1. Страните се обврзуваат да не се мешаат во правото на припадниците на националните малцинства да создадат и одржуваат слободни и мирни контакти преку границите со лица кои легално престојуваат во други држави, особено во соседните држави, особено оние со кои тие делат етнички, културен, јазичен или религиозен идентитет или заедничко културно наследство.

2. Страните се обврзуваат да не се мешаат во правото на припадниците на националните малцинства да учествуваат во активности на невладини организации и на национално и меѓународно ниво.

Според член 27 од Уставот "Секој граѓанин на Република Македонија има право слободно да се движи на територијата на Републиката и слободно да го избира местото на своето живеење; секој граѓанин има право да ја напушта територијата на Републиката и да се врати во Републиката; остварувањето на овие права може да се ограничи со закон единствено во случаите кога е тоа потребно заради заштита на безбедноста на Републиката, водење на кривична постапка или заштита на здравјето на луѓето".

Уставно загарантираното **право на слободно движење и правото на слободен избор на живеалиште** во законодавство на Република Македонија е операционализирано со Законот за пријавување на живеалиштето и претстојувалиштето на граѓаните. Овој закон ги дефинира термините претстојувалиште и живеалиште.

При **промена** на живеалиштето согласно член 3 од овој Закон, граѓанинот е должен да го одјави предходното живеалиште и да го пријави новото живеалиште во рок од 8 дена од денот на иселувањето.

Надлежен орган за пријавувањето на живеалиштето односно претстојувалиштето како и промената на адресата на станот според член 9 од законот е Министерството за внатрешни работи.

Граѓанинот кој има намера привремено да престојува во странство од три месеци до една година или да биде на привремена работа во странство повеќе од една година, должен е непосредно пред заминувањето да го пријави одењето во странство кај надлежниот орган во местото на живеалиштето или на граничниот премин или непосредно по заминувањето во дипломатско-конзуларно претставништво на Република Македонија во таа земја, односно во рок од три дена да го пријави враќањето во живеалиштето на Република Македонија. За граѓаните кои не го пријавиле заминувањето во странство подолго од три месеци, надлежниот орган по службена должност ќе врши евидентирање.

Слободното движење е неограничено на целата територијата на Република Македонија, освен во граничниот појас што е регулирано со Законот за преминување на државната граница и за движење во граничниот појас. Државјаните на Република Македонија според член 32 став 1 од овој закон, можат да се движат и да претстојуваат во граничниот појас само доколку имаат дозвола за тоа. Непочитувањето на оваа одредба е санкционирано како прекршок, односно кривично дело.

Правото на граѓанинот да ја напушта територијата на Републиката и да се врати во Републиката од член 27 став 2 од Уставот на Република Македонија е верификација на меѓународните акти и договори за слободно движење на луѓето во светот.

Услов за патување во странство е поседување на важечка патна исправа. Видовите и постапката за издавање на патни исправи е регулирана со Законот за патните исправи на државјаните на Република Македонија. За патување во одредени странски држави на државјаните на Република Македонија им е потребна виза.

Правото на враќање во Републиката од став 2 на член 27 од Уставот, е потврда на член 4 став 2 од Уставот, според кој на државјанин на Република Македонија не може да му се одземе државјанство ниту да биде протеран или предаден на друга држава.

Ограничување на правото на слободно движење

Остварувањето на правото на слободно движење и слободен избор на живеалиште согласно став 3 од членот 27 на Уставот на Република Македонија може да се ограничи само во случаите кога е тоа потребно заради:

1) Заштита на безбедноста на Републиката. Уставната основа на ова ограничување е операционализирана во Законот за одбрана и Законот за преминување на државната граница и за движење во граничен појас.

Со член 19 од Законот за одбрана се определува дека Владата, меѓу другото донесува одлуки за определување на објектите и зоните од значење за одбраната и зоните во кои се ограничува слободата на движењето, престојот или населувањето.

Според член 48 од Законот за движење во граничен појас, Министерот за одбрана може кога е тоа потребно заради заштита на безбедноста на Република Македонија да забрани движење и престој на одделни подрачја на граничниот појас за определено време. Забраната на движење од предходниот став не се однесува на лицата кои се

населени во граничниот појас, и тоа само за движење и престој во нивното живеалиште. Со членот 49 се утврдува правото на Владата на Република Македонија да го забрани односно да го ограничи движењето и населувањето во одделни гранични подрачја на копното, реките и езерата во длабочина до 10 километри.

2) Водење на кривична постапка. Основите на ова ограничување се уредени со Законот за кривична постапка, според кој кога се определени мерките притвор или ветување на обвинетиот дека нема да го напушти живеалиштето, судот може да изрече привремено одземање на патната исправа или забрана на нејзино издавање доколку постои стравување дека обвинетиот во текот на постапката би можел да се скрие или да отиде во непознато место или во странство. жалбата против ваквото решение не го задржува извршувањето на решението.

3) Заштита на здравјето на луѓето. Ова ограничување е регулирано со Законот за заштита на населението од заразни болести според кој се предвидува задолжителна изолација и лекување на лицата за кои ќе се утврди дека боледуваат од заразна болест. Законот, исто така, утврдува дека заради спречување на внесување во земјата и на ширење и заради сузбивање на одредени заразни болести со пропис на Министерството за здравство може да се наредат посебни вонредни мерки за заштита од тие болести меѓу кои се забрана на патување во земјата во која владее епидемија на некоја од тие болести, забрана на движење на населението, односно ограничување на движењето во заразените или непосредно заразените подрачја.

Република Македонија не само што не се меша во правото на припадниците на националните малцинства да создадат и одржуваат слободни и мирни контакти преку границите со лица кои легално престојуваат во други држави, особено во соседните држави, особено оние со кои тие делат етнички, културен, јазичен или религиозен идентитет или заедничко културно наследство, туку и го подтикнува и поддржува ваквото право.

Член 18

1. Страните ќе се трудат за заклучат каде и да е потребно, билатерални и мултилатерални договори со други држави, особено со соседните држави, за да се обезбеди заштита на припадниците на националните малцинства во прашање.

2. Каде е релевантно, страните ќе преземат мерки да ја поттикнуваат прекуграничната соработка.

Прекуграничната соработка на Република Македонија во областа на културата се реализира на база на билатерални документи кои даваат основа за таков вид на соработка.

Така, склучени се неколку спогодби, од кои со следните соседни земји:

- Спогодба меѓу Владата на Република Македонија и Сојузната Влада на СР Југославија за соработка во областа на културата, образованието и спортот,
- Спогодба меѓу Владата на Република Македонија и Владата на Република Бугарија за соработка во областа на културата.

- Спогодба за соработка во образованието, културата и науката меѓу Владата на Република Македонија и Владата на Република Словенија,
- Протокол за соработка во областа на културата меѓу Република Македонија и Република Турција.
- Договор за културна и просветна соработка меѓу Владата на Република Македонија и Владата на Република Хрватска,

Овие спогодби ги поттикнуваат непосредните контакти меѓу државните органи, институции и други организации и поединци од областа на културата. На пр. членот 15 од Спогодбата меѓу Р.Македонија и Р.Бугарија гласи: "Страните ја поттикнуваат соработката меѓу културните институции на локално ниво меѓу општините, збратимените градови, населените места и пограничните региони".

Имајќи ја предвид генералната определба на Р.Македонија за поактивна културна соработка со странство и посебно со соседните земји, треба постојано да се негува културната комуникација и да се поттикнува презентирањето на културни содржини меѓу пограничните региони. Културните содржини треба да бидат така конципирани што ќе претставуваат афирмација како на традиционалните културни вредности така и на современите културни содржини и тоа со акцент на оние квалитетни културни активности што се создаваат во конкретниот регион но и пошироко. На тој начин граѓаните на двете земји можат да се запознаат со културата и уметноста на другата страна а тоа ќе придонесе за нивно подобро запознавање и зближување.

Постои долга традиција во културната соработка меѓу пограничните региони на Р.Македонија и Р.Бугарија, на пример меѓу градовите Штип-Благодоевград, Крива Паланка-Кустендил, Делчево-Симитли, Ново Село-Сандански. Најчесто во програмите се презентирани настапи на фолклорни ансамбли, музички групи или солисти и помали ликовни изложби.

Посебно внимание се придава на јакнењето на локалната демократија и прекуграничната соработка како начин за надминување на стереотипите, недовербата и надминување на конфликтите. Советот на Европа активно е вклучен во реализацијата на идејата за формирање еврорегиони во Југоисточна Европа, од кои еден веќе е формиран: Скопје-Ниш-Софија. Останатите два се во фаза на формирање: а) граничниот регион меѓу Бугарија, Грција и РМ и б) Охрид-Преспа Еврорегионот, кој што опфаќа општини од РМ, Грција и Албанија.

Член 19

Страните се обврзуваат да ги почитуваат и имплементираат принципите втемелени во оваа Рамковна Конвенција правејќи каде е потребно само такви лимитирања, рестрикции или дерогации кои се предвидени во меѓународните правни инструменти посебно во Конвенцијата за заштита на човековите права и слободи се додека се ралевантни на правата и слободите кои доаѓаат од горните принципи.

Според член 54 од Уставот, "слободите и правата на човекот и граѓанинот можат да се ограничат само во случаи утврдени со Уставот. Слободите и правата на човекот и граѓанинот можат да бидат

ограничени за време на воена или вонредна состојба, според одредбите на Уставот. Ограничувањето на слободите и правата не може да биде дискриминаторско по основ на пол, раса, боја на кожа, јазик, вера, национално или социјално потекло, имот или општествена положба. Ограничувањето на слободите и правата не може да се однесува на правото на живот, забраната на мачење, нечовечко и понижувачко постапување и казнување, на правната одреденост на казнивите дела и казните, како и на слободата на уверувањето, совеста, мислата, јавното изразување на мислата и вероисповеста".

Уставот на Република Македонија утврдува два вида ограничувања на човековите слободи и права:

Првиот вид ограничувања е предвиден кај следниве слободи и права: неприкосновеноста на слободата на човекот (член 12 од Уставот); тајноста на писмата (член 17 став 1 од Уставот); слободата на здружување (член 20 од Уставот); правото на мирно собирање (член 21 од Уставот); неповредливоста на домот (член 26 од Уставот); правото на слободно движење на територијата на Републиката и на слободно избирање на местото на живеење (член 27 од Уставот); правото на сопственост (член 30 од Уставот); правото на основање синдикати (член 37 од Уставот); и правото на штрајк (член 38 од Уставот).

Вториот вид ограничувања на слободите и правата се определени за време на воена или вонредна состојба.

При постоење на воена или вонредна состојба Владата во согласност со Уставот и закон донесува уредби со законска сила. Овластувањето на Владата да донесува уредби со законска сила трае до завршување на воената или вонредна состојба, за што одлучува Собранието. (член 126 од Уставот)

Овие уставни одредби кореспондираат со ограничувањата на човековите слободи и права утврдени со Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи и Меѓународниот пакт за граѓански и политички права.

Член 20

Во примената на правата и слободите кои доаѓаат од принципите втемелени во оваа Рамковна Конвенција било кој припадник на национално малцинство ќе го почитува националното законодавство и правата на другите особено оние на припадниците на мнозинството или на другите национални малцинства.

Една од базичните стратешки определби и цели на Владата на Република Македонија е унапредување на меѓу етничките односи преку конзистентна имплементација на меѓународните документи чија основна цел и суштина е признавањето и почитувањето на слободите и правата на националностите. Во отстварувањето на овие определби, Република Македонија се залага за почитување на институционалните и демократски инструменти како и на европските и цивилизациски стандарди.

Во оваа смисла, суштествен елемент и основа за ефикасно остварување на слободите и правата на човекот и граѓанинот а во тие рамки и правата на националностите, претставува целосно почитување и реализирање на принципот на уставност и законитост што се изразува преку одредбата од член 51 став 2 од Уставот согласно која секој е должен да го почитува Уставот и законите.

Член 21

Ништо во оваа Рамковна конвенција нема да биде толкувано како да дава право да се презема активност или да се постапува спротивно на основните принципи на меѓународното право и посебно на суверената еднаквост, територијалниот интегритет и политичката независност на државите.

Не се познати ситуации или случаи кога оваа Рамковна конвенција била толкувана како да дава право да се презема активност или да се постапува спротивно на основните принципи на меѓународното право и посебно на суверената еднаквост, територијалниот интегритет и политичката независност на државата.

Цел на политика на РМ во врска со правата на припадниците на заедниците е унапредувањето на нивната положба. Голем дел од законските решенија одат дури и подалеку од стандардите утврдени во меѓународната легислатива.

Член 22

Ништо во оваа Рамковна конвенција нема да биде толкувано како да ги ограничува или укинува човековите права и основни слободи што се признати согласно законите на секоја Договорна страна или друга спогодба во која таа е потписничка.

Законите на Република Македонија не ги ограничуваат или укинуваат човековите права и основни слободи што се признати согласно конвенцијата или друга спогодба во која Македонија е потписничка.

Член 23

Правата и обврските што произлегуваат од принципите наведени во оваа Рамковна конвенција, во мерка во која се соодветни на Конвенцијата за заштита на правата на човекот и основните слободи и нејзините Протоколи, се подразбираат согласно со последните.

Правата и обврските утврдени во домашното законодавство се во целост компатибилни со Конвенцијата за заштита на правата на човекот и основните слободи и нејзините Протоколи.

Член 30

1. Секоја држава, во моментот на потпишувањето или во моментот на депонирањето на својот инструмент за ратификација, прифаќање, одобрување или пристапување, може да ги наведе територијата или териториите за кои ги обезбедува меѓународните односи на кои ќе се применува оваа Рамковна конвенција.

2. Секоја држава, во секој момент потоа, со изјава упатена до Генералниот секретар на Советот на Европа, може да ја прошири

примената на оваа Рамковна конвенција на секоја друга територија наведена во изјавата. Рамковната конвенција ќе стапи на сила по однос на таа територија првиот ден од месецот по истекот на период од три месеца од денот на кој Генералниот секретар ја примил изјавата.

3. Секоја изјава дадена врз основа на двата претходни става ќе може да биде повлечена, по однос на секоја територија наведена во таа изјава, со нотификација доставена до Генералниот секретар. Повлекувањето ќе стапи на сила првиот ден од месецот по истекот на период од три месеци од денот на кој Генералниот секретар ја примил нотификацијата.

Рамковната конвенција се применува на целата територија на Република Македонија.

ПРИЛОГ I

Овој прилог ги содржи најзначајните уставни и законски одредби кои се однесуваат на правата на припадниците на заедниците во Република Македонија.

1.Устав на Република Македонија (Службен весник на РМ бр.52/91, 1/92, 31/98, 91/01);

Член 8

Темелни вредности на уставниот поредок на Република Македонија се: основните слободи и права на човекот и граѓанинот признати со меѓународното право и утврдени со Уставот; слободното изразување на националната припадност и соодветна и правична застапеност на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници во органите на државната власт и другите јавни институции на сите нивоа.;владеењето на правото; поделбата на државната власт на законодавна, извршна и судска; политичкиот плурализам и слободните непосредни и демократски избори; правната заштита на сопственоста; слободата на пазарот и претприемништвото; хуманизмот, социјалната правда и солидарноста; локалната самоуправа; уредувањето и хуманизацијата на просторот и заштитата и унапредувањето на животната средина и на природата и почитувањето на општо прифатените норми на меѓународното право.

Во Република Македонија слободно е се што со Уставот и закон не е забрането.

Член 9

Граѓаните на Република Македонија се еднакви во слободите и правата независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување; имотната и општествената положба.

Граѓаните пред Уставот и законите се еднакви.

Член 19

Се гарантира слободата на вероисповеста.

Се гарантира слободно и јавно, поединечно или во заедница со други, изразување на верата.

Македонската православна црква, како и Исламската Верска заедница во Македонија, Католичка црква, Евангелско-методистичка црква, Еврејската заедница и другите верски заедници и религиозни групи се одвоени од државата и се еднакви пред закон.

Македонската православна црква, како Исламската Верска заедница во Македонија, католичка црква, Евангелско-методистичка црква, Еврејската заедница и другите верски заедници и религиозни групи се слободни во основањето на на верски училишта и на социјални и добротворни установи во постапка предвидена со закон.

Член 20

На граѓаните им се гарантира слободата на здружување заради остварување и заштита на нивните политички, економски, социјални, културни и други права и уверувања.

Граѓаните можат слободно да основаат здруженија на граѓани и политички партии, да пристапуваат кон нив и од нив да истапуваат.

Програмите и дејствувањето на здруженијата на граѓаните и политичките партии не можат да бидат насочени кон насилно уривање на уставниот поредок на Републиката и кон поттикнување или повикување на воена агресија или разгорување на национална, расна или верска омраза или нетрпеливост.

Забранети се воени или полувоени здруженија што не им припаѓаат на вооружените сили на Република Македонија.

Член 21

Граѓаните имаат право мирно да се собираат и да изразуваат јавен протест без претходно пријавување и без посебна дозвола.

Користењето на ова право може да биде ограничено само во услови на воена и вонредна состојба.

Член 44

Секој има право на образование. Образованието е достапно за секого под еднакви услови. Основното образование е задолжително и бесплатно.

Член 45

Граѓаните имаат право, под услови утврдени со закон да основаат приватни образовни установи во сите степени на образованието, освен во основното.

Член 50

Секој граѓанин може да се повика на заштита на слободите и правата утврдени со Уставот пред судовите и пред Уставниот суд на Република Македонија во постапка заснована врз начелата на приоритет и итност.

Се гарантира судска заштита на законитоста на поединечните акти на државната управа и на другите институции што вршат јавни овластувања.

Граѓанинот има право да биде запознат со човековите права и основни слободи и активно да придонесува, поединечно или заедно со други за нивно унапредување и заштита.

Амандаман IV

"Граѓаните на Република Македонија, Македонскиот народ, како и граѓаните кои живеат во нејзините граници кои се дел од албанскиот

народ, турскиот народ, влашкиот народ, српскиот народ, ромскиот народ, бошњачкиот народ и другите, преземајќи ја одговорноста за сегашноста и иднината на нивната татковина, свесни и благодарни на своите предци за жртвите и посветеноста во нивните заложби и борба за создавање самостојна и суверена држава Македонија и одговорни пред идните генерации за зачувување и развој на се што е вредно од богатото културно наследство и соживот во Македонија, еднакви во своите права и обврски кон заедничкото добро Република Македонија во согласност со традицијата на Крушевската Република и одлуките на АСНОМ и на Референдумот од 8 септември 1991 година, одлучија да ја конституираат Република Македонија како самостојна, суверена држава, со намера да се воспостави и зацврсти владеење на правото, да се гарантираат човековите права и граѓанските слободи, да се обезбеди мир и соживот, социјална правда, економска благодарност и напредок на личниот и заедничкиот живот, кпреку своите претставници во Собранието на Република Македонија, избрани на слободни и демократски избори, го донесуваат овој..."

Со точката 1 на овој амандман се заменува Преамбулата од Уставот на Република Македонија.

Амандаман V

1. На целата територија во Република Македонија и во нејзините меѓународни односи службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо.

Друг јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните, исто така, е службен јазик и неговото писмо, како што е определено со овој член.

Личните документи на граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, се издаваат на македонски јазик и неговото писмо, како и на тој јазик и неговото писмо во согласност со закон.

Кој било граѓанин кој живее во единиците на локалната самоуправа во која најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, во комуникацијата со подрачните единици на министерствата, може да употреби кој било од службените јазици и неговото писмо. Подрачните единици надлежни за тие единици на локална самоуправа одговараат на македонски јазик и неговото кирилско писмо, како и на службениот јазик и писмо што го употребува граѓанинот. Секој граѓанин во комуникација со министерствата може да употребува еден од службените јазици и неговото писмо, а министерствата одговараат на македонски јазик и неговото кирилско писмо, како и на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот.

Во органите на државната власт во Република Македонија службен јазик различен од македонскиот јазик, може да се користи во согласност со закон.

Во единиците на локалната самоуправа јазикот и писмото што го користат најмалку 20% од граѓаните е службен јазик, покрај македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. За употреба на јазиците и писмата на кои зборуваат помалку од 20% од граѓаните во единиците на локалната самоуправа, одлучуваат органите на единиците на локалната самоуправа

2. Со овој амандман се заменува член 7 од Уставот на Република Македонија.

Амандман VIII

1. Припадниците на заедниците имаат право слободно да го изразуваат, негуваат и развиваат својот идентитет и особеностите на своите заедници и да ги употребуваат симболите на својата заедница.

Републиката им ја гарантира заштитата на етничкиот, културниот, јазичниот и верскиот идентитет на сите заедници.

Припадниците на заедниците имаат право да основаат културни, уметнички, образовни институции, како и научни и други здруженија заради изразување, негување и развивање на својот идентитет.

Припадниците на заедниците имаат право на настава на својот јазик во основното и средното образование на начин утврдени со закон. Во училиштата во кои образованието се одвива на друг јазик се изучува и македонскиот јазик.

2. Со овој амандман се заменува членот 48 од Уставот на Република Македонија.

2. Закон за судовите (Службен весник на РМ бр.36/95,45/95);

Член 7

Секој има право на еднаков пристап пред судовите во заштитата на неговите права и правно заснованите интереси.

Секој има право на законито, непристрасно, чесно и во разумен рок судење.

Никому не може да му биде ограничен пристапот пред судовите поради недостиг на материјални средства.

Член 40

При изборот на судиите и судиите поротници не смее да има дискриминација во однос на полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба.

При изборот на судиите и судиите поротници без да се нарушат критериумите пропишани со закон ќе се настојува да се обезбеди соодветна застапеност на националностите во Републиката.

3. Закон за организација и работа на органите на државна управа (Службен весник на РМ бр.58/00);

Член 4

1) Органите на државната управа се должни да им обезбедат на граѓаните ефикасно и законито остварување на нивните уставни слободи и права.

2) Органите на државна управа во рамките на својата надлежност обезбедуваат ефикасно и законито остварување на со закон утврдените права и интереси на сите учесници во управната постапка.

Член 12

(1) Како самостојни органи на државна управа се основаат:

- Комисија за односи со верските заедници и религиозни групи;
- Агенција за млади и спорт;
- Агенција за иселеништво;
- Агенција за информации и
- Агенција за развој и инвестиции.

(2) Како управни организации се основаат:

- Државен архив на Република Македонија;
- Државен завод за геодетски работи и
- Државен завод за статистика.

Член 29

(1) Комисијата за односи со верските заедници и религиозните групи ги врши работите што се однесуваат на правната положба на верските заедници и религиозните групи, како и работите во врска со односите меѓу државата, верските заедници и религиозните групи.

(2) Комисијата за односи со верските заедници и религиозните групи има својство на правно лице.

5. Закон за основно образование

(Службен весник на РМ бр.44/95,24/96,35/97,82/99);

Член 3

Секој, под еднакви услови утврдени со овој закон, има право на основно образование.

Не се дозволени дискриминации засновани на пол, раса, боја на кожата, национално и социјално потекло, политичко и верско уверување, имотната и општествената положба.

6. Закон за телекомуникации

(Службен весник на РМ бр.33/96,17/98,22/98,28/00,4/02);

Член 9

Забранет е пренос и препевање на пораки со кои се повикува на насилно уривање на уставниот поредок на Република Македонија и се

поттикнува или повикува на воена агресија или се разгорува национална, расна или верска омраза или нетрпеливост.

7. Закон за извршување на санкциите (Службен весник на РМ бр. 3/97,23/99);

Член 4

(1) Правилата за извршувањето на санкциите се применуваат непристрасно.

(2) Забранета е дискриминација врз основа на расата, бојата на кожата, по-лот, јазикот, верата, политичките или други уверувања, националното или социјалното потекло, сродството, имотната и општествената положба или некој друг статус на лицето спрема кое се извршува санкцијата.

(3) Верските чувства, личното уверување и моралните норми на лицата спрема кои се извршуваат санкциите мора да се почитуваат.

8. Закон за државни службеници (Службен весник на РМ бр.59/00, /02)

Член 7

(1) За вршење на стручни, управни и други работи што се однесуваат на статусот, правата, должностите и одговорностите на државните службеници се основа Агенција за државни службеници (во натамошниот текст: Агенција).

(2) Агенцијата ги врши следниве работи:

- подготвува прописи што ги донесува Владата на Република Македонија, што се однесуваат на државните службеници;

- дава мислење за актите за организација и систематизација на органите од член 3 став (2) на овој закон;

- води централен регистар за државните службеници;

- ги предлага описите на работните места за звањата утврдени во член 6 на овој закон;

- развива политика поврзана со вработувањето, соодветна и правична застапеност, селекцијата и престанокот на вработувањето, платите и надоместоците на плати, оценувањето, класификацијата и описот на работните места и дисциплинската одговорност;

- собира и обработува податоци за вработените во органите од член 2 и 3, припадници на заедниците;

- начинот и постапката за собирање на податоците ќе се утврди со Акт на агенцијата.

- ги координира активностите што се однесуваат на стручното усовршување и обуката на државните службеници;

- води грижа за единствена примена на законите и прописите што се однесуваат на државните службеници

- го промовира ефикасното и ефективното работење на државните службеници и врши други работи утврдени со закон.

(3) Агенцијата дава препораки и им помага на органите од член 3 на овој закон во спроведувањето на колективното договарање за вработените во овие органи кои, согласно со овој закон, не се државни службеници.

Член 8

(1) Агенцијата е самостоен орган на државната управа со својство на правно лице.

(2) Со Агенцијата раководи директор кој го именува и разрешува Владата на Република Македонија.

(3) На директорот на Агенцијата Владата на Република Македонија именува и разрешува заменик.

(4) За својата работа и за работата на Агенцијата директорот и заменикот на директорот се одговорни пред Владата на Република Македонија

9. Закон за јавните собири (Службен весник на РМ бр.55/95);

Член 2

Под јавни собири, во смисла на овој закон, се сметаат собирање на отворен или затворен простор заради остварување на забавни, културни, верски, хуманитарни, социјални, политички, економски, спортски или слични интереси на граѓаните, организирани заради јавно изразување на мислење или протест.

Не се смета за јавен собир во смисла на ставот 1 на овој член: верски обреди што се одржуваат во простории наменети за верски цели; вообичаени народни свечености; погребни поворки; собирање на простори на кои е затворен слободниот пристап заради разгледување на синдикални прашања; вообичаени собирања од културно-забавен или спортски карактер кои организаторот во рамките на својата дејност, ги организира во затворени простори наменети за таа цел и вообичаени собирања, состаноци, семинари, трибини, на претставници на државни органи, организации или други правни лица во вршењето на надлежноста, односно дејноста, собирања на политички партии и слично, во затворени простори.

Заради интересите на безбедноста организаторот на јавниот собир може да го извести Министерството за внатрешни работи за одржување на јавниот собир и мерките што се преземени за неговото одржување.

Во известувањето организаторот ги наведува следниве податоци: целите на одржувањето на јавниот собир; местото и времето на

одржувањето; организаторот на јавниот собир; мерките што организаторот ги презел во врска со непречено организирање и одвивање на јавниот собир и податоците за организирање на редарската служба.

Член 4

Заради заштита на правата на граѓаните, нормалното одвивање на сообраќајот, снабдувањето на населението со лекови, храна, гориво и слични неодложни потреби, како и заради почитување на обврските од меѓународни договори, организаторот на јавниот собир е должен да го обезбеди одржувањето на редот на јавниот собир и да организира редарска служба.

Доколку организаторот побара, а Министерството за внатрешни работи определи обезбедувањето на одржувањето на редот на јавниот собир да го врши полицијата, трошоците за тоа обезбедување ги поднесува организаторот.

Организаторот е должен да го прекине одржувањето на јавниот собир, ако дојде до загрозување на животот и здравјето, безбедноста и личната сигурност на луѓето и имотот.

Во случаите од став 3 на овој член, организаторот е должен веднаш да го извести Министерството за внатрешни работи.

Член 5

Лицата кои присуствуваат на јавниот собир не смеат да носат оружје и општо опасно орудие.

Член 6

Министерството за внатрешни работи ќе го прекине одржувањето на јавен собир во случаите кога истиот е насочен кон: загрозување на животот, здравјето, безбедноста, личната сигурност и имотот на граѓаните; вршење или поттикнување на вршење кривични дела утврдени со закон и загрозување на животната средина. Министерството за внатрешни работи ќе го прекине одржувањето на јавниот собир во случај кога неговото одржување е во спротивност со меѓународните договори со кои е предвидена обврска за непречено одвивање на сообраќајот.

Член 7

Организаторот на јавниот собир е должен да ја надомести евентуалната штета што ќе настане при одржување на јавниот собир.

Член 8

Странците можат да свикуваат и одржуваат јавен собир под услови да го пријават и добијат одобрение за одржување на јавниот собир од Министерството за внатрешни работи.

9. Кривичен законик
(Служен весник на РМ бр. 37/96 и 80/99 и /01);

Член 137

-Повреда на рамноправност на граѓаните;

(1) Тој којшто врз основа на разлика на подот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба, јазикот или друго лично својство или околност, ќе му одземе или ограничи права на човекот и граѓанинот, утврдени со Уставот, закон или со ратификуван меѓународен договор или кој врз основа на овие разлики им дава на граѓаните повластици спротивни на Уставот, закон или ратификуван меѓународен договор, ќе се казни со затвор од три месеци до три години.

(2) Ако делото од став 1 го стори службено лице во вршење на службата, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

Член 155

-Спречување или смеќавање јавен собир;

(1) Тој којшто со сила, сериозна закана, измама или на друг начин ќе спречи или ќе смеќава свикување или одржување мирен јавен собир, ќе се казни со парична казна или со затвор до една година.

(2) Ако делото од став 1 го стори службено лице со злоупотреба на својата службена положба или овластување, ќе се казни со затвор од три месеци до три години.

Член 319

-Предизвикување национална, расна и верска омраза, раздор и нетрпеливост;

(1) Тој којшто со присилба, малтретирање, загрозување на сигурноста, излагање на подбив на националните, етничките или верските симболи, со оштетување туѓи предмети, со сквернавење споменици, гробови или на друг начин ќе предизвика или ќе разгори национална, расна или верска омраза, раздор или нетрпеливост, ќе се казни со затвор од една до пет години.

(2) Тој којшто делото од став 1 го врши со злоупотреба на положбата или на овластувањето или ако поради тие дела дошло до безредие и насилства спрема луѓе или до имотна штета од големи размери, ќе се казни со затвор од една до десет години.

Член 417

-Расна и друга дискриминација;

1) Тој што врз основа на разлика на раса, боја на кожа, националност или етничко потекло ги повредува основните човекови слободи и права признати од страна на меѓународната заедница ќе се казни со казна затвор во траење од 6 месеци до 5 години.

2) Тој кој што врши прогонување на организации или на поединци поради нивното залагање за рамноправност на луѓето.

3) Тој што шири идеи за супериорност на една раса над друга или пропагира расна омраза или поттикнува на расна дискриминација ќе се казни со казна затвор од шест месеци до 3 години.

10.Закон за здруженија на граѓани и фондации (Службен весник на РМ бр.31/98)

Член 2

Граѓаните слободно можат да се здружуваат во здруженија на граѓани и да основаат фондации заради остварување и заштита на економски, социјални, културни, научни, стручни, технички, хуманитарни, образовни, спортски и други права, интереси и уверувања во согласност со Уставот и законот.

Здруженијата на граѓани и фондациите се непрофитни организации.

Ако во работењето на здруженијата на граѓани и фондациите се оствари добивка, таа мора да биде употребена исклучително за поддржување и остварување на нивните цели и активности утврдени со статутот.

Член 3

Здруженијата на граѓани и фондациите не можат да вршат политички активности или да го користат својот имот и средства за остварување на цели на политичките партии.

Како политичка активност во смисла на ставот 1 на овој член се подразбира директно учество во изборната кампања или собирање на средства за изборната кампања и финансирање на политичките партии.

Член 4

Програмите и дејствувањето на здруженијата на граѓани и фондациите не можат да бидат насочени кон: насилно уривање на уставниот поредок на Републиката, поттикнување или повикување на воена агресија и разгорување на национална, расна или верска омраза или нетрпеливост.

Член 6

Здруженијата на граѓани и фондациите се правни лица.

Здруженијата на граѓани и фондациите, како и нивните сојузи и други облици на здружување или поврзување, стекнуваат својство на правно лице со денот на уписот во регистарот на здруженијата на граѓани и фондациите (во натамошниот текст: регистар).

Здруженијата на граѓани и фондациите не можат да се трансформираат во други видови на правни лица.

Член 16

Основачи на здружение на граѓани можат да бидат само полнолетни граѓани државјани на Република Македонија.

Основачи на здруженија на граѓани не можат да бидат лица на кои со правосилна судска пресуда им е одземена деловната способност.

Член 17

Здружение на граѓани можат да основаат најмалку петмина полнолетни граѓани државјани на Република Македонија.

Член 21

Член на здружение на граѓани може да биде секој граѓанин државјанин на Република Македонија, кој доброволно ќе пристапи кон здружението на начин утврден со статутот.

Странски државјани можат да се зачленуваат во здруженија на граѓани на Република Македонија ако е предвидено со стаутот.

Член 32

Фондацијата е имотна маса осамостоена како правно лице која е обезбедена од еден или повеќе основачи (донатори), заради постигнување на определени цели.

Фондацијата ги остварува целите, правата, интересите и уверувањата за кои е основана преку стекнување и управување со средства и имот.

Фондацијата може да се основа со парични средства во висина од најмалку 10.000,00 ДЕМ во денарска противвредност според средниот курс на валута утврден и објавен од Народната банка на Република Македонија на денот на поднесувањето

Член 43

Здруженијата на граѓани и фондациите се запишуваат во регистар што го води основниот суд на чие подрачје се наоѓа нивното седиште.

Регистарот на здруженијата на граѓани и фондациите е јавен.

Постапката за регистрација и престанок на здруженијата на граѓани и фондациите се води според правилата на вонпроцесната постапка.

Образецот и начинот на водењето на регистарот на здруженијата на граѓани и фондациите го пропишува министерот за правда.

Член 45

Основниот суд е должен во рок од 30 дена од денот на поднесувањето на пријавата за упис да донесе решение за упис во регистарот.

Заверен препис од решението за упис се доставува до подносителот на пријавата во рок од три дена од денот на донесувањето на решението.

Член 47

Ако судот утврди дека статутот не ги содржи елементите од членовите 20 и 37 на овој закон или ако утврди дека пријавата за упис во регистарот не е комплетна, ќе му укаже за тоа на подносителот на барањето и ќе му определи рок од 30 дена во кој е должен да постапи по укажувањето.

Доколку во определениот рок подносителот на барањето за регистрација не постапи по укажувањето, основниот суд со решение ќе го одбие барањето за упис во регистарот.

Судот нема да изврши упис во регистарот ако утврди дека целите и дејствувањето, актот за основање, статутот и програмата на здружението на граѓани и фондацијата не се во согласност со членовите 3 и 4 на овој закон.

Член 48

Против решението за одбивање на барањето за упис во регистарот од членот 47 ставови 2 и 3 на овој закон, основачот на здружението на граѓани и фондацијата има право да поднесе жалба до апелациониот суд во рок од 15 дена од приемот на решението.

Член 51

Врз основа на податоците добиени од надлежните судови за регистрација, Основниот суд Скопје I води Единствен регистар на регистрираните здруженија на граѓани и фондации во Републиката.

Член 52

Здружението на граѓани престанува: ако е донесена одлука на собранието на здружението на граѓани со двотретинско мнозинство; ако бројот на членовите на здружението на граѓани се намали под бројот определен за основање; ако Уставниот суд на Република Македонија донесе одлука дека програмата и статутот на здружението на граѓани не се во согласност со Уставот; ако се утврди дека здружението на граѓани престанало со работа и во други случаи определени со закон.

Лицето кое го застапува здружението на граѓани е должно за околностите од ставот 1 од овој член да го извести основниот суд во рок од 15 дена по нивното настанување.

Престанокот на здружението на граѓани го утврдува основниот суд со решение според правилата на вонпроцесната постапка.

Член 56

Здруженијата на граѓани и фондациите престануваат, и ако работат спротивно на одредбите од членовите 3 и 4 на овој закон и ако работењето на здруженијата на граѓани и фондациите не е во согласност со нивниот статут.

Секој може да даде иницијатива за престанок на здружението на граѓани и фондацијата ако основано се сомнева дека остварува активност од ставот 1 на овој член.

Член 57

Решение за престанок на здружението на граѓани и фондацијата од членот 56 на овој закон донесува основниот суд на чие подрачје здружението на граѓани и фондацијата има седиште.

Член 58

Постапката пред основниот суд во случаите од членовите 3 и 4 на овој закон, се покренува по предлог на основниот јавен обвинител.

Постапката пред основниот суд се води според правилата на процесната постапка доколку со одредбите на овој закон поинаку не е определено.

Расправата пред судот се одржува во присуство на подносителот на предлогот и застапникот на здружението на граѓани и фондацијата.

Постапката за престанок на здружението на граѓани и фондацијата е итна.

Член 59

Против решението на основниот суд за престанок на здружението на граѓани и фондацијата, незадоволната странка може да поднесе жалба преку основниот суд до апелациониот суд во рок од осум дена од денот на приемот на решението.

Навремената и дозволена жалба, основниот суд ја доставува до апелациониот суд во рок од три дена од денот на приемот на жалбата.

Апелациониот суд по сопствена оцена може да ги повика странките со цел да ги сослуша и да прибави дополнителни докази.

Апелациониот суд по жалбата одлучува во рок од три дена од приемот на жалбата.

Против правосилното решение дозволена е заштита на законитоста, која ја поднесува јавниот обвинител.

11. Закон за верски заедници и религиозни групи (Службен весник на РМ бр. 35/97):

Член 3

Верските заедници и религиозните групи својата дејност ја вршат во согласност со Уставот, законите и другите прописи.

Член 4

Забрането е граѓанинот на било кој начин да се принудува или попречува да стане или да биде член на верска заедница или религиозна група.

Забрането е граѓанинот да се принудува да учествува или да не учествува во верски обреди или други видови изразувања на верата.

На граѓанинот не може да му бидат ускратени правата што ги има според Уставот и закон, поради верски определби, припаѓање на верска заедница или религиозна група, вршење, односно учество во вршење на верски обреди и други видови изразување на верата.

Изразувањето на вероисповеста или припадноста на верска заедница, односно религиозна група не го ослободува граѓанинот од обврските што како граѓанин ги има според Уставот, законите и други прописи.

Член 5

Странски државјанин може, по барање на верска заедница, односно религиозна група, да извршува верски работи и верски обреди, по претходно одобрение на органот надлежен за прашањата на верските заедници и религиозните групи.

Член 6

Верските собири, верските обреди, верскиот печат, верската поука, верските училишта и други видови изразување на верата не можат да се користат за политички цели, за поттикнување на верска, национална и друга нетрпеливост и за други дејства забранети со закон.

Член 7

Верските заедници и религиозните групи можат да основаат верски училишта во постапка и под услови утврдени со овој закон.

Верските заедници, односно религиозните групи можат да основаат социјални и добротворни установи, во постапка и под услови уредени со закон.

Член 8

Верската заедница според овој закон е доброволно организирана, непрофитна заедница на верници од иста вероисповест.

За една вероисповест може да постои само една верска заедница.

Член 9

Религиозна група, според овој закон, е доброволно, непрофитно здружување на верници со исто верско убедување кои не припаѓаат на регистрирана верска заедница.

Граѓаните можат слободно и јавно да основаат религиозни групи, во согласност со овој закон.

Член 15

Верските заедници, односно религиозните групи, во рамките на своето работење во согласност со овој закон, можат да ги користат средствата за јавно информирање, и да издаваат печатени работи.

Работата и користењето на средствата за јавно информирање, издавањето на печатени работи од став 1 на овој член и публикување на реклами со верска содржина се врши во согласност со закон.

Член 16

Верските заедници, односно религиозните групи можат да прибираат доброволни прилози за верски и хуманитарни цели. Прилозите можат да се прибираат во просториите и во местата во кои се вршат верските обреди и верските работи, а надвор од нив само со одобрение на надлежниот орган за внатрешни работи.

Граѓанинот не смее да биде принудуван или спречуван да дава прилози за намените од став 1 на овој член.

Верските заедници, односно религиозните групи не можат да утврдуваат обврски на верниците за давање прилози од став 1 на овој член.

Член 18

Верски обреди и верски работи се вршат во цркви, џамии и други храмови, како и во дворови кои со нив претставуваат една целина, на гробишта и во други простории на верската заедница, односно религиозната група.

Со вршењето на верските обреди и верските работи од став 1 на овој член не може да се повредува јавниот ред и мир, како и верските чувства и другите слободи и права на граѓаните кои не се припадници на верската заедница, односно религиозната група.

Член 24

Верска поука може да се изведува само во јавни простории во кои се вршат верски обреди и верски работи.

За посетување на верска поука од страна на малолетник потребна е согласност од родител, односно старател, како и негова согласност, ако е постар од десет години.

Верска поука со ученици може да се изведува само во време кога учениците немаат настава во училиштата.

Член 25

Верските заедници и религиозните групи имаат право да основаат верски училишта во сите степени на образование, освен во основното образование, за школување на верски службеници, како и ученички домови за сместување на лицата кои се школуваат во тие установи.

Верско училиште, односно ученички дом од став 1 на овој член може да се основа по претходно добиена согласност од органот надлежен за прашањата на верските заедници и религиозните групи.

Министерството за образование и физичка култура може да врши увид во наставните програми и нивното остварување во согласност со Уставот и закон, во смисла на член 6 од овој закон.

Верската заедница, односно религиозна група е должна известувањето за основање верско училиште, со актот за целите и внатрешната организација на училиштето и наставен план и програма во согласност со одредбите на овој закон да го поднесе до органот надлежен за прашањата на верските заедници и религиозните групи најмалку три месеци пред денот определен за почеток на неговото работење.

Органот надлежен за прашањата на верските заедници и религиозните групи е должен своето мислење да го достави до верската заедница, односно религиозната група во рок од 60 дена од денот на поднесувањето на известувањето. До колку согласноста на органот надлежен за прашањата на верските заедници и религиозните групи е негативно, верската заедница, односно религиозната група има право на приговор до Владата на Република Македонија, во рок од 15 дена од добивањето на согласноста.

Верски училишта основани од верски заедници, односно од религиозни групи можат да посетуваат само лица со завршено задолжително основно образование или лица на кои во согласност со закон им престанала обврската за задолжително основно образование.

Член 26

Верските заедници, односно религиозните групи самостојно управуваат со верските училишта и ученичките домови што ги основале во согласност со овој закон.

Наставните планови и програми во верските училишта не смеат да бидат во спротивност со Уставот и закон.

Настава во верско училиште може да изведува само државјанин на Република Македонија.

Странски државјанин може да изведува настава во верско училиште само повремено, со одобрение од органот надлежен за прашањата на верските заедници и религиозните групи.

12. Закон за одбрана (Службен Весник на РМ.бр.42/01)

Член 8

По исклучок од член 7 на овј закон, регрутот кој од верски или морални убедувања (приговор на совест), не сака да служи воен рок во Армијата со оружје, може да служи воен рок во Армијата без оружје или да служи воен рок во цивилна служба.

Служењето на воениот рок во случаите од став 1 на овој член трае 14 месеци.

13. Законот за попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија, 2002 година

(Службен весник на РМ бр. /02)**Член 36**

Попишувачот е должен да ги информира лицата кои се запишуваат дека имаат право на слободно избирање на запишување на службен македонски јазик и неговото кирилско писмо или на друг службен јазик и неговото писмо што го зборуваат 20% од граѓаните во Република Македонија; на службен македонски јазик и неговото кирилско писмо и на јазикот и писмото кој исто така е службен, а го користат најмалку 20% од граѓаните во единиците на локалната самоуправа; како и на службен македонски јазик и неговото кирилско писмо и на јазикот и писмото на заедницата на која припаѓаат лицата кои се запишуваат (турски, влашки, ромски, српски).

Попишувањето се спроведува на службен македонски јазик и неговото кирилско писмо.

Во случаите каде што запишувањето се спроведува на службен јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија, образецот се пополнува на тој јазик и писмо и дополнително на македонски јазик и неговото кирилско писмо.

Во случаите каде што запишувањето се спроведува на турски, влашки, ромски и српски јазик образецот се пополнува на јазикот по избор на лицето кое се запишува и дополнително на македонски јазик и неговото кирилско писмо.

Обрасците се печатат на службен македонски јазици неговото кирилско писмо; на јазикот што го зборуваат најмалку 20 % од граѓаните во Република Македонија и на македонски јазик и неговото кирилско писмо; како и на турски, влашки, ромски и српски јазик и писмо и на македонски јазик и неговото кирилско писмо.

14. Закон за изменување и дополнување на Законот за попис на население, домаќинства и станови во Република Македонија, 2002 година
(Службен весник на РМ" бр. /02)

Член 9 став 1 точка 6

За лицата кои ќе бидат опфатени со пописот ќе се приберат податоци за етничките карактеристики: национална припадност и вероисповед.

Член 11

Лицето кое се запишува е должно да даде одговор на прашањата од член 9 на овој закон. На прашањето за изјаснување по национална припадност и вероисповед, лицето кое се запишува може од приватни причини да не се изјасни.

15. Закон за дополнување на Законот за објавување на законите и другите прописи во "Службен весник на Република Македонија"

(Службен весник на РМ бр./02)

Член 8 став 2

Законите се објавуваат и на друг службен јазик и писмо што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните кои припаѓаат на заедниците во Република Македонија.

Прилог II

1. Компоненти на демографскиот развој

Основни компоненти на демографскиот развој во секое општество се: наталитетот, морталитетот и миграциите (како внатрешните, така и надворешните). Нивното заемно дејство е до тој степен комплексно што во суштина влијае врз бројот на населението, неговата полова и старосна структура и територијалната разместеност, а со тоа и посредно врз општествено-економските текови во државата.

Демографската транзиција во Република Македонија различно се одразува врз одделни компоненти од демографскиот развој. Имено, иако на полето на морталитетот постои тенденција кон изедначување на неговото ниво, разликите се големи и евидентни на полето на фертилитетот. Ова уште повеќе се усложнува со вклучувањето на белегот национална припадност, како и територијалната разместеност на припадниците на одделните заедници.

1.2 Наталитет, фертилитет и репродукција на населението

Може да се констатира дека на полето на наталитетот, во процесот на демографската транзиција се издиференцираа два модела на репродукција на населението. Едниот модел е со ниски стапки на фертилитет кој веќе не овозможува проста репродукција на населението, а другиот модел е со високи стапки кој обезбедува репродукција на поширока основа. Првиот модел е карактеристичен за Македонците, како и за Србите и Власите, а вториот е карактеристичен за Албанците, Турците и Ромите.

T-1: Стапки на наталитет, морталитет и природен прираст

	1953			1961			1971			1981			1991			1994		
	Жи-во-ро-де-ни	Ум-ре-ни	Пр-и-ро-ден-при-рас-т	Жи-во-ро-де-ни	Ум-ре-ни	Пр-и-ро-ден-при-рас-т	Жи-во-ро-де-ни	Ум-ре-ни	Пр-и-ро-ден-при-рас-т	Жи-во-ро-де-ни	Ум-ре-ни	Пр-и-ро-ден-при-рас-т	Жи-во-ро-де-ни	Ум-ре-ни	Пр-и-ро-ден-при-рас-т	Жи-во-ро-де-ни	Ум-ре-ни	Пр-и-ро-ден-при-рас-т
Вкупно	38.1	14.8	23.3	30.0	9.3	20.7	23.0	7.6	15.5	20.7	7.0	13.7	17.1	7.3	9.9	17.2	8.1	9.1
Македонци	34.8	12.2	22.6	24.2	7.7	16.5	18.1	6.8	11.3	17.4	7.1	10.3	13.6	8.1	5.5	12.9	8.9	4.0
Албанци	57.2	28.6	28.6	47.8	15.9	31.9	39.6	11.2	28.3	29.5	7.3	22.2	26.7	5.6	21.1	27.2	5.6	21.6
Турци	36.7	15.5	21.1	38.8	12.4	26.4	26.7	7.0	19.7	27.0	6.4	20.6	23.5	5.8	17.6	20.7	5.7	15.0
Роми	61.1	14.9	46.3	45.1	11.2	33.9	39.2	8.6	30.7	28.5	7.3	21.2	31.5	7.5	24.0
Срби	40.5	9.5	31.0	39.7	7.6	31.5	24.0	6.9	17.1	15.1	6.8	8.3	9.9	8.4	1.5	10.0	8.8	1.2
Остан.ати	36.0	15.0	21.0	43.7	8.8	34.9	23.8	3.8	19.9	18.7	3.7	15.0	15.2	4.0	11.2	29.3	14.0	15.3

Наталитетот во Република Македонија е во постојано опаѓање од 1948 година. На илјада жители, бројот на живородените е намален од 40.7 во 1948 година, на 14.8 во 1997 година, додека бројот на умрени е намален од 14.4 во 1948 на 8.3 умрени на илјада жители во 1997 година. Во Табела 1 се прикажани стапките на наталитет, морталитет и природен прираст на илјада жители, според националната припадност,

кои всушност го одразуваат постоењето на двата модела на репродукција. Додека во 1994 година бројот на живородените деца на илјада жители се сведе на 12.9 кај Македонците, а кај Србите на 10.0, кај Албанците тој изнесуваше 27.2, кај Турците 20.7, а кај Ромите 31.5. Природниот прираст покажува уште поголеми разлики. Во истата година, кај Македонците, природниот прираст на илјада жители изнесуваше 4.0, кај Србите 1.2, додека кај Албанците 21.6, кај Турците 15.0 и кај Ромите 24.0.

Намалувањето на наталитетот кај првиот модел на репродукција, прикажан преку природниот прираст, може најдобро да се согледа преку структурата на природниот прираст според националната припадност.

T-2: Структура на природниот прираст според националната припадност

	Вкупно	Македонци	Албанци	Турци	Роми	Власи	Срби	Останати
1970	100	52.2	30.3	8.4	3.1	6.0
1975	100	50.9	30.3	8.3	3.7	6.7
1980	100	51.2	31.9	7.0	4.6	-0.0	1.8	3.5
1985	100	47.3	35.0	5.9	6.1	-0.1	1.1	4.6
1990	100	38.9	43.0	7.1	6.5	-0.1	0.1	4.4
1995	100	24.7	56.9	7.1	7.9	-0.1	-0.8	4.3
2000	100	11.0	67.3	6.7	11.9	-0.2	-1.6	4.9

Според податоците во Табела 2, може да се заклучи дека во структурата на природниот прираст во последните две-три децении, учеството на Македонците е намалено за дури 5 пати, додека кај Албанците, учеството во природниот прираст е повеќе од два пати зголемено.

Зголемено учество се забележува и кај Ромите, додека кај Власите и Србите веќе постои негативен природен прираст.

Трендот на опаѓање на наталитетот во земјата како целина е карактеристичен и за повеќето општини. Повисоки стапки на наталитет во 1997 година се забележани во општините Арачиново (26.1 живородени на илјада жители), Желино (23.4), Житоше (26.0), Липково (26.2), Неготино Полошко (25.6), Студеничани (25.1), Центар Жупа (25.9) и Шипковица (25.0). Овие општини (со исклучок на Центар Жупа) се карактеризираат со големо учество на албанското население, и тие учествуваат со значително поголем број на живородени во вкупно живородените деца.

Општини со најниски стапки на наталитет (под 8 живородени на илјада жители) се општините: Бач, Белчишта, Витолиште, Извор, Конопиште, Могила, Новаци, Сопотница и Старавина.

T-3: Структура на живородени деца според националната припадност на мајката

	Вкупно	Македонци	Албанци	Турци	Роми	Власи	Срби	Останати
1970	100	55.1	29.0	7.8	2.9	0.1	3.1	2.0
1975	100	55.6	28.0	7.3	3.4	0.1	2.4	3.2
1980	100	56.8	28.0	6.2	4.0	0.1	2.0	3.0
1985	100	55.6	29.2	4.9	4.8	0.0	1.5	3.9
1990	100	52.5	32.3	5.4	4.9	0.0	1.1	3.7
1995	100	49.3	36.1	4.8	5.0	0.1	1.0	3.7
1996	100	48.8	36.3	4.4	5.2	0.1	1.0	4.2

1997	100	48.5	35.6	5.1	5.7	0.1	0.8	4.2
1998	100	47.9	36.4	4.7	5.6	0.1	0.9	4.4
1999	100	48.7	36.0	4.8	5.8	0.1	0.7	3.8
2000	100	48.4	36.7	4.3	6.3	0.1	0.6	3.6

Од погоре наведеното може да се заклучи дека иако наталитетот опаѓа во целина, сепак тоа опаѓање е најбрзо кај македонското, влашкото, српското и турското население. Структурата на живородените (Табела 3) според националната припадност на мајката, укажува дека бројот на живородените деца од мајки Македонки во вкупниот број на родени се намалува, при што од 55.1% во 1970 е намален на 48.4% во 2000 година.

Во истиот временски период доаѓа до зголемување на учеството на живородените деца од мајки Албанки (од 29.0% во 1970 на 36.7% во 2000 година), и од мајки Ромки (од 2.9% во 1970 на 6.3% во 2000 година).

1.3 Морталитет на населението

Додека наталитетот на населението во Република Македонија започна да се намалува од 1948 година, неговиот морталитет опаѓаше уште пред Втората светска војна. Општата стапка на морталитет (умрени на илјада жители), се намалуваше се до почетокот на осумдесеттите години, а потоа започна да се зголемува, како резултат на започнатиот процес на стареење на населението. Така, општата стапка на морталитет од 14.8% во 1953, се намали на 7.2% во 1980 година, за потоа да почне повторно да расте и во 1997 година таа изнесуваше 8.3%.

Присутноста на двата модела на репродукција на населението во земјата предизвика постоење на значајни разлики во нивото и динамиката на морталитетот според националната припадност. Од Табела 1 се гледа дека општата стапка на морталитет кај македонското население се намалува се до седумдесеттите години, а потоа повторно се зголемува поради зголеменото учество на постари лица од македонска националност во вкупното население. Слична е и состојбата кај населението од српска националност.

Стапките на морталитет кај албанското, турското и ромското население постојано се намалуваат, со оглед на фактот што демографската транзиција кај нив започна подоцна отколку кај македонското население.

Додека општата стапка на морталитет кај Македонците во 1953 г. беше повеќе од два пати пониска отколку кај Албанците и маркантно пониска отколку кај Турците и Ромите, во 1994 година состојбата е спротивна и стапката стана значително повисока од стапките на овие три националности.

Високиот наталитет и ниските стапки на морталитет кај населението од овие три националности влијаат врз одржувањето на високиот природен прираст кај нив.

1.4 Структура на умрените според возраста и националната припадност

Податоците во Табела 4 го покажуваат учеството на умрените лица според националната припадност во вкупно умрените лица. Овие податоци укажуваат на неповолната структура за македонското население, чиј процент во вкупниот број на умрени лица константно се

зголемува. Благ пораст на учеството во вкупно умрените лица се забележува и кај српското население, додека кај албанското, турското и ромското население учеството на умрените лица од овие националности во вкупно умрените лица, постојано се намалува.

Тргувајќи од апсолутните показатели, смртноста кај Македонците во 1995 во однос на 1970 година е зголемена за 57.6%, а кај Албанците за истиот период е намалена за 20.2%.

T-4: Структура на умрените според националната припадност

	Вкупно	Македонци	Албанци	Турци	Роми	Власи	Срби	Останати
1970	100	60.9	26.3	6.5	2.5	-	2.5	1.3
1975	100	65.6	22.9	5.2	2.7	0.2	2.1	1.2
1980	100	67.5	20.4	4.7	2.7	0.2	2.4	2.2
1985	100	69.6	19.5	3.3	2.6	0.1	2.1	2.8
1990	100	71.7	17.0	3.0	2.8	0.2	2.6	2.7
1995	100	73.1	16.0	2.5	2.2	0.3	2.8	3.1
1996	100	74.2	15.7	2.6	2.4	0.3	2.6	2.2
1997	100	48.5	35.6	5.1	5.7	0.1	0.8	4.2
1998	100	47.9	36.4	4.7	5.6	0.1	0.9	4.4
1999	100	48.7	36.0	4.8	5.8	0.1	0.7	3.8
2000	100	74.5	15.3	2.6	2.4	0.2	2.3	2.7

Следењето на смртноста според возраста и тоа комбинирано со националната припадност, ни дава само уште една потврда за претходните констатации за старосната структура на населението.

T-5: Структура на умрените според возраста и националната припадност

		Вкупно	0	1-4	5-9	10-14	15-24	25-44	45-64	65-74	75-84	85+
Македонци	1975	100	10.4	1.1	0.8	0.4	1.8	5.6	20.2	24.9	20.4	14.5
	1980	100	8.2	1.0	0.3	0.3	1.5	5.3	18.1	26.2	26.0	13.1
	1985	100	5.4	0.7	0.3	0.2	1.1	5.0	22.7	23.4	29.3	11.8
	1990	100	3.5	0.4	0.3	0.2	1.1	5.6	22.8	21.8	31.8	12.5
	1995	100	2.1	0.2	0.2	0.2	0.8	4.6	21.9	27.9	28.7	13.3
	2000	100	1.1	0.2	0.1	0.2	0.8	4.0	20.9	28.7	30.1	13.9
Албанци	1975	100	43.7	6.1	1.2	0.4	1.8	5.7	11.3	13.1	9.5	7.1
	1980	100	36.7	3.8	1.4	0.7	1.6	3.8	13.2	15.9	14.1	8.7
	1985	100	29.7	3.3	0.7	0.5	1.8	5.2	14.8	16.3	19.0	8.8
	1990	100	21.9	2.4	0.7	0.7	1.7	5.4	21.0	15.3	21.0	9.7
	1995	100	13.0	1.6	0.5	0.5	1.7	5.9	21.4	22.1	20.5	12.8
	2000	100	4.4	0.7	0.6	0.4	2.1	5.2	20.9	30.0	23.5	12.2
Турци	1975	100	36.9	2.0	0.9	0.3	0.9	4.7	14.8	16.7	12.4	10.4
	1980	100	26.9	2.2	0.2	0.2	2.7	4.3	17.4	23.3	13.8	9.0
	1985	100	18.8	2.1	0.4	0.9	2.3	5.8	21.7	17.5	21.7	8.7
	1990	100	12.5	0.5	0.5	1.1	1.1	6.1	26.4	21.1	21.1	9.5
	1995	100	7.0	1.2	0.2	0.2	1.2	7.0	25.3	26.5	21.9	9.4
	2000	100	2.7	0.2	-	-	2.2	4.2	23.4	30.3	26.5	10.5
Роми	1975	100	44.6	3.8	0.3	0.9	1.4	6.4	15.4	13.3	8.1	5.8
	1980	100	36.2	1.6	0.5	0.8	2.2	7.0	24.9	13.2	9.7	3.8
	1985	100	27.4	2.4	1.6	1.3	2.9	6.8	31.1	15.8	8.7	2.1
	1990	100	21.8	1.2	1.5	0.7	3.0	7.2	27.0	19.8	14.6	3.2
	1995	100	8.9	0.8	-	-	2.8	9.8	35.8	27.1	11.7	3.1
	2000	100	7.6	1.2	0.5	-	1.9	10.7	33.9	29.8	11.5	2.9
Останати	1975	100	12.2	2.4	0.7	0.4	3.3	8.9	19.2	19.6	20.7	12.5
	1980	100	14.5	1.4	0.6	0.5	1.9	8.0	21.4	20.5	20.5	10.8
	1985	100	14.9	0.6	1.0	0.7	1.5	7.1	28.0	18.9	19.1	8.2
	1990	100	8.4	1.2	0.5	0.1	1.0	5.7	30.8	19.2	22.0	11.0
	1995	100	7.3	0.8	0.4	0.4	1.4	4.1	26.5	27.3	20.8	10.9

2000	100	5.2	0.7	-	0.3	0.9	3.5	24.2	30.8	24.4	10.0
------	-----	-----	-----	---	-----	-----	-----	------	------	------	------

Имено, во Табела 5 е прикажана структурата на секоја старосна група во вкупно умрените лица со одредена национална припадност. Податоците покажуваат дека релативното учество на секоја старосна група од година во година се намалува. Меѓутоа, она што е карактеристично е релативно големото учество на младата популација во вкупно умрените лица и тоа кај албанското, турското и ромското население, а мало учество на поголемите старосни групи. Кај македонското население состојбата е обратна, т.е. учеството на помалите старосни групи во вкупно умрените е мало, а кај поголемите старосни групи тоа е многу големо.

Со ова всушност се потврдува и постоечката старосна структура на населението, т.е. големо учество на младото албанско население во вкупното и постоење на старо население кај македонската популација.

Значајна карактеристика кај смртноста е намалувањето на смртноста на доенчињата и на децата до четиригодишна возраст. Додека во 1953 година умираше секое седмо живородено дете во текот на првата година од својот живот, во 2000 година умираше секое 85-то доенче.

Смртноста на доенчињата следена преку показателот умрени доенчиња на илјада живородени (Табела 6) исто така покажува значајно намалување на смртноста кај доенчињата.

Т- 6: Умрени доенчиња на илјада живородени

	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1997	1998	1999	2000
Умрени доенчиња на илјада живородени	114.6	105.8	88.0	65.1	54.2	43.4	31.6	15.7	16.3	14.9	11.8

Условите кои доведуваат до смртност кај доенчињата повеќе се присутни кај сиромашните отколку кај побогатите, повеќе во селските средини отколку во градовите, а од аспект на националната припадност (Табела 7), смртноста на доенчињата е повисока кај Албанците, Турците и Ромите. Така, при вкупна стапката од 11.8 во 2000 година, стапката на умрени доенчиња на илјада живородени кај Македонците изнесува 9.9, кај Албанците 10.8, кај Турците 9.5 и 16.8 кај Ромите.

Т-7: Умрени доенчиња на илјада живородени според националната припадност

	1980	1985	1990	1995	2000
Вкупно	54.2	43.4	31.6	22.7	11.8
Македон.	33.2	25.3	19.6	16.0	9.9
Албан.	90.8	73.8	47.7	29.3	10.8
Турци	65.0	46.0	28.8	18.9	9.5
Роми	84.3	55.9	50.3	19.8	16.8
Власи	-	-	-	30.3	58.8
Срби	36.8	28.3	24.8	9.1	16.2
Остан.	61.8	46.3	32.9	32.8	11.9
Непозн.	72.3	428.6	212.5	183.6	476.9

Имајќи го предвид нивото на морталитет на доенчињата во развиените земји во светот, може да се заклучи дека постојат уште

значајни можности за намалување на морталитетот на доенчињата во Република Македонија.

Прилог III

ПО ДЕЈНОСТИ ВО КУЛТУРАТА

Ликовно творештво и галериска дејност

ПРЕГЛЕД НА ПРОЕКТИ И ПРОГРАМСКИ АКТИВНОСТИ ФИНАНСИРАНИ ВО 2002 ГОДИНА СО КОИ СЕ ОСТВАРУВА ПРАВОТО НА ПРИПАДНИЦИТЕ НА ЗАЕДНИЦИТЕ ДА ЈА НЕГУВААТ, ЗАЧУВААТ И РАЗВИВААТ НИВНАТА КУЛТУРА

1.	М.С.У-Скопје -Ганзафер Бајрам-изложба на мозаици и воркшоп	120.000 ⁹
2.	З.З.С.К. Музеј-Штип -Фехим Хусковиќ-самостојна изложба на дела	35.000
3.	Д.К."Браќа Миладиновци"-Струга -Лога Едип- самостојна изложба на дела	15.000
4.	Д.К."Иљо Антески -Смок"-Тетово -Нехад Беќири-самостојна изложба на дела	15.000
5.	Д.К."Кочо Рацин"-Скопје -"Видовденска изложба"-од етникумот на малцинствата	10.000
6.	Р.У."Јоска Свештарот"-Струмица -Фехим Хусковиќ-самостојна изложба на дела	5.000
7.	Општествен дом Дебар -Самостојна изложба на Арта Каба	10.000
8.	Позначајни групни изложби -"Зимски салон"-ДЛУМ -Ревиијална годишна изложба-ДЛУМ -"Цртеж"-ДЛУМ -"Графика"-ДЛУМ -"Портрет-автопортрет" -6-ти мајски салон-ДЛУТетово -Заеднички проекти на групи уметници	

⁹ Сите износи се дадени во денари.

**ПРЕГЛЕД НА ПРОЕКТИ И ПРОГРАМСКИ АКТИВНОСТИ
ФИНАНСИРАНИ ВО 2001 ГОДИНА СО КОИ СЕ ОСТВАРУВА ПРАВОТО
НА ПРИПАДНИЦИТЕ НА ЗАЕДНИЦИТЕ ДА ЈА НЕГУВААТ, ЗАЧУВААТ И
РАЗВИВААТ НИВНАТА КУЛТУРА**

1. **К.И.Ц-Скопје**
-Луан Зенку- самостојна изложба на дела во К.И.Ц
20.000
-Луан Зенку-самостојна изложба на дела во Тетово
10.000
и Куманово
2. **Д.К."Иљо Антевски-Смок"**
-Мифтар Мемети- самостојна изложба на дела 10.000
-Љумљизе Лека- самостојна изложба на дела
10.000
3. **Општествен дом Дебар**
-Брелинда Борова- самостојна изложба на дела 18.000
-Изложба на сликари албанци од Дебар 10.000
-Сабит Бошку-самостојна изложба на дела 10.000
4. **Р.У."Јоска Свештарот"-Струмица**
-Зенку Мели- самостојна изложба на дела 22.000
5. **Позначајни групни изложби**
-"Зимски салон"-ДЛУМ
-Ревизијална годишна изложба-ДЛУМ
-"Цртеж"-ДЛУМ
-"Графика"-ДЛУМ
-"Портрет-автопортрет
-5-ти мајски салон-ДЛУТетово
-Заеднички проекти на групи уметници

МУЗЕЈСКА ДЕЈНОСТ

**ПРЕГЛЕД НА НАЦИОНАЛНИ УСТАНОВИ ВО КОИ Е ЗАСТАПЕНО
ПРЕЗЕНТИРАЊЕТО НА КУЛТУРАТА НА ЗАЕДНИЦИТЕ**

1.МУЗЕЈ НА МАКЕДОНИЈА

-Во постојаната етнолошка поставка во Музејот на Македонија е застапен музејски материјал кој ја презентира материјалната и духовната култура на сите заедници во Р. Македонија (носи, накит, покуќнина, алатки, обичаи)

-Во историската поставка за илинденското востание и НОВ-1941-1945, застапени се документи и фотографии за учеството на власите, турците, албанците и другите националности во нив (борци и народни херои од сите заедници).

-Во музејот се чуваат збирки на старо оружје изработено од албанци и турци, на стари книги и ракописи од Отоманскиот период, а

издадени се и насловите "Исламската уметност на бакарните садови", "Дервишкиот ред во Македонија" и др

2. МУЗЕЈ НА ГРАД СКОПЈЕ

Во текот на изминатите години, МГС ги организира следните изложби преку кои се презентира културата на заедниците или се примери на активности за меѓу културен дијалог

- Генезата на еврејската заедница во Македонија
 - Евреите од Македонија во концентрациониот логор Треблинка- Полска
 - За мир и меѓуетничко сожителство на Балканот-
 - Уметници и бегалци
 - Ние сме еден свет
 - Денови на ромска култура
- Во 2002 год. е предвидена изложбата "Калиграфијата -танц на уметноста".(ќе бидат презентирани графички прикази на сегменти од калиграфски натписи од османлиски објекти од 15- 16 век

3. ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ НА КУЛТУРАТА, МУЗЕЈ, БИТОЛА

- Единствен спомен музеј на Балканот на основачот на модерна Турција-Кемал Ататурк-во него редовно се промовираат изданија, се приредуваат литературни читања и изложби .
- Мал музеј со историска поставка за битолските Евреи (-покрај еврејските гробишта)

4. ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ НА КУЛТУРАТА, МУЗЕЈ, ОХРИД

Во историската поставка за илинденскиот период во куќата на Х.Узунов презентирани се документи, фотографии и оружје од времето на младотурската револуција, како и списоци на Власите учесници во Илинденското востание.

Во музејот се чува етнолошки материјал од заедниците и стари муслимански надгробни плочи.

ПРЕГЛЕД НА НАЦИОНАЛНИ УСТАНОВИ ШТО ЦЕЛОСНО СЕ ФИНАНСИРАНИ ОД МИНИСТЕРСТВОТО ЗА КУЛТУРА ВО 2001 ГОДИНА **- М У З И К А**

А/ ЦЕЛОСНО ФИНАНСИРАЊЕ

1. Дом на култура "Шота" с.Неготино

Полошко	
-работа на КУД"Сами Зендели"	40.000
-материјални трошоци	20.000
ВКУПНО:	100.000

**Б/ ДЕЛУМНО ЗАСТАПЕНО СОЗДАВАЊЕ,
ПРЕЗЕНТИРАЊЕ ИЛИ ЗАШТИТА НА КУЛТУРАТА НА ЗАЕДНИЦИТЕ**

1. Општествен дом "Скопје"-Дебар

- работа на детската пеачка секција на албански јазик	50.000
- одбележување на јубилеј на Домот	300.000
ВКУПНО:	350.000

2. Дом на култура "Иљо Антески- Смок"-Тетово

- работа на Младински мешан хор (албански)	50.000
- работа на женски хор (албански)	50.000
- учество на Мешаниот младински хор (албански) на Интернационален хорски фестивал "Јоханес Брамс" во Ведбеверг Им Вернигероде, Германија	400.000
ВКУПНО:	500.000

СЕ ВКУПНО; 950.000

**ПРЕГЛЕД НА ПРОГРАМИ/ПРОЕКТИ НА ЗАЕДНИЦИТЕ ФИНАНСИРАНИ
ОД МИНИСТЕРСТВОТО ЗА КУЛТУРА ВО 2001 ГОДИНА
- М У З И К А**

ДРУГИ КОРИСНИЦИ

1. Услужно трговско друштво "Блета Бујар" до оел-Тетово

- Фестивал на детски песни на албански јазик "Блетезат"	150.000
---	---------

2. Сојуз на албанските културно уметнички друштва во Македонија - Скопје

- Републички традиционален фестивал на изворен фолклор "Шара пее"	200.000
---	---------

3. Фестивал на народни песни и ора "Кенге Јехо" (Ечи песна)-Струга

- Фестивал "Кенге Јехо" (Ечи песна)	150.000
-------------------------------------	---------

4. Сојуз на македонците со исламска религија - Скопје

- фестивал "Распеана Река"	100.000
----------------------------	---------

5. Културен центар на Бошњаците во Република Македонија-Скопје

- одбележување на петгодишен јубилеј	30.000
--------------------------------------	--------

6. Фестивал "Нота -Фест" - Скопје

- Фестивал "Нота-Фест 2001"	150.000
-----------------------------	---------

7. Фестивал на пролетни веселби

"Хид-Бах Шен Фест"с.Чалакли-Валандово -Фестивал"Хид-Бах Шен Фест-2001"	300.000
8.Сојуз на албанските КУД-ови на Македонија - Скопје - реализација на програмски активности	30.000
9.АНПИ"Емин Дураку"-Скопје - работа на фолклорниот ансамбл	80.000
10.КУД"Ибе Паликуќа" - Скопје - работа на КУД-от -учество на Фестивалот"Искеле" во Искеле - Северен Кипар	50.000 150.000
11.КУД"Целадин Зеќири" - Тетово - работа на КУД-от	80.000
12.КУД"Јени Јол" - Скопје - работа на КУД-от	50.000
13.КУД"Дрита"с.Боговиње-Боговиње - работа на КУД-от	40.000
14.КУД"Хаки Стермили" - Дебар - работа на КУД-от	60.000
15.КУД"Беса" - Гостивар - работа на КУД-от	80.000
16.КУД"Сабедин Бајрами" - Тетово - работа на КУД-от	40.000
17.КУД"Југохром" - Тетово - работа КУД-от - учество на меѓународна смотра на народни игри во Бургас, Бугарија	30.000 45.000
ВКУПНО:	75.000
18.КУД"Буремит е шарит" - Тетово - работа на КУД-от	30.000
19. КУД"Бахар"с.Чалакли-Валандово -учество на меѓународен детски фестивал во Румели, Турција	100.000
20. Арификмет Цемаили - Тетово - стипендија за постдипломски студии на Нов Бугарски универзитет - отсек хорско диригирање во Софија,Бугарија	65.657
21. Музичка куќа"Прима"АДЕМ ДООЕЛ- Скопје	

- детски фестивал "Виножито"	100.000	
22. Мерсиha Шукри - Скопје		
- постдипломски студии по харфа во Белград, CP Југославија	50.500	
23. Републичка организација за заштита на правата на Ромите - Скопје		
- реализација на програмата на Светскиот ден на Ромите	36.000	
СЕ ВКУПНО;		2.197.157

**ПРЕГЛЕД НА ДРУГИ ПРОЕКТИ И ПРОГРАМИ ФИНАНСИРАНИ ОД
МИНИСТЕРСТВОТО ЗА КУЛТУРА ВО 2002 ГОДИНА НА
ПРИПАДНИЦИТЕ НА ЗАЕДНИЦИТЕ
МУЗИКА**

**А/НАЦИОНАЛНИ УСТАНОВИ ШТО ЦЕЛОСНО СЕ ФИНАНСИРААТ ОД
МИНИСТЕРСТВОТО**

ПРОГРАМИ/ПРОЕКТИ НА МАЛЦИНСТВАТА

1. Дом на култура "Шота" с.Неготино-Полошко	
- работа на КУД "Сами Зендели"	40.000
2. Општествен дом "Скопје" - Дебар	
- кабаре претстава за деца "Ех, тие детски сни"	100.000
3. Дом на култура "Иљо Антески-Смок" - Тетово	
- работа на мешан младински хор (албански)	80.000
- учество на машки младински хор на Интернационален хорски фестивал во Градо, Италија	250.000
ВКУПНО:	330.000
СЕ ВКУПНО:	470.000

Б/ПРОЕКТИ И ПРОГРАМИ ОД ВОЊБУЏЕТСКИ КОРИСНИЦИ

1. Фестивал Пролетни веселби "Хид-Бах Шен Фест" с.Чалакли- Валандово	
- меѓународен фестивал Пролетни веселби "Хид-Бах Шен Фест 2002"	150.000
2. Фестивал на народни песни и ора "Кенге Јехо" (Ечи песна)-Струга	
- фестивал "Кенге Јехо 2002"	150.000
3. Друштво на култура и уметност "АРТ - КУЛ" - Крушево	
- издавање на ЦД на изворни влашки песни	50.000
4. Ансамбл на ромски народни песни и игри "Пралипе" - Скопје	
- работа на КУД-от	50.000
5. КУД "Јени Хајат" - Радовиш	
- работа на КУД-от	50.000

6. КУД"Целадин Зекири" - Тетово	
- работа на КУД-от	60.000
7. КУД"Јени Јол" - Скопје	
- работа на КУД-от	80.000
8. КУД"Дрита" Боговиње - Тетово	
- работа на КУД-от	50.000
9. КУД"Ибе Паликуќа" - Скопје	
- работа на КУД-от	80.000
- учество на меѓународен детски фестивал во Измир, Турција	120.000
ВКУПНО:	200.000
10.КУД"Бахар"с.Чалакли -Валандово	
- работа на КУД-от	50.000
- учество на меѓународен детски фестивал во Истанбул, Турција	120.000
ВКУПНО:	170.000
11. Културен центар на Бошњаците во РМ - Скопје	
- работа на фолклорниот ансамбл "Бехар"	40.000
12. Македонско-хрватско друштво-Битола	
- реализација на програмки активности	50.000
13. КУД"Шпреса"с.Велешта - Струга	
- одбележување на јубилеј	100.000
СЕ ВКУПНО:	1.200.000

Литература, издавачка и библиотечна дејност

а) Преглед на национални установи кои целосно се финансираат од Министерството за култура и во кои делумно е застапено презентирањето и заштитата на културата на заедниците:

1. Народна и универзитетска библиотека "Климент Охридски" - Скопје
 - (застапени книги, списанија, разни документи, дробен печат, музикалии, картографски и други материјали на албански, српски, турски, ромски и влашки).
2. Градска библиотека "Браќа Миладиновци"-Скопје
 - (основниот библиотечен фонд е на македонски јазик но застапени се книги и списанија на албански, српски, турски, ромски и други).
3. Матична библиотека "Кочо Рацин" - Тетово
 - (освен книги на македонски јазик застапени се книги и списанија на албански, српски, турски, ромски и други).
4. Народна и матична библиотека "Вук Караџиќ"-Гостивар
 - (книги и списанија на македонски, албански, српски и турски јазик)
5. Матична библиотека "Кочо Рацин" - Кичево
 - (книги и списанија на македонски, албански, српски и турски јазик)
6. Народна и матична библиотека "Димитар и Константин Миладиновци" - Струга
 - (книги и списанија на македонски, албански, српски и турски јазик)
7. Градска библиотека "Тане Георгиевски" - Куманово
 - (книги и списанија на македонски, албански и српски јазик)

ПРЕГЛЕД
на проекти и програмски активности финансирани
во периодот 1999-2002 години

1. Публикации на албански јазик
1999 г.

Белетристика и монографии:

- **Кимете и Аднан Агаи, АЛБАНСКО МАКЕДОНСКИ РЕЧНИК**
- **Мирко Гаши, КУКНА ЗМИЈА**
- **Херман Хесе, СТЕПСКИОТ ВОЛК**
- **Салајдин Салиу, ПРВА НОЌ НА ОСВОЈУВАЊЕ**
- **Адем Абдулаху, БОЛНА УБАВИНА**
- **Ресул Шабани, СЕДУМ ДРАМИ**
- **Вехим Винца, ЈУЖНИТЕ БРАНОВИ**
- **Мимоза Велиу, ПРОЛЕНТА ЕСЕН**
- **Шазем Мехмети, РЕКИ КОИ ЛЕТААТ**
- **Пунторие Муча-Зиба, АВАНТУРИТЕ НА ПРИНЦОТ**
- **Неџати Зекирија, ОРХАН**
- **Лазгуш Порадеци, ПРИЈАТЕЛКА**
- **Каролина Илика, ПОЕЗИЈА**
- **Али Алиу, КНИЖЕВНИ РЕФЛЕКСИ**
- **Нермине Влора Фалатски, ГЕНЕЗА НА АЛБАНСКИОТ ЈАЗИК**
- **Илир Ајдини, ЕНОВИТЕ ИДАТ СКРИШУМ**
- **Вегим Винца, ЛИРИКА ОД БАЛТИЧКИТЕ ЗЕМЈИ**
- **Браќа Грим, БАЈКИ**
- **Сервантес, ДОН КИХОТ**
- **Ла Фонтен, ИЗБРАНИ БАЈКИ**
- **Франц Кавка, ПРОЦЕС**
- **Алфред Учи, ШЕКСПИР ВО АЛБАНСКИОТ СВЕТ**

Периодични публикации (списанија):

- **книжевно списание "СТИЛИ" - Скопје**
- **списание "ЈЕХОНА" - Скопје**
- **списание "ДОРУНТИНА" - Куманово**
- **списание "ВЛЕРА" - Тетово**
- **списание "БРЕЗИ" - Тетово**
- **списание "АЛБА" - Тетово**
- **детско списание "УЧЕНИК" - Тетово**
- **детско списание "ИСКРА" - Тетово**
- **студентско списание "РЕЗИЈА" - Скопје**

Книжевни манифестации и други активности:

- **Програмски активности на "Друштвото на писателите албанци од Македонија" - Скопје**
- **"СРЕДБИ ПОД ДАБ" - Скопје**

2000 год.

Белетристика и монографии:

- **Хаки Имери и Зихни Османи, МАКЕДОНСКО-АЛБАНСКИ РЕЧНИК**
- **Мерлинда Крифца, ПОЕЗИЈАТА НА ПОРАДЕЦИ**
- **Зијадин Исмаили, МУЗИКАТА НИЗ ВЕКОВИТЕ**
- **Ферук Мурта, РАСКАЗИ**
- **Кристо Флоки, КОМЕДИИ**

- Равиндрана Тагоре, БУРА ВО ГАНГ
- Рифат Кукај, НАЈГОЛЕМОТО ЦУЏЕ НА СВЕТОТ
- Керим Бајрами, НАД НОКНИТЕ РАНИ
- Хисни Хоџа, ЕЗЕРО И КОПНЕЖ
- Илбер Мердани, ЗЕЛЕНА НАДЕЖ
- Ахмед Селмани, ЈАВАЧ НА СОНОТ
- Петро Марко, ХАСТА ЛА ВИСТА
- Бејтуш Мемети, СИТЕ ПАТИШТА ВОДАТ НА ПОЧЕТОКОТ
- Бекир Муслиу, ПРЕСЕЛНИЦИ
- Селајдин Салиу, СОН
- Сабри Даути, ОСТАТОКОТ НА ВЕЧНОСТА
- Ибрахим Кроси, АЛБАНСКИОТ ФОЛКЛОР ВО БАЛКАНСКИ КОНТЕКСТ
- Тома Каџори, РАСВЕТЛУВАЊЕ
- Сами Кроси, КОШМАР
- Калош Челику, ШУГАВОТО СТАДО ГО ГОНИ АВТОРОТ
- Мирдита Малики, ДЕНОВИ НА МОЈАТА ТИШИНА
- Абдулџазис Исџами, ФАРСА НА КАТРАХУНА
- Нехас Сопај, ПАТОТ НА РАКОТ
- Нермин Адеми, БОЛКИТЕ КОИ НЕ ГОВОРАТ
- Мурат Исаку, ЗДРАВИЦА ЗА ИЗГУБЕНИТЕ НЕШТА
- Фатмир Сулејмани, ЗУЛУИТЕ НА МОЕТО МААЛО
- Илџаз Османи, МОСТОТ НА ЗДРАВЈЕТО
- Али Алиу, АНТОЛОГИЈА НА АЛБАНСКАТА ПОЕЗИЈА
- Линита Ахмети, ВИНОЖИТО
- Умберто Еко, ОТВОРЕНО ДЕЛО
- Емер Елшани, ЦРВЕНИОТ ПЕТЕЛ
- Гаќо Бушака, ПРИКАЗНАТА ОСТАНА ЗА УТРЕ
- Пано Таџи, СМРТТА ТРЕБА ДА СЕ ПЛАТИ

Периодични публикации (списанија):

- книжевно списание "СТИЛИ" - Скопје
- списание "ЈЕХОНА" - Скопје
- списание "ДОРУНТИНА" - Куманово
- списание "ВЛЕРА" - Тетово
- списание "БРЕЗИ" - Тетово
- списание "АЛБА" - Тетово
- детско списание "УЧЕНИК" - Тетово
- детско списание "ИСКРА" - Тетово
- студентско списание "РЕЗИЈА" - Скопје

Книжевни манифестации и други активности:

- Програмски активности на "Друштвото на писателите албанци од Македонија" - Скопје
- "СРЕДБИ ПОД ДАБ", ДПАМ - Скопје
- "ДЕНОВИ НА НАИМ" - Тетово

2001 год.

Белетристика и монографии:

- Јакуп Цераја, УБИСТВОТО НА КОНЗУЛОТ
- Али Аслани, ДЕЛО
- Зимбер Елшани, АМЕРИКАНСКА ПОЕЗИЈА
- Фарук Миртаи, СЛУЖБЕНО ЧУДО

- Зихди Морава, ЛУЃЕ И ВОЛЦИ
- Нехас Сопај, АЛГА ВОН МОРЕТО
- Абдулџазиз Исљами, КОНТРАБУРАТА
- Рамадан Синани, ХЕУ
- Хида Халими, СИНОВИТЕ НА ЧОВЕКОТ
- Луан Старова, ВРАЌАЊЕТО НА ФАИК КОН НИЦА
- Изаим Муртезани, ФОЛКЛОРНИ И ЕТНОЛОШКИ СТУДИИ
- Хисни Шакири, МАГЛА ВО ЧАША
- Шаип Емерлаху, НЕДОВОЛНА СМРТ
- Ф.Кули, ЗАТВОРЕНО МОРЕ ВО ШКОЛКА
- Маурице Јоли, ДИЈАЛОГ МЕЃУ МАКИЈАВЕЛИ И МОНТЕСКИЕ ВО ПЕКЛОТ
- Езра Паунт, ПОЕЗИЈА И ЕСЕИ
- Фатмир Сулејмани, МАЈКА ТЕРЕЗА - стрип
- Зекир Кадриу, ГОВОРИТЕ НА АЛБАНЦИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА
- Ахмет Селмани, МОЈТЕ СОГОВОРНИЦИ
- Абдулџазис Исљами, ФЕНИКС
- Ресул Шабани, ИКРА
- К.Максутовиќ, ЕЛЕНА ГИКА
- Баки Имери, СЕ ВРАЌАМ ВО СОНОТ
- Б.Мемети, ОД РЕАЛНИТЕ СОНИШТА
- Ф.Бектеши, КУКАВИЧКА ЛЉУБОВ
- Ј.Цури, ФОТЕЉАШИ
- Д.Даути, БАЗЕНОТ НА ПАСТРМКИТЕ
- Н.Винца, АЛБАНСКИ НАРОДНИ ЛЉУБОВИ ПЕСНИ
- Џ.Лимани, ДИЈАЛОГ ВО ГЛОБУС

Периодични публикации (списанија):

- книжевно списание "СТИЛИ" - Скопје
- списание "ЈЕХОНА" - Скопје
- списание "ДОРУНТИНА" - Куманово
- списание "ВЛЕРА" - Тетово
- списание "БРЕЗИ" - Тетово
- списание "АЛБА" - Тетово
- списание "ГЛОСА" - Тетово
- детско списание "УЧЕНИК" - Тетово
- детско списание "ИСКРА" - Тетово

Книжевни манифестации и други активности:

- Програмски активности на "Друштвото на писателите албанци од Македонија" - Скопје
- "СРЕДБИ ПОД ДАБ", ДПАМ - Скопје
- "ДЕНОВИ НА НАИМ" - Тетово
2002 год.

Белетристика и монографии:

- Халил Зендели, НОБЕЛОВЕЦОТ ФЕРИД МУРАД
- О.Грило, ОДИСЕЈАТА НА ХОМЕР
- А.Ислами, ПРОМЕТЕЈСКИ АНАЛОГИИ
- Ј.Адеми, РАЗГОВОРИ НА ПТИЦИТЕ
- Н.Ндоци, ДВЕ ДРАМИ
- П.М.Зиба, ПОВРЕДЕНАТА СВИТА
- Ш.Мехмети, ПТИЦИТЕ НА ДУШАТА
- Х.Шабани, ОТВОРИ ЈА ВРАТАТА

- Ф.Коница, ЕСЕИ ЗА ПРИРОДНИТЕ И ВЕШТАЧКИТЕ ЈАЗИЦИ
- А.Алиу, АЛИ ПОДРИМЈА
- З.Кадриу, АБДУЛАЗИС ИСЛАМИ
- Н.Сопај, АНТОЛОГИЈА НА АЛБАНСКАТА ЛИРИКА
- Б.Мемети, КРАЛОТ НА КРАЈОТ НА ВРЕМЕТО
- З.Салихи, РАЗБЕРИ
- С.Демири, ЧЕКАЈКИ ГО УТРОТО
- Ф.Зулфиу, ГРАДОТ НА СОНЦЕТО
- М.Ариффи, ПОЕЗИЈА И ЕСЕИ
- Ф.Сулејмани, ХАРИКИРИ
- Ќ.Мурати, УМНИ ЗРНА НА ЈАЗИКОТ
- Х.Баша, ПЕПЕРУТКА НА ДЛАНКА
- С.Шасивари, СРЕДНОВЕКОВНИОТ ПЕРИОД НА ИСЛАМСКАТА ФИЛОЗОФИЈА
- С.Мехази, ЈА ЗАЉУБИВ ДЕВОЈКАТА
- Е.Велија, ГОРКА ЉУБОВ
- И.Озел, БЕСКОРИСНИ ПИСМА
- С.Рауфи, ВРЕМЕТО НА ТВОРЕЦОТ
- А.Ислами, ГЛЕТКА НИЗ ЗЕНИТОТ
- Р.Златку, ЗДРАВИЦА НА БОГОВИТЕ
- Џ.Јакупи, СЛАВА
- Џ.Лимани, АЛБАНИЈАДА
- Ш.Селими, СИМБОЛИКАТА ВО ПОЕЗИЈАТА НА ПОДРИМЈА
- З.Салиху, ДВЕ ЛИЗИ ВО ЕДНА ПРИКАЗНА
- Е.Ајрули, РАКОПЛЕСКАЊЕ НА БЕДАТА
- К.Челику, НЕВЕРНОСТА
- Р.Хоџа, БАРАМ ЕДЕН МАЖ ЗА ЖЕНА
- Х.Калеша, СТУДИИ ЗА ДЕЛОТО НА С.ФРЕШЕРИ
- С.Л.Блумбаш, ПОТОНАТА КАРАВЕЛА
- Н.Фрашери - БЕКТАШИЗМОТ И ХУМАНИЗМОТ

Периодични публикации (списанија):

- книжевно списание "СТИЛИ" - Скопје
- списание "ЈЕХОНА" - Скопје
- списание "ДОРУНТИНА" - Куманово
- списание "ВЛЕРА" - Тетово
- списание "БРЕЗИ" - Тетово
- списание "АЛБА" - Тетово
- детско списание "УЧЕНИК" - Тетово
- детско списание "ИСКРА" - Тетово

Книжевни манифестации и други активности:

- Програмски активности на "Друштвото на писателите албанци од Македонија" - Скопје
- "СРЕДБИ ПОД ДАБ", ДПАМ - Скопје
- "ДЕНОВИ НА НАИМ" - Тетово

2. Публикации на турски јазик

1999 г.

- Лејла Хусеин, ПО ПОЛНОЌ
- Сабит Јусуф, МАЛИОТ ИЛКЕР
- Фахри Али, ЕВОЛУЦИОНО ТЕЧАМ
- Халие Озгун, МОЈОТ МАЈЧИН ЈАЗИК

2000 год.

Белетристика и монографии:

- **Енвер Ахмед, РАСКАЗИ**
- **Вефки Озгун, МОЈАТА ГОРДА СВЕЗДА**
- **Арзу Абдулах, ПЕСНИ**

2002 год.

Белетристика и монографии:

- **М.Карахасан, СУЗАН**
- **Ф.Каја, АНТОЛОГИЈА НА СОВРЕМЕНИОТ МАКЕДОНСКИ РАСКАЗ**
- **Т.Селим, ПРОКОЛНАТИ**
- **О.Ахмед, РАСКАЗИ**
- **Д.Башевски, САРАЈАНОВСКИОТ КАРАНФИЛ**
- **С.Неби, ТЕАТАРСКИ КРИТИКИ**
- **Ф.Али, ЧУВСТВА НА ОСАМЕНОСТА**
- **Е.Бајрам, ПЕСНИ**

3. Публикации на аромански (влашки) јазик

1999 г.

Белетристика и монографии:

- **Јота Наум Јота, ПЕСНИ**
- **Николае Бацарија, БЕЗ ТАТКО**
- **Леонида Т.Бога, СО 80 ГОДИНИ**
- **Анита Штејрова, ИСКРА**
- **Дионисие Папацафа, МЕГЛЕНСКИ НАРОДНИ ОБИЧАИ И ПЕСНИ**
- **Списание "АРОМАНСКИ ЈАЗИК"**

2000 год.

Белетристика и монографии:

- **АНТОЛОГИЈА НА ВЛАШКИТЕ ИСАТЕЛИ**
- **Анита Штејрова, СЛОН СО ЧАЛМА**
- **Списание "АРОМАНСКИ ЈАЗИК"**

2001 год.

Белетристика и монографии:

- **Р.Жинзифов, КРВАВА КОШУЛА**
- **Елена Папацафа, ПЕСНИ И ОБИЧАИ**
- **К.Драган, СВЕТОТ НА ТРАКИЈЦИТЕ**

4. Публикации на ромски јазик

1999 г.

- **Списание "ЛАСТОВИЧКА/ЧИРИКЛИ "**
- **Трајко Петровски, РОМИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА ДЕНЕС - прв том**

2000 год.

Белетристика и монографии:

- **Списание "ЛАСТОВИЧКА/ЧИРИКЛИ"**
- **Списание "ДРУГАРСТВО/АМАЛИПЕ"**

2001 год.

Белетристика, монографии и списанија:

- Т.Петровски, "РОМИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА ДЕНЕС" - втор том
- Т.Петровски, "РОМСКИ НАРОДНИ ПЕСНИ"
- Б.Конски, "ПОЕЗИЈА НА РОМСКИ"
- Списание "ДРУГАРСТВО/АМАЛИПЕ"

2002 год.

Белетристика, монографии и списанија:

- Избор НАЈУБАВИ СКАЗНИ НА СВЕТОТ
- Г. Тодоровски, "ПОЕЗИЈА НА РОМСКИ"
- Списание "ДРУГАРСТВО/АМАЛИПЕ"

**Преглед на активности на заедниците во рамките
програмата на Министерството за култура - Драмска дејност
1999 година**

институција / проекти средства	реализирани
А - Национални институции	
1 Театар на народности - РЗ, Скопје	
Материјални трошоци	500.000
2 Театар на народности - Албанска драма, Скопје	
1. Полицајци	200.000
2. Г.О.Ф.	700.000
3. Хамди бег	790.000
4. После смртта - обврска од 1998 г.	310.000
Вкупно	2.000.000
3 Театар на народности - Турска драма, Скопје	
1. Лудиот Ибрахим обврска од 1998 г.	300.000
2. "Р"	1.600.000
3. Мир или Везирот кавгаџија	100.000
Вкупно	2.000.000
Б - Поддршка на независни проекти	
4 Аматерски театар на Ромите "Студент" - Скопје	
1. Дукка-Болки	100.000
В- Прекугранична културна соработка	
5 Театар на народности - Албанска драма, Скопје	
Учество на фестивал во Рига, Латвија со "Коските што доаѓаат доцна"	146.496
6 Скенпоинт а.д. експорт-импорт - Скопје	
Подготовка и печатење на каталог и плакат за "Коските што доаѓаат доцна", за гостувањето на Албанска драма на фестивалот во Рига, Латвија	130.725
7 Театар на народности - Турска драма, Скопје	
Гостување со "Федра" во Истанбул, Турција	228.000
Учество на МЕС Сараево со "Лудиот Ибрахим"	380.900
Гостување со "Р" во Парис, Франција	600.000
Севкупно	6.086.121

Вкупен буџет во 1999 година 44.252.776 - за заедниците дадени 6.086.121

2000 година

	институција / проекти средства	реализирани
А - Национални институции		
1	Театар на народности - РЗ - Скопје	
	Материјални трошоци за 2000 година	200.000
	Долгови кон комунална хигиена, водовод и канализација од 1998 година	260.000
	Вкупно	460.000
2	ТН-Турска драма-Скопје	
	Курбан	730.000
	Некој друг	500.000
	Дон Жуан	800.000
	Хурем султан	700.000
	Прослава во чест на 50-от јубилеј	100.000
	Материјални трошоци за 2000 година	75.000
	Курбан гостување во Охрид и Гостивар	100.000
	Вкупно	3.005.000
3	ТН-Албанска драма-Скопје	
	Утре тргнуваме за во Рајот	1.100.000
	Музеј	1.000.000
	Генти	800.000
	Хиесина	300.000
	Прослава во чест на 50-от јубилеј	400.000
	Материјални трошоци за 2000 година	75.000
	Долг кон ТА "Савана" од 1998 година	100.000
	Вкупно	3.775.000
Б - Поддршка на независни проекти		
4	Театар "Кемал Ајдини" - Дебар	
	Крадците не секогаш доаѓаат за кражба	100.000
	Разочараноста и гордоста на децата	100.000
	Агимеша затворена во 7 пештери	50.000
	Вкупно	250.000
5	Аmaterски театар "Рома" - Скопје	
	Тркало	100.000
	Гостување со "Тркало" во Прилеп и Битола	90.000
	Вкупно	190.000
6	Сценска презентација на македонска и турска поезија (Сабина Ајрула)	62.200
7	Претстава "Игра" во продукција на Бајруш Мјаку	309.960
8	Детски креативен центар - Скопје	
	Детска претстава "Морската самовила" (на алб. јазик)	237.474
В- Прекугранична културна соработка		
	ТН - Турска драма, Скопје	
	Гостување со "Лудиот Ибрахим" во Истамбул, Турција	325.500
	ТН - Албанска драма, Скопје	
	Гостување со "Коските што доаѓаат доцна" во Приштина	18.500
	Гостување со "Утре тргнуваме за во рајот" во Косово и Албанија	110.000
	Учество на "Коските што доаѓаат доцна" на Бонско Биенале 2000 година	20.000
	Гостување со "После смртта" во Корча, Албанија	151.600
	Вкупно	300.100
	СЕВКУПНО	8.915.234

Вкупен буџет за 2000 г. - 68.090.007 - за заедниците дадени - 8.915.234

2001 година

институција / проекти
средства

реализирани

А - Национални институции

1 Театар на народности-РЗ, Скопје

1. Материјални трошоци

200.000

2 ТН - Албанска драма, Скопје

1. Олеорија

1.100.000

2. Мотел

670.000

3. Хиесина (обврска од 2000)

500.000

4. Чекајќо го Годо

800.000

5. Девојката и смртта

1.000.000

Вкупно

4.070.000

3 ТН - Турска драма, Скопје

1. Весели приказни

400.000

2. Како да се ограби банка

500.000

3. Бунт во домот за старци

500.000

4. Искрените

800.000

5. Антигона

1.000.000

6. Регионална турнеја "На гости кај публиката"

100.000

Вкупно

3.300.000

4 Дом на култура "Шота" - с.Неготино, Полошко

1. Еуфорија за во Европа

70.000

(аматерска претстава на албански јазик)

5 Општествен дом "Скопје" - Дебар

1. Децата и шумата

50.000

(аматерска претстава на албански јазик)

Б - Поддршка на независни проекти

6 Патент центар - Скопје (Бајруш Мјаку)

1. Дневникот на лудиот

600.000

7 Патент центар - Скопје (Сабедин Селмани)

1. Емигранти

200.000

8 Здружение "Романо ило" - Скопје

1. Театарски ромски аматерски смотри

150.000

9 Театар "Кемал Ајдини" - Дебар

1. Досие X

200.000

2. Мртвите не плаќаат данок

200.000

Вкупно

400.000

10 Фестивал на пролетни веселби "Хид Бах Шен Фест" - С.Чалакли, Валандово

Реализација на манифестацијата

300.000

11 Аматерски театар "Рома" - Скопје

1. Радост и .. (27.4.2001)

150.000

В- Прекугранична културна соработка

12 ТН - Албанска драма, Скопје

1. "Антигона" во Гњилане, Косово (23.1.2001)

50.000

2. "Црно, поцрно" на фестивал во Корча, Р.Албанија

142.000

Вкупно

192.000

СЕВКУПНО

9.682.000

Вкупен буџет за 2001 година - 79.341.772 - за заедниците дадени 9.682.000

2002 година

институција / проект програма МК
за 2002

А - Национални институции

1	Театар на народности - РЗ, Скопје	
	1. Материјални трошоци	400.000
2	ТН - Албанска драма, Скопје	
	1. Блесок	1.100.000
	2. Кралот Иби	1.000.000
	3. Емира	800.000
	4. Ѓурѓовден	1.100.000
	Вкупно	4.000.000
3	ТН - Турска драма, Скопје	
	1. Програмерот и министерот	800.000
	2. Библија	600.000
	3. Штитот од злато	1.000.000
	4. Тапани на нокта	700.000
	5. Куќата на граница	1.000.000
	Вкупно	4.100.000
4	Дом на култура - с.Неготино, Полошко	
	1. Мажи на татковината (аматерска претстава на албански јазик)	50.000
5	Дом на култура - Тетово	
	1. Убавицата и змејот (аматерска претстава на албански јазик)	50.000
6	Општествен дом "Скопје" - Дебар	
	1. Цвет и калинка	100.000
Б - Поддршка на независни проекти		
7	Детски театарски центар - Скопје	
	1. Елин (на албански јазик)	400.000
	2. Театарот и куклите	400.000
	Вкупно	800.000
8	Театар "Кемал Ајдини" - Дебар	
	1. Принудна венчавка	200.000
	2. Господ удира со шака	200.000
	Вкупно	400.000
9	Аматерски театар "Рома" - Скопје	
	1. Јерма	150.000
В- Прекугранична културна соработка		
10	Театар на народности - Албанска драма, Скопје	
	1. Гостување со "Хиесина" во Ѓњилане, СРЈ	65.000
	СЕВКУПНО 10.115.000	

Вкупен буџет за 2002 - 66.052.500 - за заедниците предвидено 10.115.000 денари.

Заштита на недвижно и движно културно наследство

На подрачјето на Република Македонија регистрирани и евидентирани се 131 исламски сакрални споменици и тоа:

џамии

Битола: Ајдар Баба Џамија, Асан Баба Џамија, Гази Ајдар-Кади Џамија, Ески Џамија, Исак Џамија, Иса Фекиј Џамија, Јени Џамија, Коџа-Кади Џамија, Скршена Џамија, Хамза Беј Џамија, Хаџи Мазмуд (Хаџи Беј Џамија), Џамија с.Кременица, Џамија с.Меџитлија;
 Гевгелија: Џамија с.Куртамзали;
 Гостивар: Саат-Џамија;
 Дебар: Хункар Џамија, Теке-Џамија, Џамија с.Коњари;Делчево:Џамија с.Вирче, Џамија с.Звегор;
 Демир Хисар: Стара Џамија с.Вардино;
 Кичево: Џамија с.Беличишта, Џамија с.Бериково, Џамија с.Горно Строгомишта, Џамија с.Грешница, Џамија с.Долно Строгомишта, Џамија с.Журбино, Џамија с.Сајас, Џамија с.Сајас (Џума маало), Џамија с.Јагол, Бичинечка Џамија, Султан Бајазит - Царска џамија, чулли-Баба Џамија, Џамија во Бања маало, Џамија с.Поповјани, Џамија с.Србица, Џамија с.Стрелци, Џамија с.Црвици, Шех-Селимова Џамија;
 Кратово: Султан Муратова Џамија;
 Крива Паланка: Џамија (од Бајрам Паша);
 Крушево: Џамија с.Јакреново, Џамија с.Пресил, Џамија с.Саждево;
 Куманово:Татат Синан-Бег Џамија;
 Неготино: Кентур Бегова Џамија с.Пепелиште;
 Охрид: Ајдар Пашина Џамија, Али Пашина Џамија, Ханџи Другут Џамија, Хаџи Хамза Џамија, Емин Махмуд Џамија;
 Прилеп: Орта Џамија, Скршена Џамија, Чарши Џамија;
 Радовиш: Џамија (Минаре);
 Скопје: Џамијата на Хусеин Шах с.Сарај, Алаџа Џамија, Араста Џамија, Бурмали Џамија, Гази Иса Бегова Џамија, Дуќанџик Џамија, Јахја Пашина Џамија, Јелен Капан Џамија, Јигит Паша (Меддах Баба) Џамија, Казанџилар Џамија, Кебир Мехмед Челеби Џамија, Месџидот Хидаверди, Мехмед Паша Џамија, Мурат Пашина Џамија, Мустафа Пашина Џамија, Султан Муратова Џамија, Фаик Пашина Џамија, Хатунџикар Џамија, Хаџи Балабан Џамија, Хаџи Ксам Џамија;
 Струмица: Џамија с.Баница, Орта Џамија;
 Тетово: Саат Џамија, Шарена Џамија (Алаџа);
 Велес: Џамија с.Горно Врановци, Кумсал Џамија или Бела Џамија, Црна Џамија;
 Штип: Џамија Медин Баба (Св.Илија);

7 текии

Дебар: Зграда - Теке;
 Охрид: Текија Зејнел Абедин Паша;
 Скопје: Рифаи Текија, Синџирли (Асдем Баба) Текија, Текија Хасан Ефенди Букагили;
 Тетово: Серсем Али Баба Теке;
 Струга: Халвети Теке

21 Турбе

Битола: турбе;
 Охрид: Турбе на Синан Челеби;
 Радовиш: Турбе;

Скопје: Турбе на усеин Шах с.Сарај, Турбе на Али Паша од Дегестан, Турбе на Алти Ајак, Турбе на Ашик Челеби, Турбе на Бикиј Хан, Турбе до Бурмали Џамија, Турбе на Исхак Бег, Турбе на Јигит Паша Бег, Турбе на Качаникли Мехмед Паша, Мавзолеј на Крал К'зли, турбе на Мехмед Бег, Турбе до Мустафа Пашина Џамија, Хибни Пајково Турбе, Турбе на Паша Бег до Алаџа Џамија, Турбе до Рифаи Текија, Турбе Хатунџиклар;
 Струмица: Турбе на Меси Беј с.Банско;
 Тетово: Турбе во дворот на Шарена џамија

11 Гробишта

Скопје: Гробишта до Алаџа Џамија, Гробишта до Гази Иса Бегова Џамија, Гробишта до Јахја Паша Џамија, Гробишта до Јелен Капан Џамија, Гробишта до Хатунџиклер Џамија, Гробишта до Рифаи Текија, Гробишта до Султан Муратова Џамија, Гроб на Уми, Мустафа Пашина Џамија, Турски гробишта на Гази аба, Гробница на Хусеин шах, с.Сарај, Гробот на Шеих Маддах Баба

7 Шадрвани

Охрид: Шадрван до Зејнел Абедин Паша Теке;
 Скопје: Шадрван до Алаџа Џамија, Шадрван до Гази Иса Бегова Џамија, Шадрван до Јахја Пашина Џамија, Шадрван до Мурат Пашина Џамија, Шадрван до Мустафа Пашина Џамија, Шадрван до Султан Муратова Џамија.

На подрачјето на Републиката регистрирани и евидентирани се 86 исламски профани споменици и тоа:

27 амами

Битола: Керим Бегов Амам, Амам, Јени Амам, Дебој Амам, Амам со Шадрван;
 Гевгелија: Амам, Амам, Стар Дојран;
 Дебар: Стар Амам, Нова Бања - Амам, Бања с.Бањиште;
 Крива Паланка: Амам;
 Кратово: Амам;
 Куманово: Амам - Бања;
 Охрид: Ески Амам, Воска Амам;
 Прилеп: Амам на Киро Миланов - Темелковски, турска Бања;
 Радовиш; Амам;
 Скопје: Даут Пашин Амам, Чифте Амам, Ѓул Шен Амам, Девојчински Амам, Стара Нова Бања;
 Струга: Турски Амам - Мустафа Челеби;
 Тетово: Турски Амам, Стар Турски Амам;
 Штип: Турски амам.

6 анови

Крива Паланка: Караван Сарај;
 Прилеп: Ан;
 Кратово: Ан;
 Скопје: сули Ан, Капан Ан, Куршумли ан

3 безистени

Битола: Безистен;
 Скопје: Безистен;
 Штип: Безистен

19 кули

Битола: Зандан Куле;
 Македонски Брод: Средновековна Кула с. Девич, Беговска Кула с. Модриште;
 Валандово: Маркова Кула;
 Кавадарци: Маркова Кула, Средновековна Кула с. Манастирец;
 Кичево: Кула с. Премка;
 Кочани: Средновековна Кула с. Долни Подлог, Средновековна Кула;
 Кратово: Емин Бегова Кула, Хаџи Костова Кула, Крстева Кула, Симиќева Кула;
 Крива Паланка: Воена станица и ѕид околу со 4 кули;
 Крушево: Феудална Кула с. Житоше;
 Прилеп: Станбена кула с. Пешталеве;
 Скопје: Феудална Кула;
 Струмица: Гас Кула, Кула с. Бањица

15. саат кули

Берово: Саат кула;
 Битола: Саат кула, Монопос со Саат кула;
 Гевгелија: Саат кула, Стар Дојран;
 Гостивар: Саат кула;
 Кичево: Саат кула;
 Кочани: Саат кула;
 Кратово: Средновековна Саат кула;
 Крива Паланка: Саат кула;
 Неготино: Саат кула;
 Охрид: Саат кула;
 Прилеп: Саат кула;
 Скопје: Саат кула;
 Велес: Саат кула;
 Штип: Саат кула

14 мостови

Гевгелија: Камен мост на р. Петрушка с. Миравци;
 Дебар: Горенички мост с. Гореници, Елен скок с. Сушица;
 Кратово: Радин мост, Грофичански мост, Чаршки мост, Јокчински мост, Буреков мост;
 Крушево: Мост на р. Црна с. Бучин;
 Радовиш: Мост на р. Струмешница;
 Тетово: Мост на р. Пена, Желин мост с. Желино;
 Велес: Богомилски мост, с. Богомила;
 Скопје: Камен мост;

3 Конаци

Конаците на Хавзи Паша с. Бардовци,
 Аквадукт,
 Скопска Чаршија